

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae

Vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae
3/2012

Obsah/Contents

Vedecké štúdie / Primary researches

- Rozhodcovské konanie v Holandsku v kontexte medzinárodnej arbitrážnej praxe 4
Arbitration in the Netherlands within the Frame of International Arbitration Practice
doc. JUDr. Katarína Chovancová, PhD., LL.M.

Odborné články / Papers

- Obchodní zastoupení I. 23
Commercial Representation I.
prof. JUDr. Karel Marek, CSc.
- Podmienky nariad'ovania predbežných opatrení v konaní pred Súdnym dvorom Európskej únie 34
Conditions for granting interim measures within the proceedings before the European Court of Justice
JUDr. Ing. PhDr. Michael Siman, PhD.
- Právne účinky zastrešujúcich doložiek zakotvených v medzinárodných investičných zmluvách 40
Legal Effects of Umbrella Clauses embodied in International Investment Treaties
JUDr. Andrej Karpat, PhD.
- Vývoj právnej úpravy rokovacích poriadkov Uhorského snemu po roku 1848 53
Evolution the legislation rules of procedure the Ugrian parliament after 1848
JUDr. Andrea Vitkoová, PhD.
- Mnichovská dohoda 60
Munich Agreement
PhDr. JUDr. Silvester Danóczy
- Vznik Slovenskej republiky z pohľadu ústavného práva 65
Formation of the Slovak republic from the perspective of constitutional law
PhDr. Mgr. Henrich Ostertag

- **Morálne authority modernej spoločnosti** **75**
Moral authority of modern society
JUDr. Natália Kuliková

Zamyslenie / Reflection

- **Definícia práva alebo je právo vôbec možné definovať?** **82**
Definition of law or is it possible to define law?
JUDr. Denisa Soukeníková, PhD.

Rozhodcovské konanie v Holandsku v kontexte medzinárodnej arbitrážnej praxe

Arbitration Proceedings in the Netherlands within the Frame of International Arbitration Practice

▼ Katarína Chovancová

1. Úvod

Krátka správa v Príručke medzinárodnej obchodnej arbitráže na rok 2011 stručne oznamuje pretrvávajúcu platnosť v súčasnosti už služobne „staršieho“ holandského Zákona o rozhodcovskom konaní z r. 1986,¹⁾ „*pokiaľ nebude prijatá nová právna úprava arbitráže v Holandsku (žiaden pevný termín jej prijatia nie je možné v súčasnosti určiť)*“.²⁾ Rovnaké vyjadrenia s upozornením na nutnosť novelizácie súčasnej právnej úpravy zaznievajú i z radov popredných holandských expertov na medzinárodné právo.³⁾ Napriek očakávaným podstatným zmenám je tak právna úprava rozhodcovského konania (arbitráže) v Holandsku z r. 1986 so selektívne implementovanými princípmi Vzorového zákona UNCITRAL⁴⁾ stále ešte aktuálna a predstavuje rozhodné procesné právo domácej i medzinárodnej arbitráže s miestom konania v Holandsku. Je zakotvená ako samostatný zákon o rozhodcovskom konaní tvoriaci neoddeliteľnú súčasť holandského Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „OSP“) v jeho štvrtej knihe v článkoch 1020 – 1076.

Pôvodný holandský OSP, prijatý ešte v r. 1838, prirodzene vychádzal z francúzskeho modelu, na rozdiel od Napoleonského kódexu však nebol anti-arbitrážne orientovaný. Práve naopak, podľa Borna⁵⁾ komplexná právna úprava obchodnej arbitráže v holandskom Občianskom súdnom poriadku z r. 1838, ako aj vo vtedajšej belgickej právnej úprave odrážala „*historickú spriaznenosť nizozemských krajín s arbitrážou, ktorá je vo veľkej miere súčasťou ich obchodnej kultúry, ako aj dedičstvom, vďaka vplyvu rímskeho práva*“.

Zaujímavosťou pokiaľ ide o postupný vývoj novodobej arbitráže v Holandsku, je napr. zakotvenie práva žien byť vymenované do rozhodcovskej pozície v r. 1954, ako aj práva požiadať predsedu okresného súdu v Haagu o poskytnutie informácií o cudzom práve, priznané rozhodcom v r. 1976.⁶⁾ Prijatím platného zákona o rozhodcovskom konaní

1) Holandský zákon o rozhodcovskom konaní (The Netherlands Arbitration Act) bol prijatý 1. 12. 1986 a novelizovaný len trikrát v r. 1991, v r. 2002 a 2004.

2) PAULSSON, J.: Note: General Editor: The Netherlands, p. i.

3) LAZIC, V.: Arbitration Law Reform in the Netherlands: Formal and Substantive Validity of an Arbitration Agreement (citované ďalej ako Arbitration Law Reform in the Netherlands), p. 2.

4) Vzorový zákon UNCITRAL pre oblasť medzinárodnej obchodnej arbitráže (the UNCITRAL Model Law) prijatý v r. 1986. Holandsko Vzorový zákon UNCITRAL neimplementovalo, platný holandský zákon o rozhodcovskom konaní prevzal len základné princípy Vzorového zákona, čo sa v súčasnosti považuje za nedostatok holandskej právnej úpravy.

5) BORN, G. B.: International Commercial Arbitration. Cases & Materials (citované ďalej ako International Commercial Arbitration. Cases & Materials), p. 26.

6) SANDERS, P.: National Report for the Netherlands 1981, p. 60.

v r. 1986 bola nahradená celá vtedajšia právna úprava v holandskom OSP z r. 1838.⁷⁾ Nešlo len o nevyhnutné zapracovanie základných princípov Vzorového zákona UNCITRAL o medzinárodnej obchodnej arbitráži, ale aj o ukončenie určitej stagnácie vývoja celého ADR na území Holandska.

Ako expresívne poznamenávajú Van der Bend et al.⁸⁾: „...*zákon o rozhodcovskom konaní sa rozšíril a drasticky zmodernizoval*“. Modernizácia arbitráže bola v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia naozaj nutná. Ako tvrdia Jagtenberg a De Roo,⁹⁾ v tom čase totiž „*riešenie sporov znamenalo súdne rozhodovanie sporov zastrešované súdom; adjektívum „bežné“ ako opozitum „alternatívneho“ tak bolo vlastne nadbytočné*“. Popularitu domácej i medzinárodnej komerčnej arbitráže dnes zvyrazňujú snád' všetky súčasné publikácie domácich – holandských i zahraničných autorov, venované arbitráži v Holandsku. Je tomu tak i v starších publikáciách z r. 1981, 1987, 2004 i 2009.

Zdôrazňuje sa vysoký počet rozhodcovských inštitúcií v Holandsku (viac než sto, najmä v oblasti medzinárodného obchodovania s komoditami)¹⁰⁾ a celkové širokospektrálne využitie arbitráže ad hoc, ako aj inštitucionálnej arbitráže. V spoločnosti najrozmanitejších špecializovaných rozhodcovských inštitúcií pôsobiacich v oblasti výstavby a priemyslu, vrátane filmového priemyslu, sa vyníma i výsostne holandská, netypická arbitráž v oblasti komodít, a to arbitráž sporov vznikajúcich pri obchodovaní s tulipánmi.¹¹⁾ Prakticky každá publikácia venovaná arbitráži na území Holandska upozorňuje na priaznivé ekonomické, politické i právne prostredie v Holandsku, pozitívne naklonené tejto vyhľadávanej alternatíve súdneho konania. Vyzdvihuje sa i skutočnosť, že Holandsko je sídlom mnohých medzinárodných súdov a tribunálov¹²⁾ – má teda neoficiálne neutrálny charakter a nefalšované kozmopolitné jadro.

Na druhej strane je však Holandsko považované aj za štát so silným vplyvom nadnárodných obchodných spoločností a zahraničných akcionárov, vďaka čomu sa označuje za ideálne prostredie pre štúdium rôznych variácií súčasného kapitalizmu.¹³⁾ Pokiaľ ide o inštitucionálne zabezpečenie organizácie domácej i medzinárodnej obchodnej arbitráže v Holandsku, najprestížnejšou domácou rozhodcovskou inštitúciou je už vyše šesťdesiat rokov Holandský rozhodcovský inštitút so sídlom v Rotterdame.¹⁴⁾ Inštitút bol

7) VAN DEN BERG, J. A.: National Report for the Netherlands 1987 (citované ďalej ako National Report for the Netherlands 1987), p. 1.

8) VAN DER BEND, et al.: A Commentary to the NAI Arbitration Rules (citované ďalej ako A Commentary to the NAI Arbitration Rules), p. 26.

9) JAGTENBERG, R. – DE ROO, A.: Frame for a Dutch Portrait of Mediation (citované ďalej ako Frame for a Dutch Portrait of Mediation), p. 12.

10) Napr. osobitné arbitrážne centrum Arbitrage Bureau VBNA- Venexa rozhodujúce spory vznikajúce pri obchodovaní so zeleninou a tropickým ovocím, iné arbitrážne strediská rozhodujúce spory vznikajúce pri obchodovaní s kávou, korením atď. Bližšie pozri National Report for the Netherlands 1987, p. 3.

11) WEGEN, G. – WILSKE, S.: Arbitration 2011 (citované ďalej ako Arbitration 2011), p. 322.

12) ICJ, PCA, ICC, ICTY.

13) SLUYTERMAN, K.: Changing Business Systems in the Netherlands in the Twentieth Century, p. 750.

14) Druhé miesto v poradí dôležitosti početných holandských rozhodcovských inštitúcií patrí holandskému Súdu stavebnej arbitráže, ktorý je v skutočnosti najväčším poskytovateľom rozhodcovských služieb v Holandsku, vrátane organizácie medzinárodnej arbitráže. Jeho okruh pôsobnosti je však obmedzený, keďže rozhoduje len obchodné spory, ktoré vznikli v oblasti výstavby, inžinieringu a pod.

založený 22. 6. 1949 pôvodne pod názvom „Nadácia pre holandsko-americkú obchodnú arbitráž“ so základným cieľom vyplývajúcim už z jeho názvu.

Hlavnou úlohou nadácie už od jej založenia mala byť organizácia medzinárodnej obchodnej arbitráže medzi holandskými a zahraničnými obchodnými spoločnosťami s vysokým podielom obchodných partnerov z USA.¹⁵⁾ V dôsledku rozšírenia pôsobnosti nadácie¹⁶⁾ sa však jej názov zmenil ešte v r. 1949 na Holandský rozhodcovský inštitút. Holandský rozhodcovský inštitút (ďalej len „NAI“)¹⁷⁾ až doposiaľ svoj názov nezmenil a počas ďalších piatich dekád expandoval ako úspešná holandská nezávislá nezisková organizácia s úctyhodnou povestou spoľahlivého arbitra domácich i medzinárodných obchodných sporov s miestom konania arbitráže v Holandsku.

Vyznačuje sa kvalitnými rozhodcami, funkčnou administratívou a celkovým efektívnym organizačným zázemím, pokiaľ ide o organizáciu arbitráže pod záštitou NAI.¹⁸⁾ Pokiaľ ide o vnútornú štruktúru inštitútu,¹⁹⁾ NAI operuje prostredníctvom vlastných interných orgánov – Predstavenstva²⁰⁾ a Dozornej rady NAI,²¹⁾ pričom členmi Dozornej rady NAI sú významní zástupcovia domácej obchodnej, právnej a účtovníckej komunity, ako aj holandskí sudcovia a zástupcovia akademickej obce. Celkový manažment NAI zabezpečuje riaditeľ NAI, ktorý je súčasne i správcom NAI a vlastne hlavným riadiacim orgánom inštitútu.

V pozícii jedinej rozhodcovskej inštitúcie v Holandsku s prakticky všeobecnou pôsobnosťou, pokiaľ ide o predmet predkladaných obchodných sporov, je NAI známy podporou a širokospektrálnym využitím komerčnej arbitráže v rôznych oblastiach medzinárodného obchodu a priemyslu,²²⁾ ako aj aplikáciou typicky holandského inštitútu „záväznej rady“,²³⁾ propagáciou vlastnej mediácie²⁴⁾ a využitím ďalších alternatívnych metód rozhodovania sporov (napr. minitrial). Ako jediná domáca rozhodcovská inštitúcia vydáva i vlastné periodikum *Tijdschrift voor Arbitrage*, v ktorom sú publikované výťahy z rozhodcovských rozsudkov vydaných NAI.²⁵⁾ Spory na rozhodovanie NAI zvyčajne predkladajú obchodné spoločnosti, túto možnosť však majú i podnikatelia – fyzické osoby.

Arbitráž pod záštitou NAI je organizovaná v súlade s rozhodnými NAI Rozhodcovskými pravidlami v ich najnovšej verzii z r. 2010, ktoré nahradili staršiu verziu pravidiel z r. 2001.²⁶⁾ NAI Rozhodcovské pravidlá 2010 sú plne harmonizované s holandským

15) VAN DER BEND, LEIJTEN, M. et al.: A Commentary to the NAI Arbitration Rules (citované ďalej ako A Commentary to the NAI Arbitration Rules), p. 3.

16) Stichting.

17) The Netherlands Arbitration Institute (NAI).

18) Celková dĺžka konania pred NAI nepresahuje deväť mesiacov od začatia konania po vydanie rozhodcovského rozsudku.

19) Vnútornú štruktúru NAI upravuje zakladateľská listina inštitútu.

20) Predstavenstvo NAI pozostáva z prezidenta, viceprezidenta, sekretára a pokladníka.

21) Členmi Dozornej rady sú traja zástupcovia Predstavenstva a dvadsaťjeden členov Všeobecnej komisie.

22) NAI rozhoduje medzinárodné i domáce obchodné spory napr. zo zmlúv o predaji a kúpe akcií, zo zmlúv o predaji tovaru, z licenčných zmlúv, z investičných zmlúv atď.

23) Bindend advies.

24) Mediácia organizovaná podľa NAI Mediačných pravidiel (NAI Mediation Rules).

25) A Commentary to the NAI Arbitration Rules, p. 4.

26) Za novodobé Rozhodcovské pravidlá NAI je možné označiť NAI Rozhodcovské pravidlá prijaté v r. 1986 súbežne s prijatím nového (a v súčasnosti ešte stále platného) holandského zákona o rozhodcovskom konaní. NAI Rozhodcovské pravidlá z r. 1986 boli neskôr sčasti novelizované v r. 1992, 1997, v r. 2001 a v r. 2009 pred prijatím nových NAI Rozhodcovských pravidiel v r. 2010.

zákonom o rozhodcovskom konaní, pri ich tvorbe (prakticky vo všetkých verziách) boli využité čiastočne i Rozhodcovské pravidlá Americkej rozhodcovskej asociácie AAA.²⁷⁾ Z procesného hľadiska sú pre NAI Rozhodcovské pravidlá typické viaceré prvky prevzaté z holandského Občianskeho súdneho poriadku, ako napr. v praxi často vyhľadávaná skrátaná arbitráž a spoľahlivý mechanizmus vydávania predbežných opatrení na žiadosť sporových strán v zrýchlenom rozhodcovskom konaní.

2. Historický vývoj arbitráže v Holandsku

I keď by sme sa sústredili len na spoľahlivosť holandskej právnej úpravy, pokiaľ ide napr. o uznanie a výkon cudzích rozhodcovských rozsudkov, i v tomto prípade domáci autori²⁸⁾ jednoznačne konštatujú: „...*Holandsko nie je banánovou republikou*.“ Vskutku nie je, ani nikdy nebolo a rozhodne netrpelo spiatocníctvom a servilnosťou – práve naopak. Nezávislosť získalo veľmi skoro – už po uzavretí Münsterškého mieru v r. 1648 bola oficiálne diplomaticky uznaná slobodná a nezávislá Holandská republika. Münsteršký – t. j. Vestfálsky mier totiž neznamenal len ukončenie tridsaťročnej vojny, ale i koniec podstatne dlhšieho osemdesiatročného boja za nezávislosť Spojených nizozemských provincií so Španielskom.²⁹⁾ Po jeho uzavretí sa podarilo úspešne završiť proces vytvorenia slobodnej Holandskej republiky na území predtým ovládanom fanatickými španielskymi kráľmi.³⁰⁾

Podľa Israela³¹⁾ „...*odvtedy sa Holandská republika stala z hľadiska rozvoja ekonomiky a kultúry najdynamickejšou a najrozvinutejšou krajinou Európy*“. Okrem toho sa vyznačovala veľmi účinným politickým, vojenským, a najmä finančným manažmentom. Amsterdam bol považovaný za jedno z najmodernejších, najkrajších a najlepšie spravovaných európskych miest. Rovnaké úspechy zaznamenávala Holandská republika i v medzinárodnom obchode. Holandskí obchodníci a prepravcovia svoju medzinárodnú konkurenciu vytlačali až natoľko úspešne, že to vzbudzovalo všeobecnú európsku závisť, osobitne vo vtedajšom Anglicku.

Navyše sa z hľadiska rozvoja kultúry i architektúry stalo Holandsko vzorovou republikou pre štáty severnej Európy. Ako pokračuje Israel,³²⁾ „...*najmä Škandinávia, severné Nemecko a oblasť Baltiku, osobitne náchylné holandskému kultúrnemu vplyvu, boli holandskými metódami, štýlom a vôbec všetkým tak uchvátené, že čokoľvek ostatné bolo zatlačené do úzadia*“. Nanešťastie nič netrvá večne, a tak aj prudký vzostup holandskej ekonomiky sa skončil náhle anglicko-francúzskym útokom v r. 1672, z ktorého sa Holandská republika už nespamätala ďalších sto rokov, až kým ju Luis Bonaparte „úspešne“ nepremenil na Holandské kráľovstvo v r. 1806.

Zánik Holandskej republiky však nebol dielom slobodomyselných Holanďanov. Ako opisuje Van den Burg,³³⁾ „*francúzska interferencia po r. 1795 zapríčinila stav dvojitej*

27) Pozri bližšie na <http://www.adr.org/sp.asp?id=22440>.

28) DE ROECK M. et al.: Arbitration and Litigation in Belgium, the Netherlands, The United Kingdom and New York (citované ďalej ako Arbitration and Litigation), p. 7.

29) Pozri napr. RICE, E., F.: The Foundations of Early Modern Europe 1460-1559, p. 112.

30) Filip II. Habsburský (EL Prudente), Filip III. Habsburský. Pozri napr. MORGAN, K., O.: The Oxford Illustrated History of Britain, p. 263.

31) ISRAEL, J.: Innovation in Dutch Cities, 1648 – 1720 (citované ďalej ako Innovation in Dutch Cities), p. 14.

32) Tamže, p. 16.

33) VAN DEN BURG, M.: Transforming the Dutch Republic into the Kingdom of Holland: the Netherlands between Republicanism and Monarchy (1795 – 1815), p. 165.

dezilúzie medzi európskymi revolucionármi: demokratické ideály sa ukázali byť krehké a kamarátstvo s Francúzmi zjavne nestále“. A tak sa namiesto ďalšieho úspešného rozvoja postupne Napoleonovým úsilím skončilo nielen obdobie zabudnutého ekonomického rozkvetu Holandska, ale i dvesto rokov existencie Holandskej republiky.³⁴⁾ Amsterdam bol dobytý francúzskymi napoleonskými vojskami v r. 1810 a Holandské kráľovstvo, Napoleonom skepticky prezývané „*le trone le plus difficile de l'Europe*“, ³⁵⁾ sa v rámci *renovatio imperii* stalo súčasťou francúzskeho megalomanského impéria.

Okrem toho, prvenstvo v rozvoji ekonomiky v tom čase už dávno patrilo Angličanom. Holand'ania tak Francúzom dodnes nemajú byť začo vďační, snáď len za francúzsky Občiansky súdny poriadok, ktorý sa čiastkovo pretransformoval do podoby holandského Občianskeho súdneho poriadku³⁶⁾ v r. 1838, zahrnujúceho i úpravu rozhodcovského konania. Francúzska predloha však bola predlohou skôr formálnou, keďže Holand'ania anti-arbitrážne nálady Francúzov, pretrvávajúce v podstate až do začiatku dvadsiateho storočia, pri tvorbe vlastného Občianskeho súdneho poriadku vôbec nezdiedali.

Pokiaľ ide o dlhodobé súperenie holandských a anglických obchodníkov na medzinárodných trhoch, je potrebné upozorniť, že Holand'ania vonkoncom neboli menej úspešní než ich konkurenti z Britských ostrovov, v určitých sférach medzinárodného obchodovania sa však stali obeťami vlastnej expanzie. Stalo sa tak pri obchodovaní s Indiou začiatkom sedemnásteho storočia, v čase založenia prvých predchodcov dnešných nadnárodných obchodných spoločností.³⁷⁾ Skupina anglických obchodníkov v čase „zlatého veku“ vlády Alžbety I. založila v r. 1600 na základe jej povolenia akciovú spoločnosť East India Company za účelom obchodovania s Áziou.

Ako uvádza Irwin,³⁸⁾ „*Účelom tejto akciovej spoločnosti bolo umožniť investorom spojenie kapitálu, nákup lodí, zabezpečenie a financovanie pracovnej sily, a najmä vyslanie lodí do Indie a juhovýchodnej Ázie s bulou kráľovnej za účelom obchodovania s orientálnym i anglickým tovarom.*“ Pätnásťročný monopol, ktorý kráľovná štedro udelila odvážnym obchodníkom, ako aj civilizovaný prístup bez uzurpátorských tendencií sa vyplatil – ukázalo sa totiž, že obchodovanie bolo veľmi výhodné kvôli veľkým rozdielom v cenách v Ázii a v Európe. East India Company tak jednoducho vyťažila z importu hodvábu, čaju, indiga a iného vzácneho orientálneho tovaru bez potreby akéhokoľvek zjednávania cien.

Dovážalo sa lacno, predávalo sa draho a vždy skoro so stopercentným ziskom. Zámorské obchodovanie sa tak pre vtedajšie Anglicko stalo dôležité nielen z ekonomického, ale aj z politického hľadiska. Rozhodne bolo legálne, a tak pre európsku verejnosť aj prijateľnejšie než romantické prepadávanie španielskych lodí anglickými pirátmi v službách Alžbety I.³⁹⁾ Pätnásťročný anglický monopol však netrval dlhšie než tri roky, keďže v r. 1602 založila holandská vláda konkurenčnú obchodnú spoločnosť Dutch United East India Company

34) Ústava z r. 1806 bola monarchistickou ústavou s republikánskymi prvkami ako kompromis *juste milieu* Louisa Bonaparteho medzi Kráľovstvom Holandska a predošlou Holandskou monarchiou a republikou – nikdy však nevstúpila do platnosti.

35) Najproblematickejší trón v Európe.

36) Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

37) Pozri napr. MUCHLINSKI, P. T.: Multinational Enterprises and the Law.

38) IRWIN, D., A.: Mercantilism as Strategic Trade Policy: The Anglo-Dutch Rivalry for the East India Trade (citované ďalej ako Mercantilism as Strategic Trade Policy), p. 1299.

39) Blížšie pozri napr. SCHAMA, S.: A History of Britain, p. 350.

s účelom a predmetom činnosti totožným ako v staršej anglickej East India Company. Holandská East India Company však vďaka politike tvrdého vytlačania konkurencie z ázijských obchodných trhov čoskoro svojho anglického súrodenca predbehla.

Ako konštatuje Irwin,⁴⁰⁾ „Po r. 1625 Angličania pomaly prenechali obchod s korením s Indonéziou Holanďanom a obmedzili sa len na vzdialené západné časti juhovýchodnej Ázie...“.⁴¹⁾ Holanďania teda ovládli medzinárodný obchod so vzácnym korením, v prognózach úspešnosti uplatňovanej obchodnej politiky sa ale prepočítali. Všetkého veľa škodí, a tak aj Holanďania v druhej polovici šestnásteho storočia totiž ostali priveľmi naviazaní na vlastné monopolné obchodovanie s korením – komoditou, ktorá už medzičasom zovŕednela a neumožňovala ani prudký nárast ziskov, ani expanziu budúcej produkcie. Zatiaľ čo dividendy akcionárov holandskej East India Company postupne klesali, anglická East India Company razantne ovládla podstatne perspektívnejší medzinárodný obchod s bavlnou. Posledný mat tak v storočnej partii obsadenia najziskovejších trhov v Indii predsa len nakoniec dali Angličania.

V súvislosti s prvou komplexnou úpravou arbitráže v holandskom Občianskom súdnom poriadku z r. 1838 sa žiada ešte pripomenúť, že arbitráž sa na území dnešného Holandska hojne využívala už oveľa skôr než v devätnástom storočí a je pravdepodobné, že Holandsko je i prvou európskou krajinou nominujúcou na post rozhodcu ženu: v r. 1662 totiž holandský súd v obchodnom spore **Van Gelder v Pieters** ustanovil ako jediného rozhodcu zručnú domácu remeselníčku Saru Roeffls. Podľa očakávania, predmetom sporu nebola kvalita zbraní, ale kvalita tovaru zvyčajne vyrábaného Holanďankami – išlo totiž o ľanové čepce a čiapky.

Prostredníctvom arbitráže sa tak na území dnešného Holandska v stredoveku rozhodovali typicky obchodné spory nielen ohľadne kvality tovaru (napr. kvality predávaných látok či dobytky), ale aj spory vznikajúce v oblasti účtovníctva a aj v oblasti vtedajšieho mestského verejného stavebníctva a lodnej dopravy.⁴²⁾ Okrem toho, dokonca aj počiatky tradície obchodnej arbitráže na americkom kontinente je možné spojiť s holandskými kolóniami „Nového Holandska“, a to v rovnakej miere ako s vplyvom anglických obchodníkov úspešne exportujúcich na územie dnešných Spojených štátov amerických anglické obyčajové právo.

Ako tvrdí Aiken,⁴³⁾ „Arbitráž bola viac vnútorne spätá s rímsko-holandským právom Nového Holandska, než s ktoroukoľvek z kolónií common law.“ Súčasne je potrebné i dodať, že práve domáce právo holandských kolónií zo sedemnásteho a osemnásteho storočia sa stalo vzorom i pre ďalšie novodobé Kolónie Cejlónu, Britskej Guajany a Južnej Afriky na začiatku devätnásteho storočia.⁴⁴⁾ Sledujúc vývoj rímsko-holandského práva

40) Mercantilism as Strategic Trade Policy, p. 1300.

41) Ten istý autor považuje úspech holandských obchodníkov nielen za dôsledok teritoriálnej dominancie Holandska pri medzinárodnom obchodovaní v Indonézii, ale aj za dôsledok spolupôsobenia viacerých faktorov, ako napr. čiastočná rovnováha vznikajúceho medzinárodného trhu, obchodovanie s homogénnym tovarom (v tomto prípade korením), duopol holandskej a anglickej East India Company s vylúčením konkurencie, rozdelenie zisku z monopolu v duopole atď. Bližšie pozri Mercantilism as Strategic Trade Policy, p. 1302.

42) Spory rozhodovali zvyčajne dvaja alebo traja rozhodcovia z radov obchodníkov, farmárov, ako aj vládnych úradníkov. Sudcovia vystupovali v úlohe rozhodcov so súhlasom sporových strán.

43) AIKEN, J. R.: New Netherlands Arbitration in the 17th Century (citované ďalej ako New Netherlands Arbitration in the 17th Century), p. 145.

44) BISSCHOP, W. R.: Modern Dutch Roman Law. An Inaugural Lecture delivered on October 23, 1907 (citované ďalej ako Modern Dutch Roman Law), p. 170.

(the Roman Dutch Law) od jeho germánskych začiatkov,⁴⁵⁾ je možné skonštatovať, že výkon arbitráže v stredovekom Holandsku v súlade s rímsko-holandským právom ovplyvnilo rovnako rímske právo, ako aj právo obyčajové, t. j. common law. I keď sa tradícia vplyvu rímskeho práva v Holandsku zvykne spájať zvyčajne so Spojenými nizozemskými provinciami a Holandskou republikou, v skutočnosti je oveľa staršia.

Ešte pred germánskou recepciou justiniánskeho Corpus Juris totiž významnou mierou ovplyvnil vývoj common law vo vtedajšom holandskom kráľovstve Codex Theodosianus, čiže Theodosiánsky kódex z r. 438 p. n. l. Po nástupe kresťanstva a v ranom stredoveku v Holandsku vplyv rímskeho práva ešte viac zosilnel prostredníctvom stredovekých mladých učencov navštevujúcich talianske právnické fakulty, ktorí následne importovali inštitúty rímskeho práva späť do Holandska. A tak sa postupne inštitút arbitráže s rímskym rozhodcom „iudexom“, rozhodujúcim neformálnym spôsobom v prvom stupni spor v úlohe súkromného arbitra určeného so súhlasom súdu na základe dohody sporových strán, preniesol úspešne i do Holandska. Druhým – nemenej zaujímavým zdrojom vysvetľujúcim popularitu arbitráže v stredovekej prosperujúcej obchodnej komunite vo vtedajšom Holandsku bolo obyčajové holandské právo, t. j. holandské „common law“.

Stopy tu vedú až k ľudovým zhromaždeniam starých Germánov, na ktorých „ctihodní muži“ vykonávali spravodlivosť pod vedením mestského magistrátu spôsobom veľmi podobným svojim severným susedom – „mužom dobrej vôle“ vo Švédsku.⁴⁶⁾ Následne, ako konštatuje Aiken,⁴⁷⁾ „*Rímske právo spolu s praxou, zavedenou obyčajovým právom, tak zahrnulo arbitráž do samotného jadra rímsko-holandského práva.*“ Rímsko-holandské právo neskôr koncom stredoveku expandovalo na americký kontinent spolu s holandskými kolóniami a arbitráž sa i vďaka nemu v „Novom svete“ onedlho stala vyhľadávaným spôsobom rozhodovania sporov.

Rozhodcovia sa v súlade s rímsko-holandským právom delili do dvoch kategórií a nazývali sa „volení sudcovia“. Podľa definície jedného z vedúcich expertov na rímsko-holandské právo v sedemnástom storočí⁴⁸⁾ „*Volení sudcovia sú tí, ktorým sa spory predkladajú podľa ich vlastného uváženia, a to na základe vyjadrenej vôle a so súhlasom sporových strán. Táto kategória sudcov sa delí na vybraných sudcov a mužov dobrej vôle, ktorí sú arbitrami*“⁴⁹⁾ alebo rozhodcami.“⁵⁰⁾ V prvej kategórii tzv. „arbiters“ rozhodovali sporné právne otázky podľa holandského práva, zatiaľ čo v druhej kategórii „arbitrators“ ako „ctihodní muži“, nazývaní i mediátormi, rozhodovali otázky právne i faktické, v podstate ako rozhodcovia ex aequo et bono.

Pokiaľ ide o mediáciu v Holandsku, je ešte staršia ako arbitráž, pretože jej počiatky je možné na holandskom území datovať až do r. 1597 p. n. l. V uvedenom roku mesto Leyden zostavilo osobitnú zmierovaciu komisiu „Leyden Peacemakers“ za účelom

45) Prof. Bisschop na začiatku dvadsiateho storočia prehľadne rozdelil vývoj rímsko-holandského práva na štyri obdobia: Obdobie Germánskych kmeňov (pomerne málo známe), obdobie Franskej ríše, obdobie vzrastu nezávislosti súdov v Nizozemsku a dezintegrácie kráľovskej moci a nakoniec obdobie Spojených nizozemských provincií a neskoršej Holandskej republiky.

46) Neskôr za vlády Merovejských kráľov sa už ľudové zhromaždenia prestali organizovať a výkon spravodlivosti bol zverený kráľovským úradníkom. Pozri bližšie MADSEN, F., Commercial Arbitration in Sweden, p. 30.

47) New Netherlands Arbitration in the 17th Century, p. 150.

48) VAN LEEUWEN, S.: Commentaries on Roman-Dutch Law, p. 554.

49) Arbiters (pozn. autorky).

50) Arbitrators (pozn. autorky).

uskutočnenia mediácie sporových strán ešte pred začatím súdneho konania.⁵¹⁾ Nepochybne, exportovaná európska obchodná arbitráž z Holandska sa etablovala v Novom Holandsku už v sedemnástom storočí rovnako efektívne ako na starom kontinente. Navyše bola považovaná za kvalitnejšiu i rýchlejšiu než jej vtedajšia anglická verzia zastrešená jedine anglickým obyčajovým právom.⁵²⁾

3. *Súčasná právna úprava arbitráže v Holandsku – základné princípy a bindend advies*

Platný holandský zákon o rozhodcovskom konaní bol prijatý 1. 12. 1986 a úplne nahradil svojho predchodcu z r. 1838. Nová právna úprava sa oproti pôvodnej rozšírila približne o dvadsať nových ustanovení a hlavne nadobudla podobu samostatného zákona, i keď zahrnutého (rovnako ako vo verzii z r. 1838) v holandskom Občianskom súdnom poriadku. Holandský zákon o rozhodcovskom konaní, zakotvený v dvoch častiach v článkoch 1020 – 1076 v Knihe IV Občianskeho súdneho poriadku, tak tvorí jeho neoddeliteľnú súčasť.

Zaujímavou črtou domácej právnej úpravy arbitráže v Holandsku je rozsiahla úprava domácej arbitráže (články 1020 – 1073), zatiaľ čo medzinárodnú arbitráž v zákone o rozhodcovskom konaní (ďalej len „zákon“) ako „*Arbitráž mimo Holandska*“⁵³⁾ upravujú len tri posledné ustanovenia (1074 – 1076). Rozdiel v značnom objeme paragrafov venovaných zákonodarcami domácej arbitráži v porovnaní so stručnou úpravou arbitráže medzinárodnej však v žiadnom prípade neznamená jej podceňovanie. Tvorcovia zákona sa len chceli vyhnúť problémom so zaradením do kategórie domácich alebo medzinárodných sporov a súčasne mienili zdôrazniť jednotnosť právnej úpravy pre domácu aj medzinárodnú arbitráž.⁵⁴⁾

Holandský zákon o rozhodcovskom konaní tak platí v súlade s princípom teritoriality⁵⁵⁾ rovnako pre domácu i medzinárodnú arbitráž s výnimkou posledných troch ustanovení vzťahujúcich sa výlučne na arbitráž medzinárodnú. Okrem uvedeného princípu, ďalšími dvoma základnými princípmi zákona je autonómia sporových strán v rozhodcovskom konaní, ako aj dôležitá úloha predsedu relevantného okresného súdu v procese zabezpečenia hladkého priebehu arbitráže. Pokiaľ ide o voľnosť sporových strán pri organizácii arbitráže, zákon poskytuje stranám maximálnu autonómiu, pretože väčšina jeho ustanovení je dispozitívnych, t. j. sporové strany sa môžu od nich odchýliť s vlastnými procesnými pravidlami, osobitne aplikovateľnými v prípade ich arbitráže.

Posledným základným elementom holandskej právnej úpravy rozhodcovského konania je posilnenie kompetencií predsedu okresného súdu v rozhodcovskom konaní. Keďže Holandsko je sídlom devätnástich „dištrikčných“ – t. j. okresných súdov, zákon ustanovuje, ktorý z uvedených súdov bude kompetentný v rámci začatej arbitráže na území

51) Frame for a Dutch Portrait of Mediation, p. 7. Mediácia koordinovaná od r. 1999 holandským súdnictvom je v súčasnosti dôležitým alternatívnym spôsobom rozhodovania sporov v Holandsku, čoho dôkazom je napr. i 4 300 návrhov na začatie mediácie, podaných len za jeden rok (2010). Bližšie pozri holandský *The Judiciary Quarterly*, 2011, p. 7-24.

52) New Netherlands Arbitration in the 17th Century, p. 159.

53) Arbitration outside the Netherlands.

54) National Report for the Netherlands 1987, p. 1.

55) To znamená, že holandská právna úprava arbitráže platí rovnako pre domácu i medzinárodnú arbitráž vo všetkých sporoch s miestom konania arbitráže na území Holandska.

Holandska. Predseda (v Holandsku nazývaný prezident) okresného súdu môže byť v priebehu arbitráže užitočný, a to napr. pri výsluchu svedkov, ktorí neposkytujú rozhodcom potrebnú súčinnosť v konaní, pri výbere rozhodcov, keď sa sporové strany nevedia dohodnúť na zostavení rozhodcovského tribunálu atď.

V súčasnosti sa holandský zákon o rozhodcovskom konaní z r. 1986 považuje za najkomplexnejšiu právnu úpravu arbitráže v Holandsku. Zákon bol sčasti novelizovaný v r. 1991, 2002 a v r. 2004, ako však konštatuje Lazic,⁵⁶⁾ „...*uvedené zmeny boli obmedzené čo do počtu, podstaty i rozsahu*“. Po r. 2004 sa v domácej holandskej arbitrážnej spisbe začala zdôrazňovať nutnosť prijatia zásadnej reformy zákona o rozhodcovskom konaní s poukázaním na nedostatočnú implementáciu Vzorového zákona UNCITRAL. Následne v r. 2005 vypracovala špeciálna pracovná skupina pod vedením prof. A. J. Van den Burga návrh viacerých zásadných zmien zákona,⁵⁷⁾ frekventovane komentovaný v praxi domácimi právnymi expertmi.⁵⁸⁾ Návrh zmien zachovával štruktúru i základné princípy zákona, súčasne však posilnil právomoc rozhodcovského tribunálu a oslabil celkový vplyv holandského súdnictva na výkon domácej i medzinárodnej arbitráže na území Holandska, najmä pokiaľ ide o konkurenčnú právomoc súdov a rozhodcovských tribunálov.

V návrhu sa presunula napr. právomoc prezidenta okresného súdu rozhodovať o námietke voči rozhodcom na úpravu v inštitucionálnych rozhodcovských pravidlách. Okrem toho, v súlade s návrhom zmien súd znova nenadobudne automaticky právomoc na rozhodnutie sporu v prípade, keď je zamietnutá právomoc rozhodcovského tribunálu a obdobne po zrušení rozhodcovského rozsudku nemá spor automaticky rozhodovať súd. Dôvody zrušenia rozhodcovského rozsudku by mal najprv posúdiť rozhodcovský tribunál, ktorý rozsudok vydal a súd bude spor rozhodovať len vtedy, ak bol rozhodcovský rozsudok zrušený z dôvodu neexistencie platnej rozhodcovskej doložky.

Ďalšie body návrhu obmedzujú i možnosť podania návrhu na zrušenie rozhodcovského rozsudku len na odvolacom súde a Najvyššom súde, rozširujú imunitu rozhodcov atď. Na druhej strane zase tvorcovia návrhu rozšírili právomoci relevantného súdu v prípadoch, keď súd môže byť rozhodcom nápomocný v záujme bezproblémového priebehu rozhodcovského konania.⁵⁹⁾ Podstatné zmeny zakotvuje návrh aj v úprave rozhodcovskej zmluvy, jej písomnej formy a rozhodného práva. Návrh bol koncom r. 2006 s veľkými očakávaniami predložený na schválenie holandskému ministerstvu spravodlivosti.

O tri roky neskôr (v závere r. 2009) však Van der Bend et al.⁶⁰⁾ prezumujú pretrvávajúcu „rozpracovanosť“ novelizácie zákona: „*Podľa posledných vyjadrení holandského ministerstva spravodlivosti bola novela zákona o rozhodcovskom konaní odsunutá až na koniec zoznamu legislatívnych priorít.*“ To isté však už nie je možné skonštatovať v súčasnosti – zákon o rozhodcovskom konaní z r. 1986 ostáva naďalej v platnosti, nový

56) Arbitration Law Reform in the Netherlands, p. 2.

57) Voorstellen tot wijziging van het Vierde Boek. Dostupné na <http://www.arbitragewet.nl>.

58) Pozri napr. Arbitration and Litigation, p. 7, A Commentary to the NAI Arbitration Rules, p. 27.

59) V súlade s návrhom zmien môže prezident relevantného okresného súdu vymenováť tretieho rozhodcu, ak sa dvaja rozhodcovia vymenovaní sporovými stranami nevedia dohodnúť na osobe predsedu tribunálu. Súd je oprávnený i na zhromažďovanie dôkazov ešte pred zostavením rozhodcovského tribunálu. Tvorcovia návrhu priznali rozhodcom napr. i právo požiadať holandské súdy o asistenciu pri zhromažďovaní dôkazov v arbitráži so sídlom mimo územia Holandska.

60) Arbitration Law Reform in the Netherlands, p. 29.

návrh jeho novelizácie však už bol predložený v marci 2012 na pripomienkové konanie holandským ministerstvom spravodlivosti.⁶¹⁾

Pokiaľ ide o štruktúru zákona, je zahrnutý v štvrtej knihe holandského Občianskeho súdneho poriadku s názvom „Arbitráž“ v dvoch kapitolách. Už z názvov jednotlivých článkov zákona jasne vyplýva, že napriek absorpcii základných princípov Vzorového zákona UNCITRAL o medzinárodnej obchodnej arbitráži (ďalej len „Vzorový zákon UNCITRAL“) obsahuje holandská právna úprava rozhodcovského konania mnohé „národné“ prvky. Vychádzajú z historicky podstatne staršej úpravy arbitráže v Holandsku a aj vďaka nim tak nie je možné označiť holandský zákon o rozhodcovskom konaní za vernú kópiu Vzorového zákona UNCITRAL.⁶²⁾

Obsažnejšia prvá kapitola (články 1020 – 1073) je rozdelená do siedmich samostatných na seba nadväzujúcich častí. Prvá – najdlhšia časť prvej kapitoly (články 1020 – 1035), spája tak trochu neobvykle úpravu rozhodcovskej zmluvy priamo s úpravou ustanovenia rozhodcovského tribunálu vrátane zakotvenia metódy výberu rozhodcov a konania o námietke voči rozhodcovi. Za neobvyklý je možno označiť článok 1028 s názvom „Prioritné postavenie sporovej strany pri výbere rozhodcov“, zatiaľ čo za skutočne ojedinelý je možno považovať článok 1032, osobitne upravujúci smrť sporovej strany.

Druhá časť (články 1036 – 1048) upravuje samotné konanie pred rozhodcami, pričom v článku 1044 osobitným spôsobom zakotvuje právo rozhodcovského tribunálu na informáciu o cudzom práve. V druhej časti je samostatne upravené i postavenie tretích strán v arbitráži a konsolidácia viacerých rozhodcovských konaní. Okrem toho druhá časť zakotvuje i špecifické ustanovenie o vylúčení jej aplikácie v arbitráži týkajúce sa kvality tovaru (článok 1047). Tretia časť (články 1049 – 1061) je v súlade s jej názvom „Rozhodcovský rozsudok“ venovaná úprave vydania rozhodcovského rozsudku.

Okrem ustanovení typických pre uvedenú časť (napr. res judicata rozhodcovského rozsudku, uvedenie rozhodnutí, ktoré môžu rozhodcovia vydať atď.) zahrnuje tretia časť i malú zbierku rôznorodých ustanovení, ktoré v zákonoch o rozhodcovskom konaní v iných štátoch nachádzame v iných častiach, pod ktoré sa uvedené ustanovenia zvyčajne subsumujú. Príkladom uvádzame článok 1051 venovaný zrýchlenej arbitráži, zvyčajne zahrnutý v časti upravujúcej detailne samotné konanie pred rozhodcovským tribunálom.⁶³⁾

Krátka štvrtá časť prvej kapitoly upravuje v dvoch obsažných ustanoveniach výkon a odmietnutie výkonu rozhodcovského rozsudku (články 1062 – 1063). Piata časť následne nadväzuje s úpravou zrušenia rozhodcovského rozsudku a odloženia výkonu rozsudku (články 1064 – 1068), pričom súčasne zdôrazňuje účinky zrušenia rozhodcovského rozsudku. Za holandské špecifikum je možné označiť článok 1068 zakotvujúci ojedinelý inštitút zrušenia rozsudku s názvom „*Zrušenie rozsudku v prípade spáchania podvodu, sfalšovania relevantných dokumentov alebo objavenia sa nových dokumentov*“.⁶⁴⁾ Stručná šiesta časť prvej kapitoly potom upravuje v jednom

61) Prijatie novely holandskí právni experti ešte v r. 2012 už nepredpokladajú (pozn. autorky).

62) Porovnaj napr. s relevantnou maďarskou právnou úpravou (taktiež si zachovala niektoré prvky typické len pre maďarský zákon o rozhodcovskom konaní). Bližšie k uvedenému pozri CHOVANCOVÁ, K.: The Role of Arbitrators in the New Countries of the EU, p. 21-37.

63) Inak tomu nie je ani v článku 1053, ktorý upravuje oddeliteľnosť rozhodcovskej doložky – uvedené ustanovenie zvyčajne logicky tvorí súčasť právnej úpravy rozhodcovskej zmluvy.

64) Article 1068 Revocation of the award in case of fraud, forgery or new documents.

ustanovení vydanie rozhodcovského rozsudku na základe dohody sporových strán (článok 1069) a siedma časť „Záverečné ustanovenia“ (články 1070 – 1073) okrem rôznych kompetencií predsedu – t. j. prezidenta okresného súdu – upravuje napr. i aplikovateľnosť prvej kapitoly holandského zákona o rozhodcovskom konaní na arbitráž so sídlom v Holandsku. „Finálnymi“ ustanoveniami prvej časti (na rozdiel od ich názvu evokujúceho záver) sa však zákon nekončí, pretože úprava arbitráže ďalej pokračuje krátkou druhou časťou s názvom „Arbitráž mimo Holandska“ (články 1074 – 1076). Skutočnými záverečnými ustanoveniami zákona sú tak až „Rôzne ustanovenia vrátane prechodných ustanovení“, umiestnené v šiestich samostatných a osobitne číslovaných článkoch.

V súvislosti so stručným náčrtom holandského zákona o rozhodcovskom konaní je vhodné upozorniť i na metódu sporov nazývanú „záväzná rada“ alebo „bindend advies“, patriacu spolu s mediáciou do systému, v holandskej odbornej spisbe nazvanému „managerska spravodlivosť“.⁶⁵⁾ Záväzná rada podľa Stormeho⁶⁶⁾ „*tak trochu pripomína arbitráž, pretože tretia strana, ktorá rozhoduje spor, odvodzuje svoju právomoc od dohody strán predložiť ich spor súkromnému rozhodovaciemu orgánu*“. Záväzná rada sa frekventovane v Holandsku v obchodnom styku využíva,⁶⁷⁾ nie je však možné ju stotožniť s arbitrážou z viacerých dôvodov.

Po prvé, záväznú radu nevydáva rozhodcovský tribunál ani jeden rozhodca, ale osoba, ktorú si sporové strany vybrali, pričom výsledná záväzná rada je skutočne pre strany záväzná, len ak sa na jej záväznosti dohodli zmluvnou formou. Po druhé, výsledkom záväznej rady nie je rozhodcovský rozsudok, ale rada tretej osoby (napr. jedného alebo troch poradcov) vykonateľná len prostredníctvom civilného súdneho konania ako vynútené plnenie zmluvného záväzku oboch zmluvných (resp. i sporových) strán. Po tretie, na rozdiel od rozhodcovského rozsudku podlieha obsah záväznej rady možnému preskúmaniu holandskými súdmi.⁶⁸⁾ Ako však tvrdí Storme,⁶⁹⁾ „...*súd spravidla rozhodnutie tretej strany potvrdí*...“.

Napriek tomu, že záväzný rozhodcovský rozsudok nie je výsledkom konania o poskytnutí záväznej rady, na ktoré sa nakoniec holandský zákon o rozhodcovskom konaní ani nevzťahuje, priznáva holandská právna prax inštitútu záväznej rady viacero výhod. Medzi základné výhody poskytnutia záväznej rady v špecifickom konaní okrem jeho rýchlosti patrí napr. možnosť dohody sporových strán v domácich i medzinárodných zmluvách na jazyku konania, počte rozhodujúcich poradcov,⁷⁰⁾ vyšší stupeň neformálnosti konania než v arbitráži, odborné skúsenosti poradcov atď.⁷¹⁾

Záväzná rada v rámci „*bindende derden beslissing*“⁷²⁾ sa v Holandsku samozrejme neposkytuje živelne a svojvoľne, jej najznámejším poskytovateľom je i najúspešnejšia

65) NIEMEIJER, B. – HAARHUIS, C. K.: Vanishing or increasing Trials in the Netherlands?, p. 102.

66) STORME, M.: Innovations in the Judicial and Extra-Judicial Resolution of Consumer Disputes in Belgium, p. 224.

67) Inštitút záväznej rady sa príležitostne využíva netypicky i v pracovnoprávných sporoch popri oveľa častejšej mediácii. Bližšie pozri napr. DE ROO A., The Netherlands: Individual Disputes at the Workplace – Alternative Disputes Resolution.

68) Pozri napr. na <http://www.mondaq.com/article.asp?articleid=17437>.

69) STORME, M.: Innovations in the Judicial and Extra-Judicial Resolution of Consumer Disputes in Belgium, p. 224.

70) Záväznú radu zvyčajne poskytuje v súlade s dohodou sporových strán jeden alebo traja nezávislí poradcovia.

71) Na rozdiel od arbitráže v priebehu konania o poskytnutí záväznej rady pokračuje obchodný styk bez prerušenia. Bližšie pozri na <http://www.nai-nl.org/en/info.asp?id=347>.

72) Záväzné rozhodovanie treťou stranou (the binding third party resolution).

domáca rozhodcovská inštitúcia NAI. NAI už viac než šesťdesiat rokov úspešne organizuje konanie, v ktorom sa záväzná rada poskytuje. Neverejnosť konania a nezávislosť poradcov je zaručená prostredníctvom dozoru NAI a obdobne ako rozhodcovské rozsudky, vydané v NAI arbitráži, NAI publikuje v tom istom periodiku i vydané záväzné rady bez identifikácie sporových strán a len na základe ich súhlasu.

Napriek zásadným rozdielom oproti arbitráži si nemožno nevšimnúť i niektoré podobné prvky v oboch rozhodovacích procedúrach, a to minimálne v konaní o poskytnutí záväznej rady pod záštitou NAI. Napríklad ak sa strany na počte poradcov nedohodnú, určí počet rozhodujúcich poradcov NAI, zohľadňujúc komplexnosť a podstatu sporu rovnako ako v NAI arbitráži. Okrem toho je i v konaní o poskytnutí záväznej rady pre angažovanosť NAI rozhodujúci odkaz sporových strán na Rozhodcovské pravidlá NAI⁷³⁾ (ďalej len „NAI Pravidlá“) v doložke sporových strán o riešení sporov⁷⁴⁾ v základnej obchodnej zmluve sporových strán.

Len pre úplnosť je potrebné upozorniť, že rovnako ako pri arbitráži sa i pri konaní o poskytnutí záväznej rady v Holandsku vyzdvihuje rýchlosť a aj nižšia finančná náročnosť oboch typov konaní v porovnaní s domácim súdnym konaním.⁷⁵⁾ Ako tvrdia domáci holandskí experti Van der Bend et al.,⁷⁶⁾ strany, ktoré sa rozhodli pre získanie záväznej rady podľa NAI Pravidiel, by si mali však vždy uvedomiť, že na rozdiel od NAI arbitráže „i) ani strany, ani poskytovateľ záväznej rady sa nemôže spoliehať na asistenciu domácich súdov, ii) záväznú radu nemožno uznať a vykonať ako rozhodcovský rozsudok, iii) dôvody a postupy pri žiadosti o zrušenie záväznej rady sú úplne odlišné od dôvodov a postupov aplikovaných pri žiadosti o zrušenie rozhodcovského rozsudku“.

4. Rozhodcovské pravidlá NAI; zrýchlená arbitráž

Arbitráž pod záštitou NAI (ďalej len „NAI arbitráž“) je organizovaná v súlade s NAI Rozhodcovskými pravidlami z r. 2010,⁷⁷⁾ ktoré sú plne harmonizované s holandským zákonom o rozhodcovskom konaní (ďalej len „zákon“). Prvá verzia NAI pravidiel harmonizovaná s platnou právnou úpravou rozhodcovského konania v Holandsku však bola prijatá oveľa skôr, a to v nadväznosti na samotný zákon už v r. 1986, pričom plne nahradila staršiu verziu Rozhodcovských pravidiel NAI z r. 1979 (ďalej len „NAI Pravidlá“ alebo „pravidlá“). NAI Pravidlá z r. 1986 boli čiastkovo novelizované v r. 1992 a v r. 1997,⁷⁸⁾ 13. novembra 2001 nadobudla účinnosť nová modernizovaná verzia NAI Pravidiel. Verzia NAI Pravidiel z r. 2001 platila v porovnaní s ostatnými vývojovými verziami najdlhšie – celých osem rokov. Okrem toho – i keď len tesne pred nadobudnutím účinnosti nových NAI Pravidiel 1. januára 2010⁷⁹⁾ – sa dožila i vlastného komentára od uznávaných holandských

73) Prostredníctvom článku 3 Rozhodcovských pravidiel NAI sú totiž NAI Pravidlá aplikovateľné i v konaní o poskytnutí záväznej rady.

74) Obdobne ako potenciálne sporové strany v NAI arbitráži, i budúce strany v konaní o poskytnutí záväznej rady sú povinné uzavrieť doložku o poskytnutí záväznej rady, v ktorej sa zaviazu na predloženie špecifikovaných sporov NAI za účelom dosiahnutia vydania záväznej rady v špecifickom konaní pred NAI.

75) K inštitútu záväznej rady pozri aj Comparative International Commercial Arbitration.

76) VAN DER BEND – LEIJTEN, M. – YNZONIDES, M.: A Commentary to the NAI Arbitration Rules (citované ďalej ako A Commentary to the NAI Arbitration Rules), p. 5.

77) Bližšie pozri <http://www.nai-nl.org/en/>.

78) Verzia NAI Pravidiel z r. 1997 o.i. zakotvila napr. i dnes frekventovane využívanú skrátenú arbitráž.

79) Viaceré články NAI Pravidiel z r. 2001 už boli novelizované v r. 2009 – napr. v rámci zasielania korešpondencie v rámci arbitráže bol ako jeden z platných komunikačných prostriedkov v NAI Pravidlách zahrnutý i e-mail, viaceré zmeny boli zakotvené i v postupe pri odvolávaní rozhodcov.

právnych expertov, ktorý je využiteľný nielen ako komentár k verzii NAI Pravidiel z r. 2001, ale aj ako dobrá príručka k NAI Pravidlám z r. 2010.

Platné NAI Pravidlá tvorí šesťdesiatšesť článkov rozdelených do siedmich častí. Štruktúra pravidiel je zvláštna. Napriek tradičnému zakotveniu vzorovej NAI rozhodcovskej doložky v úvode NAI Pravidiel⁸⁰⁾ pravidlá ďalej nepokračujú vlastnými úvodnými ustanoveniami, ale rozsiahlym úvodom, ktorý reviduje postupný vývoj NAI Pravidiel od r. 1979 a upozorňuje na najdôležitejšie ustanovenia nových NAI Pravidiel. Vlastný text pravidiel je tak v dôsledku umiestnenia ich obsažného úvodu nutne trochu „hľadať“. Prvá časť NAI Pravidiel s názvom „Všeobecné ustanovenia“ (články 1 až 5) začína taktiež netradične – definíciami NAI a jej interných orgánov, ako aj definíciou rozhodcovského tribunálu a medzinárodnej arbitráže.

Veľmi netradičné je i zakotvenie definície rozhodcovskej zmluvy v definíciách – rozhodcovskej zmluve je totiž väčšinou v rozhodcovských pravidlách rôznych rozhodcovských inštitúcií venované samostatné ustanovenie s identickým názvom. V ďalších článkoch úvodných ustanovení je zakotvená pôsobnosť NAI Pravidiel pre oblasť arbitráže, ako aj pri poskytovaní záväznej rady, spôsob zasielania oznámení a podaní v NAI arbitráži a počítanie lehôt. Druhá časť „Začatie arbitráže“ zakotvuje v článkoch 6 až 9 samotné zaslanie a všetky náležitosti žiadosti o začatie arbitráže, náležitosti odpovede žalovaného v arbitráži a v samostatnom článku aj účel uvedenej žiadosti a odpovede žalovaného. Opäť ide o veľmi nezvyčajné, typicky holandské ustanovenie.

Už z prvých dvoch častí NAI Pravidiel je tak možné vyvodiť záver, že rovnako ako holandský zákon o rozhodcovskom konaní, i holandské NAI Pravidlá arbitráže predstavujú v kontexte právnej úpravy rozhodcovského konania určité špecifikum. V poslednom článku druhej časti je zakotvená úprava podania námietky nedostatočnej právomoci rozhodcovského tribunálu. Tretia obsažná časť pravidiel je venovaná rozhodcovskému tribunálu (články 10 až 18). Upravuje nezávislosť a nestrannosť rozhodcov, povinné zverejnenie skutočností negatívne ovplyvňujúcich nezávislosť a nestrannosť rozhodcovského tribunálu, stanovenie počtu rozhodcov, ako aj metódu ich výberu sporovými stranami a osobitnou metódou výberu zo zoznamu.

Unikátnym je samostatné ustanovenie venované štátnej príslušnosti rozhodcu, osobitne je upravené uvoľnenie rozhodcu z rozhodcovskej funkcie a určenie náhradného rozhodcu. Nasledujúca štvrtá časť „Konanie“ je jednoznačne najrozsiahlejšou súčasťou NAI Pravidiel. V článkoch 20 až 36 najprv upravuje celé konanie, t. j. postúpenie prípadu rozhodcovskému tribunálu, zastupovanie sporových strán, miesto konania, ako aj predloženie žaloby a obhajoby, pokračujúc s ústnym pojednávaním, úpravou dokazovania a veľmi podrobnou úpravou možnosti využitia znalcov. Piata časť s názvom „Rozhodcovský rozsudok“ upravuje v článkoch 43 až 55 okrem klasických formálnych a obsahových náležitostí rozhodcovského rozsudku aj neverejnosť a dôvernosť NAI arbitráže, rozhodné hmotné právo arbitráže, záväznosť rozhodcovského rozsudku a jeho možnú opravu, ako aj vydanie dodatočného rozhodcovského rozsudku.

Predposledná šiesta časť obsahuje úpravu nákladov konania v článkoch 56 až 62 a posledná siedma časť s názvom „Záverečné ustanovenia“ zakotvuje v článkoch 63 až 67 napr. právo sporových strán namietkať porušenie NAI Pravidiel v NAI arbitráži, ako aj vyúčtenie zodpovednosti NAI, jej orgánov a aj rozhodcov. Je možné skonštatovať dobrú

80) Vzorová NAI rozhodcovská doložka je v NAI Pravidlách uvedená v anglickom, holandskom, francúzskom a v nemeckom jazyku.

prehľadnosť NAI Pravidiel i jednoduchosť právnej terminológie, ktorá v zásade neobsahuje žiadne lokálne špecifické výrazy. Osobitne zaujímavou súčasťou NAI Pravidiel je samostatná úprava dvoch druhov skrátenej arbitráže v článkoch 37 až 42 NAI Pravidiel a neskôr aj v osobitnej časti „Štyri A – Skrátená arbitráž“ v článkoch 42a až 42o. Je možné skonštatovať, že ide o najprecíznejšie vypracovanú súčasť NAI Pravidiel. Skrátená arbitráž má totiž v Holandsku dobrú oporu i tradíciu v samotnom holandskom zákone o rozhodcovskom konaní.

Podľa čl. 1051 holandského zákona o rozhodcovskom konaní môže predseda rozhodcovského tribunálu alebo tribunál na žiadosť sporových strán (na základe ich dohody) vydať rozhodnutie (opatrenie) v zrýchlenej arbitráži (kort geding).⁸¹⁾ V praxi však môže vzniknúť situácia, keď napriek platnej dohode požiadajú niektorá zo sporových strán o vydanie rozhodnutia v zrýchlenom konaní predsedu okresného súdu. Ak druhá zmluvná strana dohody o zrýchlenej arbitráži podá na okresný súd námietku platnej dohody o zrýchlenej arbitráži, predseda okresného súdu môže na základe uplatnenia tejto námietky vyhlásiť nedostatok vlastnej právomoci a súčasne odkázať sporové strany na rozhodnutie predloženého sporu vo vopred dohodnutej zrýchlenej arbitráži a nie v súdnom konaní (čl. 1051 ods. 2).

Voči rozhodnutiu vydanému v zrýchlenej arbitráži je možné sa odvolať, ak sa na tom dohodli sporové strany, rovnako ako pri rozhodnutí vydanom v klasickej arbitráži.⁸²⁾ Pokiaľ ide o samotné rozhodnutie vydané v zrýchlenej arbitráži, nikdy nemôže byť rozhodcovským rozsudkom vo veci samej a vzťahujú sa naň ustanovenia tretej, štvrtej a piatej časti prvej kapitoly zákona (čl. 1051 ods. 3). Je možné skonštatovať, že rozhodnutie, vydané v zrýchlenej arbitráži musí v zásade spĺňať všetky kritériá stanovené pre rozhodcovský rozsudok vydaný v „nezrýchlenom“ konaní, nie je možné však ním rozhodnúť samotný spor. Ide tak o určitý druh predbežného opatrenia vydávaného v naliehavých situáciách.⁸³⁾

■ Záver

Holandsko je jednoznačne tradične vyhľadávaným centrom medzinárodnej obchodnej arbitráže a so stáročiami jej preukázateľne sofistikovaného využitia si určite zaslúži obdiv, pozornosť i rešpekt. Vyznačuje sa vysokým stupňom úspešnej kooperácie rozhodcovských tribunálov a domácich súdov, a to rovnako v ad hoc, ako aj v inštitucionálnej arbitráži so sídlom na území Holandska. Holandské súdnictvo je mimoriadne vyspelé a sudcovia sú medzinárodnej obchodnej arbitráži priaznivo naklonení, čo má za následok minimálne spomaľovanie rozhodcovského konania zo strany súdov, ako aj výnimočné odmietnutie výkonu cudzieho rozhodcovského rozsudku, dokonca aj cudzieho rozhodcovského rozsudku, ktorý má byť vykonaný voči domácej neúspešnej sporovej strane.⁸⁴⁾ Na druhej strane nie je možné si nevšimnúť určité typicky holandské prvky domácej

81) Realizácia zrýchlenej arbitráže je podmienená rešpektovaním čl. 254 ods. 1 holandského OSP. Domáca arbitráž je so súdnym konaním evidentne úzko prepojená.

82) Proti rozhodnutiu predsedu okresného súdu, ktorým okresný súd odkáže strany na základe platnej dohody o zrýchlenej arbitráži na rozhodnutie sporu v zrýchlenej arbitráži, nie je možné sa odvolať (čl. 1051 ods. 4).

83) Uvedené rozhodnutie pripomína rozhodnutie vydané núdzovým rozhodcom v arbitráži vo Švédsku podľa SCCI Pravidiel. Bližšie pozri National Report for the Netherlands 1987, p. 18.

84) Bližšie pozri CHOVANCOVÁ, K.: Výkon medzinárodného rozhodcovského rozsudku v Holandsku – **Yukos Capital v OAO Rosneft** (praktický príklad).

právnej úpravy arbitráže, ktoré nemusia sporovým stranám v medzinárodnej obchodnej arbitráži vždy vyhovovať a môžu ich prípadne i neprijemne prekvapiť.⁸⁵⁾ Ide napríklad o dichotómiu zákona pri uznaní a výkone cudzieho rozhodcovského rozsudku, typickú len pre Holandsko. V jej dôsledku je uznanie a výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku upravený v závislosti od toho, či je predmetom úpravy medzinárodných dohôd záväzných pre Holandsko.⁸⁶⁾

Ďalším z typicky holandských prvkov zákona je napr. aj rozšírenie „domácich“ dôvodov na odmietnutie výkonu rozhodcovského rozsudku v porovnaní s dôvodmi na odmietnutie výkonu cudzieho rozhodcovského rozsudku.⁸⁷⁾ Okrem toho musia mať domáce sporové strany na pamäti, že úspešné zrušenie rozhodcovského rozsudku spôsobuje obnovenie právomoci súdu na rozhodnutie sporu, v ktorom bol zrušený rozhodcovský rozsudok vydaný okrem prípadov, ak sporové strany písomnou dohodou obnovenie súdnej právomoci vopred vylúčili. A nakoniec i neúspešné zahraničné sporové strany, voči ktorým bol povolený výkon cudzieho rozhodcovského rozsudku príslušným holandským odvolacím súdom, by nemali veľmi dúfať v náklonnosť holandského Najvyššieho súdu – jeho prístup k žiadostiam o zamietnutie povolenia výkonu cudzieho rozhodcovského rozsudku v Holandsku totiž nie je vždy rovnaký.

Pripomienkové konanie k novele holandského zákona o rozhodcovskom konaní (i keď nie tak radikálnej, ako bol návrh z r. 2006), predloženej holandským ministrom bezpečnosti a spravodlivosti, je už v súčasnosti ukončené (13. 3. 2012 – 1. 6. 2012).⁸⁸⁾ Novela predpokladá napr. rozšírenie využitia elektronických zdrojov v rozhodcovskom konaní, zrušenie v súčasnosti bežnej úschovy rozhodcovských rozsudkov na okresnom súde, ako aj jednoinštančné zrušenie rozhodcovského rozsudku len odvolacím súdom. Okrem toho by sa mala zlepšiť i ochrana spotrebiteľov, pričom spotrebiteľovi má byť poskytnuté dostatočné poučenie i potrebný časový priestor na slobodnú voľbu arbitráže alebo súdneho konania. I keď sa schválenie novely ešte v r. 2012 nepredpokladá, je zrejmé, že vzhľadom na úsilie holandského ministerstva spravodlivosti o zefektívnenie rozhodcovského konania, ústretovosť voči potenciálnym sporovým stranám, a hlavne snahu o udržanie súčasnej pozície Holandska ako populárneho miesta konania medzinárodnej obchodnej arbitráže, je jej prijatie už len otázkou blízkej budúcnosti.

Na druhej strane je však potrebné pripomenúť, že dlhodobo rozpracovaná novelizácia úspešnosť medzinárodnej i domácej obchodnej arbitráže v Holandsku negatívne neovplyvňovala a Holandsko je tak tradičným sídlom domáceho i medzinárodného rozhodcovského konania nielen v obchodnej, ale najnovšie už aj v medzinárodnej bankovej

85) Bližšie pozri CHOVANCOVÁ, K.: Enforcement procedures in selected European countries, p. 11.

86) V súvislosti s uznaním a výkonom cudzieho rozhodcovského rozsudku podľa článku 1075 platia články 985-991 holandského OSP, vzťahujúce sa na výkon cudzích súdnych rozhodnutí, a to v rozsahu, v akom sú kompatibilné s medzinárodnou dohodou záväznou pre Holandsko v súlade s článkom 995 domáceho OSP.

87) Podľa článku 1063 „Odmietnutie udelenia súhlasu na výkon“ predseda okresného súdu zamietne výkon rozsudku vtedy, ak a) rozhodcovský rozsudok alebo spôsob, akým bol vydaný, bol v rozpore s holandským verejným poriadkom, b) rozhodcovský rozsudok alebo spôsob, akým bol vydaný, bol v rozpore s dobrými mravmi, c) bol nariadený výkon rozsudku bez ohľadu na skutočnosť, že voči rozsudku bolo podané odvolanie, d) rozhodcovský tribunál uložil pokutu pre nedostatok súčinnosti pre porušenie článku 1056.

88) Dostupné na <http://www.government.nl/documents-and-publications/press-releases/2012/03/13/opstellen-modernises-arbitration.html>.

sfére. Jedným z posledných dôkazov je nepochybne i nedávne založenie novej holandskej arbitrážnej inštitúcie P.R.I.M.E. Finance,⁸⁹⁾ zameranej výlučne na rozhodovanie komplexných medzinárodných finančných sporov prostredníctvom arbitráže⁹⁰⁾ a mediácie. Založenie globálnej rozhodcovskej inštitúcie rozhodujúcej výlučne obchodné spory vznikajúce v oblasti medzinárodného bankovníctva iniciovala nadácia Svetové právne fórum už na sklonku roka 2010, keď sa za okrúhlym stolom zišli odborníci z oblasti bankovníctva spolu s právnymi expertmi zo štrnástich krajín.

Už vtedy sa predpokladalo, že sporovými stranami v medzinárodnej finančnej arbitráži budú medzinárodné banky, investori a investičné a penzijné fondy.⁹¹⁾ V kontexte priprav, ktoré predchádzali založeniu P.R.I.M.E. Finance, Neuweld⁹²⁾ vhodne zopakovala notoricky známu skutočnosť v súvislosti s londýnskymi a newyorskými bankami: „*V skutočnosti, s Londýnom a New Yorkom ako dominantami finančného sveta banky vždy využívali vlastnú finančnú moc presadiť si rozhodovanie sporov lokálnymi súdmi.*“ Nutnosť založenia globálnej inštitúcie, rozhodujúcej len medzinárodné bankové a finančné spory však nakoniec už zdôrazňovali i samotní bankári (vrátane holandskej centrálnej banky), a to v záujme podpory finančnej stability a zabezpečenia právnej istoty.

P.R.I.M.E. Finance, založená 16. 1. 2012, už prijala vlastné rozhodcovské i mediačné pravidlá.⁹³⁾ Pozostáva z vybraných expertov v oblasti medzinárodného súdnictva i bankovníctva a patria do nej i najznámejší experti na medzinárodnú obchodnú arbitráž. Prijaté rozhodcovské pravidlá boli vytvorené podľa nových Rozhodcovských pravidiel UNCITRAL z r. 2010 a prispôbolené potrebám medzinárodnej arbitráže v oblasti medzinárodného bankovníctva a finančnictva. Odporúčaným miestom konania je – podľa očakávaní – samozrejme Holandsko. Sporové strany tak môžu využívať všetky výhody, ktoré im holandský zákon o rozhodcovskom konaní poskytuje. Kvalitní rozhodcovia, ako aj kvalitná relevantná legislatíva v mieste konania arbitráže sú pre obchodníkov i bankárov na medzinárodných trhoch totiž vždy dôležité.⁹⁴⁾

Summary

The Netherlands has been the traditional centre of international commercial arbitration in Europe for a long time now. It is famous for its excellent cooperation between arbitral tribunals and national courts both in ad hoc, as well as in institutional arbitrations. As such, it deserves undoubtedly a proper attention and the due respect. Actually, it is “the Dutch arbitration” painted with a few rough strokes, to which the study submitted has

89) Panel of Recognised International Market Experts in Finance.

Pozri <http://www.primefinancedisputes.org>.

<http://www.primefinancedisputes.org/>

90) K bankovej arbitráži pozri napr. CHOVANCOVÁ, K.: Banking Arbitration in Europe – the Slovak and German Example, p. 29 a nasl.

91) Sídlo novej inštitúcie sa mal stať Haag ako neutrálne a stabilné medzinárodné arbitrážne centrum.

92) NEUWELD, L. B.: Do we Need Another Arbitral Institute? Maybe, p. 1.

93) <http://www.primefinancedisputes.org/images/pdf/arbitration%20rules%20-%20prime%20format%20-.pdf>

94) Okrem toho, P.R.I.M.E. Finance bude úzko spolupracovať aj s PCA, pokiaľ ide o výber rozhodujúceho orgánu (appointing authority), ako aj využitie administratívneho zabezpečenia PCA. Bližšie pozri STRIK, D., Launch of P.R.I.M.E. Finance Arbitration Rules: Dispute Resolution in Global Financial Markets, p. 1.

been utterly dedicated. The study falls into five sections, with the first part, being an introduction.

Initially, an emphasis has been put on describing the Netherlands as an excellent international arbitration forum, as well as on introducing the most famous Dutch arbitral institution NAI. The study further provides the reader with an insight into the historical development of arbitration in the Netherlands between the years 1648 and 1838. At the same time, it introduces the Dutch Arbitration Act 1986 as a current legal regulation of arbitration within the Dutch borders. In addition, three cardinal principles of the AA 1986 have been laid down as well.

The study then gathers speed in its third part with the basic tenets of long-termed amending proceedings of the AA 1986. Furthermore, the reader's attention is drawn to the „bindend advies,“ being a special form of the Dutch ADR. The fourth part of the study incorporates the basics about the NAI arbitration, conducted under the latest version of the NAI Arbitration Rules 2010. The final section accentuates a strong position of the Netherlands in the arena of international commercial arbitration.

Actually, it is not only the successful conduct of international commercial arbitration, for which the Netherlands has recently appeared in the latest news, but a brand new Dutch arbitration institution „P.R.I.M.E. Finance“, destined to decide all complex international financial disputes by means of arbitration and mediation. Consequently, at the very end the study indicates that the Netherlands' arbitration still expands, rises and grows – just to stay in the profitable business, just to stay a crass- obviously connected with a constant money making.

Zoznam bibliografických odkazov:

Publikácie knižné:

- [1] BORN, G. B.: International Commercial Arbitration. Cases & Materials. New York: Aspen Publishers, 2011, 1263 p. ISBN 978-0735507968.
- [2] ELTE: Central and Eastern European Countries before and after Accession. Budapest: ELTE, the Faculty of Law, 2011, Volume II., 200 p. ISBN 978-963-284-199-1.
- [3] LEW, J. – MISTELIS L. A. – KROLL, S.: Comparative International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 953 p. ISBN 9041115684.
- [4] MADSEN, F.: Commercial Arbitration in Sweden. Oxford: Oxford University Press, 2006. 421 p. ISBN 0-19-532286-X.
- [5] MORGAN, K., O.: The Oxford Illustrated History of Britain. Oxford: Oxford University Press, 1984. 646 p. ISBN 9-780-192-851-41.
- [6] MUCHLINSKI, P. T.: Multinational Enterprises and the Law. Oxford University Press: Oxford, 2007, 720 p. ISBN 978-0199227969.
- [7] PAULSSON, J. (ed.): International Handbook on Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 1987. ISBN 9065449671
- [8] RICE, E., F.: The Foundations of Early Modern Europe 1460-1559. New York: W.W. Norton & Company, 1970. 182p. ISBN 0-393-09809-2.
- [9] SCHAMA, S.: A History of Britain. London: BBC Worldwide, 2000. 416 p. ISBN 0 563 38497 2.
- [10] VAN DER BEND, LEIJTEN, M. – YNZONIDES, M.: A Commentary to the NAI Arbitration Rules. The Hague: Kluwer Law International, 2009. 372 p. ISBN 9789041127341.

- [11] VAN LEEUWEN, S.: Commentaries on Roman-Dutch Law. London: J. Butterworth & Son, 1820. 788 p.
- [12] WEGEN, G. – WILSKÉ, S. (eds.): Arbitration 2011. London: Law Business Research Ltd., 2011, 455p. ISSN 17509947.

Publikácie časopisecké:

- [1] AIKEN, J. R.: New Netherlands Arbitration in the 17th Century. In: *Arbitration Journal*, 1974, Vol. 29, p. 145 – 160.
- [2] BEALE, N. – NIEUWVELD, L.B. – NIEUWVELD, M.: Summary Arbitration Proceedings: A Comparison between the English and Dutch Regimes. In: *Arbitration International*, 2010, Vol. 26, No. 1., p. 139 – 160.
- [3] BISSCHOP, W.R.: Modern Dutch Roman Law. An Inaugural Lecture delivered on October 23, 1907. In: *Law Quarterly Review*, 1908, Vol. 24, p. 157-171.
- [4] CHOVANCOVÁ, K.: The Role of Arbitrators in the New Countries of the EU. In: Central and Eastern European Countries before and after Accession. Budapest: ELTE, the Faculty of Law, Department of Private International Law and European Economic Law. 2011, Volume II., 200 p., p. 21-37. ISBN 978-963-284-199-1.
- [5] CHOVANCOVÁ, K.: Banking Arbitration in Europe – the Slovak and German Example. In: Alternative Resolutions. State Bar of Texas (Alternative Dispute Resolution Section), Austin, Texas, 2010, Vol. 19, No. 3, p. 29-35. Dostupné na http://www.texasadr.org/2010_spring.pdf
- [6] CHOVANCOVÁ, K.: Výkon medzinárodného rozhodcovského rozsudku v Holandsku – Yukos Capital v OAO Rosneft (praktický príklad). In: *Právny obzor*, 2012, roč. 95. č. 4, s. 341-362.
- [7] CHOVANCOVÁ, K.: Enforcement procedures in selected European countries. In: *Transnational Dispute Management*: TDM, 2012, Vol. 8, No. 4, p. 1-17. ISSN 1875-4120.
- [8] DE ROECK, M. – VAN WASSENAER, A. – BLANCH, J. – DETJEN, D. W.: Arbitration and Litigation in Belgium, the Netherlands, The United Kingdom and New York. In: *International Law Practicum*, 2004, Vol. 17, No. 3, p. 1-36.
- [9] DE ROO, A.: The Netherlands: Individual Disputes at the Workplace – Alternative Disputes Resolution. In: *European Industrial Relations Observatory Online*. Dostupné na <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0910039s/nl0910039q.htm>
- [10] IRWIN, D. A.: Mercantilism as Strategic Trade Policy: The Anglo-Dutch Rivalry for the East India Trade. In: *The Journal of Political Economy*, 1991, Vol. 99, No. 6, pp. 1296-1314
- [11] ISRAEL, J.: Innovation in Dutch Cities, 1648 – 1720. In: *History Today*, 1995, Vol. 45, No. 3, p. 14-21.
- [12] JAGTENBERG, R. – DE ROO, A.: Mediation in the Netherlands: Past-Present-Future. In: *Electronic Journal of Comparative Law*, 2002, Vol. 6.4. Dostupné na <http://www.ejcl.org/64/art64-8.html>
- [13] JAGTENBERG, R. – DE ROO, A.: Frame for a Dutch Portrait of Mediation. In: *The Judiciary Quarterly*, 2011, p. 7-24.
- [14] LAZIC, V.: Arbitration Law Reform in the Netherlands: Formal and Substantive Validity of an Arbitration Agreement. In: *Electronic Journal of Comparative Law*, 2007, Vol. 11.1. Dostupné na <http://www.ejcl.org/111/article111-16.pdf>.
- [15] LAZIC, V.: The Impact of Uniform Law on National Law: Limits and Possibilities – Commercial Arbitration in the Netherlands. In: *Electronic Journal of Comparative Law*, 2009, Vol. 13.2. Dostupné na <http://www.ejcl.org/132/art132-3.pdf>.
- [16] NEUWELD, L. B.: Do we Need Another Arbitral Institute ? Maybe. Dostupné na <http://kluwerarbitrationblog.com/blog/2010/12/07/do-we-need-another-arbitral-institute-maybe/>

- [17] NIEMEIJER, B. – HAARHUIS, C. K.: Vanishing or increasing Trials in the Netherlands? In: *Journal of Dispute Resolution*, 2006, Vol. 71, p. 101-103.
- [18] PAULSSON, J.: Note: General Editor: The Netherlands. In: *Handbook on Commercial Arbitration*, 2011, Suppl. No. 63, p. i-i.
- [19] SANDSTROM, J. A.: Arbitration in Sweden (review). In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 27, No. 4., p. 704-709.
- [20] SANDERS, P.: National Report for the Netherlands 1981. In: VAN DEN BERG, A. J.: *Yearbook of Commercial Arbitration*, 1981, vol. VI, p. 60-85. ISBN 9789065440037.
- [21] SLUYTERMAN, K.: National Business Systems: Focus on the Netherlands. In: *Business History Review*, 2010, Vol. 84, p. 737-750.
- [22] STORME, M., DEMEULENAERE, B.: Innovations in the Judicial and Extra-Judicial Resolution of Consumer Disputes in Belgium. In: *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 36, p. 213-234.
- [23] STRIK, D.: Launch of P.R.I.M.E. Finance Arbitration Rules: Dispute Resolution in Global Financial Markets. Dostupné na <http://kluwerarbitrationblog.com/blog/2012/01/17/launch-of-p-r-i-m-e-finance-arbitration-rules-dispute-resolution-in-global-financial-markets/>
- [24] VAN DEN BERG, J. A.: National Report for the Netherlands 1987. In: *International Handbook on Commercial Arbitration*, 1987, Suppl. No. 7, p. 1-38.
- [25] VAN DEN BERG, J. A.: National Report for the Netherlands 1987. In: YBCA, 1987, Vol. VI, p. 60-85.
- [26] VAN DEN BOSCH, T., O'MALLEY, N.: Netherlands. In: WEGEN, G., WILSKÉ, S. (eds.): *Arbitration* 2011, p. 321-325.
- [27] VAN DEN BURG, M.: Transforming the Dutch Republic into the Kingdom of Holland: the Netherlands between Republicanism and Monarchy (1795-1815). In: *European Review of History*, 2010, Vol. 17, No. 2, p. 151-170.

◀ **Citované internetové zdroje:**

<http://www.adr.org/sp.asp?id=22440>.
<http://www.primefinancedisputes.org>
<http://www.arbitragewet.nl>
<http://www.mondaq.com/article.asp?articleid=17437>
<http://www.nai-nl.org/en/info.asp?id=347>
[Http://www.government.nl](http://www.government.nl)

Doc. JUDr. Katarína Chovancová, PhD., LL.M. /Lond./

Associate Professor /International Law/

Institute of International and European Law

FACULTY OF LAW

Pan European Universit

E-mail: katarina.chovancova@uninova.sk

E-mail: kc18@student.london.ac.uk

E-mail: kchovancova@ciilscongress.net

Obchodní zastoupení I

Commercial Representation I

✓ Karel Marek

Klíčová slova:

obchodní zastoupení, obchodní zástupce, zastoupený, konkurenční doložka, výhradní zastoupení

Key words:

Commercial Representation, Business Representative, Principal, Competition Clause, Exclusive Representation

V nedávné době byl ukončen legislativní proces nového českého občanského zákoníku (NOZ), u kterého je stanovena účinnost k 1. 1. 2014. To je příležitost k pojednání o některých institutech, resp. smluvních typech a jejich vývoji.

Dnes volíme pojednání o smlouvě o obchodním zastoupení.¹⁾ K tomuto smluvnímu typu (a též zejména ke smlouvě o zprostředkování a smlouvě o tichém společenství) bývá někdy s ironií uváděno, že jeho „funkcí“ je legalizace „legálně“ nabytých prostředků. Tento názor nesdílíme. Tato „funkce“ může být naplňována i jinak. Jde o problematiku širší, netýkající se jen tohoto smluvního typu.

Aby tomu však tak nebylo, je třeba se pohybovat v zákonném rámci – tedy příslušné právní úpravě. Z té je třeba vycházet a tu dodržovat. K tomu může určitou měrou napomoci i námi předkládaný text.

Podíváme-li se do předchozí etapy vývoje práva, pak vidíme, že smluvní typ obchodního zastoupení byl upraven v rámci Zákoníku mezinárodního obchodu tj. v zák. č. 101/1963 Sb., a to v jeho ustanoveních § 607 a § 624.

Bylo stanoveno, že smlouvou o obchodním zastoupení se obchodní zástupce zavazuje soustavně zprostředkovávat pro zastoupeného kupní smlouvy o určitém druhu zboží nebo smlouvy o určitých službách (obchody) ve stanovené územní oblasti a zastoupený se zavazuje, že mu zaplatí za zprostředkování odměnu (provizi). Byla stanovena písemná forma. Právní úprava v ZMO pak přehledně upravovala povinnosti zastoupeného i zástupce a určovala i tzv. výhradní a nevýhradní obchodní zastoupení. Úprava v ZMO se stala předlohou pro dnešní právní úpravu stanovenou obchodním zákoníkem. Tato úprava byla pak dotčena předpisy EU.

1) Navazujeme a vycházíme ze MAREK, K.: Smluvní obchodní právo : Kontrakty. 4. aktual. a roz. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 477 s. ISBN 978-80-210-4619-1; HUSÁR, J. – SUCHOŽA, J. a kol.: Obchodné právo. Bratislava : Iura Edition, 2010. 1032 s. ISBN 978-80-8078-290-0; OVEČKOVÁ, O.: Obchodný zákonník – komentár. Bratislava : Iura Edition, 2008. 1076 s. ISBN: 978-80-8087-205-4; OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L.: Základy obchodného práva 2. Bratislava : Iura Edition, 2011. 449 s. ISBN: 978-80-8078-345-7;

SUCHOŽA, J. a kol.: Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava : EUROUNION, 2011. 1024 s. ISBN 978-80-88984-98-6.

U smlouvy o obchodním zastoupení je kogentní nejen Základní ustanovení, tj. ustanovení § 652 obchodního zákoníku (viz § 263 obchodního zákoníku odst. 2), ale též ustanovení § 655, 655a, 658, 659a, 659b, 659c, 660 odst. 4 a odst. 5, 662 odst. 2 a odst. 3, 662a odst. 3, 668 odst. 2, 3, 4 a 6, 669 odst. 6, 669a odst. 2 a 672a (viz § 263 obchodního zákoníku odst. 1). Podle § 263 odst. 2 se přitom strany nemohou odchýlit od ustanovení, která předepisují povinnou písemnou formu právního úkonu. Ostatní ustanovení jsou dispozitivní.

Ustanovení obchodního zákoníku upravující smlouvu o obchodním zastoupení (tj. § 652 až 672a obchodního zákoníku) se použijí jen na smlouvy (tak jako u všech pojmenovaných smluv podle obchodního zákoníku), jejichž obsah dohodnutý stranami zahrnuje podstatné části smlouvy stanovené v základním ustanovení (viz § 269 odst. 1 obchodního zákoníku) tohoto smluvního typu. Jinak i zde platí, že účastníci mohou – za stanovených podmínek – uzavřít i takovou smlouvu, která není upravena jako typ smlouvy.

Názvy obchodní zastoupení, obchodní zástupce a zastoupený jsou tradiční a odpovídají tomuto pojmu v ekonomickém smyslu; obchodní zástupce však vůbec nemusí mít zmocnění jednat s právními účinky jako zástupce podnikatele, se kterým uzavřel smlouvu o obchodním zastoupení, i když ten je nazýván zastoupený. Na smluvním ujednání tedy závisí, zda je, či není, obchodní zástupce zmocněn jednat přímo jménem a na účet zastoupeného.

Základní ustanovení smlouvy o obchodním zastoupení je obsaženo v § 652 Obch. z. Nadpis *Základní ustanovení* byl sice oproti jeho původnímu znění (platnému do 31. 12. 2000) zákonodárcem vypuštěn (obdobně např. u mandátní smlouvy – § 566 Obch. z.), avšak ze samotného obsahu § 652 zřetelně vyplývá, že se jedná o plnohodnotné základní ustanovení, jehož kogentnost je zakotvena v § 263 odst. 2 Obch. z.

Základní ustanovení určuje, že **smlouvou o obchodním zastoupení se obchodní zástupce jako nezávislý podnikatel zavazuje:**

- **dlouhodobě pro zastoupeného vyvíjet činnost směřující k uzavírání určitého druhu smluv (dále jen „obchody“) nebo**
- **sjednávat a uzavírat obchody jménem zastoupeného a na jeho účet (§ 652 odst. 1).**

Vidíme tedy, že činnost obchodního zástupce může být i přímá kontraktační.

Současně je v Základním ustanovení zakotveno, že obchodním zástupcem nemůže být (podle § 652 odst. 2):

- osoba, která může jako orgán zavazovat právnickou osobu,
- společník či člen podle zákona zmocněný zavazovat ostatní společníky nebo členy, nebo
- likvidátor nebo insolvenční správce.

Ustanovení o obchodním zastoupení se dále podle Základního ustanovení nepoužijí (podle § 652 odst. 3) na :

- obchodní zástupce, jejichž činnost není placena, nebo
- osoby působící na evropském regulovaném trhu nebo na zahraničním trhu obdobném regulovanému trhu či evropském mnohostranném obchodním systému nebo komoditní burze.

Smlouva o obchodním zastoupení musí mít písemnou formu (§ 652 odst. 4).

Nová formulace navazuje na směrnici 86/653/EHS, která zdůrazňuje rozdíl mezi obchodním zastoupením a vztahy, které vznikají ze vztahů upravených společenstevním či jiným obdobným právem, anebo mají pracovněprávní základ. Musí jít o nezávislého obchodního zástupce.

Často pokládaným dotazem z praxe je, zda se uvedený požadavek na obchodního zástupce (jenž dle základního ustanovení nesmí být osobou, která jako orgán zavazuje právnickou osobu, či společník nebo člen s obdobnými pravomocemi) vztahuje na všechny orgány libovolné společnosti, nebo pouze té, která vystupuje v roli jedné ze smluvních stran uzavíraných či sjednávaných obchodů.

Při odpovědi na tuto otázku vycházíme z toho, že jednotlivé druhy společností upravují tzv. zákaz konkurence ve své speciální úpravě. Zákonodárce měl tedy – podle našeho názoru – v úpravě obchodního zastoupení zřejmě na mysli jen vztah ke společnosti nebo právnické osobě, která je jednou ze smluvních stran.

Jedná se o tzv. relativní obchod. Relativní obchody upravuje § 261 odst. 1 a odst. 2 obchodního zákoníku. Typická zde bude realizace § 261 odst. 1.

Smlouva má předepsanou písemnou formu (viz § 652 odst. 4), pokud by však měla být měněna jen písemně, muselo by to být zřejmě vzhledem k textu § 272 obchodního zákoníku výslovně sjednáno.²⁾

Podstatnými částmi smlouvy jsou – kromě přesné identifikace smluvních stran a vymezení druhu obchodů (musí se vymezit druh obchodů, nikoliv uvést, že se týká všech obchodů obecně) – závazek obchodního zástupce vyvíjet činnost k uzavírání obchodů nebo závazek obchodního zástupce sjednávat a uzavírat obchody jménem zastoupeného a na jeho účet.

Základní ustanovení v dnešní podobě neuvádí závazek zastoupeného uhradit úplaty, i když je tento závazek nepochybný; otázka úplaty je ze Základního ustanovení zřejmá a je řešena v jiných kogentních ustanoveních upravujících tento smluvní typ.

Výčet podstatných částí smlouvy tedy obsahuje:

- uvedení osoby obchodního zástupce jako nezávislého podnikatele,
- závazek obchodního zástupce dlouhodobě pro zastoupeného vyvíjet činnost směřující k uzavírání určitého druhu smluv (obchody), nebo sjednávat a uzavírat obchody jménem zastoupeného a na jeho účet,
- uvedení určitých smluv (obchodů),
- uvedení osoby zastoupeného.

To platí při splnění podmínek stanovených v odst. 2 a odst. 3 § 652, tj. v odst. 2 a odst. 3 Základního ustanovení.

Protože celá řada podnikatelů nerealizuje své obchody jen prostřednictvím zaměstnanců svých obchodních útvarů, ale buduje právě systém obchodních zástupců (jako systém aktivního styku a aktivního působení na zákazníka) na základě smlouvy o obchodním zastoupení, je tento způsob obchodování již dosti rozšířen. Pokud nepůjde o inominátní kontrakt, musí subjekty respektovat podstatné části smlouvy.

2) Viz BĚLOHLÁVEK, A.: Vzor smlouvy o obchodním zastoupení. Právní rozhledy, 1994, č. 5.

Oproti smlouvě o zprostředkování jde o činnost, která bývá charakterizována jako soustavnější, respektive průběžná.

Zákon označuje smluvní strany jako zastoupeného a obchodního zástupce a podle smluvního ujednání může být podstatnou částí této smlouvy závazek sjednávat a uzavírat obchody jménem zastoupeného.

Zákon v ustanovení § 652 odst. 1 používá spojku „nebo“. Z toho by mohlo plynout, že obchodní zástupce buď „vyvíjí činnost směřující k uzavírání“ nebo „sjednává a uzavírá“. Není však vyloučeno, aby bylo dohodnuto, že u určitého druhu obchodů bude „vyvíjena činnost směřující k uzavírání“ a u jiných smluv bude dohodnuto „sjednávání a uzavírání obchodů“.

Obchodní zástupce je podle dispozitivního ustanovení § 653 obchodního zákoníku povinen ve stanovené územní oblasti vyvíjet s odbornou péčí činnost, jež je předmětem jeho závazku. Není-li ve smlouvě tato územní oblast určena, má se za to, že obchodní zástupce má vyvíjet činnost na území České republiky.

Určení územní oblasti není podstatnou částí smlouvy. Není-li územní oblast ve smlouvě stanovena, uplatní se – podle vyvratitelné domněnky – území České republiky.

Je ovšem možno pochopitelně sjednat území užší či širší, anebo území, které je částečně na území České republiky a částečně mimo toto území (např. území Jihomoravského kraje a spolkové země Dolní Rakousy). „Oblast, v níž má obchodní zástupce vyvíjet činnost, může být vymezena v jakémkoli rozsahu, musí však být určitá – může jít o obec, kraj, stát, území několika států, nebo může být vymezena odchylně od politického členění státu.“³⁾

Má-li obchodní zástupce sídlo nebo místo podnikání, popř. bydliště mimo území České republiky, je podle ustanovení § 738 obchodního zákoníku při použití ustanovení § 653 rozhodující území státu, na jehož území má obchodní zástupce v době uzavření smlouvy o obchodním zastoupení sídlo nebo místo podnikání, popř. bydliště.

Předmětem závazku obchodního zástupce je vyhledávání zájemců o uzavření obchodů, jež jsou vymezeny ve smlouvě (viz § 654 odst. 1 obchodního zákoníku). Stanoví-li smlouva, že obchodní zástupce činí právní úkony jménem zastoupeného, řídí se přitom práva a povinnosti s tím související ustanoveními o smlouvě mandátní (viz § 654 odst. 2 obchodního zákoníku).

Bez udělené plné moci není však podle § 654 odst. 3 obchodního zákoníku obchodní zástupce oprávněn jménem zastoupeného uzavírat obchody, cokoli pro něho přijímat nebo činit jiné právní úkony. Ustanovení § 654 obchodního zákoníku patří ovšem mezi ustanovení dispozitivní.

U obchodního zastoupení tedy nejde vždy o zastoupení (jednání zástupce jménem zastoupeného) v jeho obecné podobě. Předmětem může být vyhledávání zájemců o uzavření obchodů. Pro případ právních úkonů jménem zastoupeného platí ustanovení o smlouvě mandátní.

Kogentní ustanovení § 655 odst. 1 obchodního zákoníku (upřesněné harmonizační novelou) zní:

3) K tomu viz ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M.: Obchodní zákoník. 10. vydání. Praha : Beck, 2005. 1337 s.

Obchodní zástupce je povinen:

- **uskutečňovat činnost, k níž je zavázán, poctivě, s vynaložením odborné péče, v dobré víře,**
- **dbát zájmů zastoupeného,**
- **jednat v souladu s pověřením a rozumnými pokyny zastoupeného a**
- **sdělovat zastoupenému nutné informace, které má k dispozici.**

Jako příklad porušení povinnosti se uvádí, pokud by obchodní zástupce doporučoval osoby k uzavírání smluv, o nichž by věděl nebo mohl vědět, že nebudou schopny plnit svoje závazky. Požaduje se, aby obchodní zástupce vždy posuzoval z hlediska svých znalostí daného trhu (trhu v oblasti, pro kterou vykonává obchodní zastoupení) správnost a rozumnost pokynů daných zastoupeným.

Termín dobrá víra je použit v návaznosti na terminologii směrnic EU. Je jej v daném kontextu třeba chápat jako dobrou víru obchodního zástupce, že ve své činnosti, k níž se zavázal, postupuje podle zásad poctivého obchodního styku a dobrých mravů. Jde tu o vyjádření subjektivního vztahu k činnosti, současně musí vycházet z nároků na podnikatele jako profesionála.

Obchodní zástupce současně plní i svoji informační povinnost stanovenou obchodním zákoníkem – podává zastoupenému zprávu o vývoji trhu a všech okolnostech důležitých pro zájmy zastoupeného, zejména pro jeho rozhodování související s uzavíráním obchodů.

Pokud zahrnuje smlouva i uzavírání obchodů, musí obchodní zástupce respektovat zásadně obchodní podmínky zastoupeného, neprojeví-li zastoupený souhlas s jiným postupem. Nemůže-li zástupce svou činnost vykonávat, musí o tom podat zprávu zastoupenému bez zbytečného odkladu.

Za § 655 byl vložen nový kogentní § 655a, který zní: Ve vztazích s obchodním zástupcem je zastoupený povinen jednat poctivě a v dobré víře. Zvláště **je zastoupený povinen:**

- **poskytovat zástupci nezbytnou dokumentaci, která se vztahuje k předmětu obchodů, a**
- **obstarat zástupci informace nezbytné k plnění závazků ze smlouvy o obchodním zastoupení, zejména v rozumné lhůtě sdělit obchodnímu zástupci, že předpokládá významné snížení rozsahu činnosti oproti tomu, co by mohl zástupce normálně očekávat.**

Zastoupený je povinen informovat obchodního zástupce v přiměřené lhůtě o tom, že přijal, odmítl nebo nesplnil úkon obstaraný zástupcem. Toto kogentní ustanovení bylo do obchodního zákoníku doplněno na základě příslušných článků směrnice 86/653/EHS.

Povinnost spolupůsobení je podle dispozitivního ustanovení § 656 obchodního zákoníku stanovena i po uzavření smlouvy k uskutečňování uzavřených obchodů podle pokynů zastoupeného a v zájmu zastoupeného, které jsou nebo musí být obchodnímu zástupci známy, zejména při řešení nesrovnalostí, jež vzniknou z uzavřených obchodů.

Řešením nesrovnalostí přitom mohou být mimo jiné záležitosti týkající se oznamování vad, otázky týkající se účtování (fakturace) apod. Spolupůsobení obchodního zástupce je

povinností, jejíž řádné plnění může přispívat k zájmu zastoupeného o další smluvní spolupráci.

Obchodní zástupce musí zachovávat mlčenlivost o údajích získaných od zastoupeného a nevyužívat je pro sebe ani pro jiného, ledaže by to nebylo v rozporu se zájmy zastoupeného. Povinnost trvá i po ukončení smluvního vztahu (viz dispozitivní ustanovení § 657 obchodního zákoníku). Toto ustanovení souvisí s obecnými ustanoveními o obchodním tajemství. Proti porušení nebo ohrožení práva na obchodní tajemství přísluší podnikateli právní ochrana jako při nekalé soutěži. Porušení obchodního tajemství je speciální skutkovou podstatou nekalé soutěže.⁴⁾

Osoby, jejichž práva byla nekalou soutěží porušena nebo ohrožena, mohou se proti rušiteli domáhat, aby se tohoto jednání zdržel a odstranil závadný stav. Dále mohou požadovat přiměřené zadostiučinění (které může být poskytnuto i v penězích), náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení.

Novelizované ustanovení § 658 odst. 1 zní: Není-li v tomto dílu (rozumějme v § 652 až 672a) stanoveno jinak, použijí se na smlouvu o obchodním zastoupení ustanovení o smlouvě o zprostředkování. Toto ustanovení o podpůrném použití smlouvy o zprostředkování je kogentní.

Kogentní je rovněž ustanovení § 658 odst. 2 určující, že za splnění povinnosti třetí osoby, s níž navrhl uzavření obchodu nebo se kterou jménem zastoupeného uzavřel obchod, ručí zástupce, jen když se k tomu písemně zavázal a obdrží-li za převzetí ručení zvláštní odměnu. V takovém případě se řídí jeho práva a povinnosti podle ustanovení o ručení.

Obchodní zástupce by neměl v rámci své odborné péče navrhopvat zastoupenému obchodní partnery, které ani dobře nezná, respektive nesmí navrhopvat ty, u nichž nejsou v daném okamžiku předpoklady, že své závazky splní. V opačném případě porušuje ustanovení zákona.

Ručení za splnění závazků ovšem nenastává ze zákona, ale jen na základě písemného závazku s ujednáním zvláštní odměny. Méně zkušení obchodní zástupci by si pak před převzetím ručení měli ověřit podstatu tohoto jejich závazku (viz § 303 a násl. obchodního zákoníku).

Doplnění úpravy možnosti dohody o ručení zástupce za splnění jen za zvláštní odměnu bylo – podle důvodové zprávy k harmonizační novele – provedeno podle vzoru čl. 418c odst. 3 švýcarského obligačního kodexu. Ručení obchodního zástupce se označuje pojmem „delcredere“.

Pokud budou obchodnímu zástupci vznikat náklady, které provize nezahrnuje, musí si je sjednat ve smlouvě. Současně však na náklady vzniká obecně nárok, jen když vznikne nárok na provizi.

Nárok na provizi a na smlouvenou úhradu nákladů nevzniká v případech, kdy obchodní zástupce byl při uzavírání obchodu činný jako obchodní zástupce nebo zprostředkovatel pro osobu, s níž zastoupený uzavřel obchod (§ 659 odst. 3). Provizi i náklady při obchodním zastoupení obou zastupovaných partnerů lze tedy podle zákona žádat jen po jednom z nich.

4) HAJN, P.: Jak jednat v boji s konkurencí. Praha : Linde, 1995. s. 105 – 123.

I zde jde ovšem o dispozitivní ustanovení § 659 obchodního zákoníku a smlouvou lze sjednat i řešení odlišné, pokud by tím nedošlo k bezdůvodnému obohacení a porušení zásady poctivého obchodního styku.

Harmonizační novela stanovila nové znění § 659 odst. 1. Obchodní zástupce má nyní nárok na provizi sjednanou, jinak odpovídající zvyklostem podle místa jeho činnosti a s ohledem na druh zboží, jehož se týká smlouva o obchodním zastoupení.

Nejsou-li takové zvyklosti, má obchodní zástupce právo na rozumnou odměnu, která přihlíží ke všem okolnostem uskutečněného úkonu. Každá část odměny, která se mění podle počtu a hodnoty obchodních případů, je považována za složku provize.

Harmonizační novela vložila za ustanovení § 659 nová kogentní ustanovení § 659a, 659b, 659c.

Za úkony uskutečněné po dobu trvání smluvního závazku má zástupce právo na provizi (podle § 659a odst. 1):

- jestliže byl obchod uzavřen v důsledku jeho činnosti, nebo
- jestliže obchod byl uzavřen s třetí osobou, již před účinností smlouvy o obchodním zastoupení získal jako zákazníka za účelem uskutečňování obchodů tohoto druhu.

Za úkony uskutečněné během trvání smluvního závazku má obchodní zástupce právo na provizi (podle § 659a odst. 2) také v případě, že bylo smluveno výhradní obchodní zastoupení pro určité území nebo okruh osob a jestliže obchod, anebo činnost k němu směřující, byl uskutečněn se zákazníkem příslušejícím k tomuto území nebo k této skupině osob, nejedná-li se o případ uvedený v § 659 odst. 3.

Jde-li o úkony uskutečněné po ukončení smlouvy, má zástupce právo na provizi (podle § 659b):

- jestliže byl úkon uskutečněn především v důsledku činnosti obchodního zástupce, je-li smlouva uzavřena v rozumné lhůtě po ukončení smlouvy nebo
- jestliže v souladu s podmínkami uvedenými v § 659a byla objednávka třetí osoby obdržena zastoupeným nebo obchodním zástupcem před ukončením smlouvy.

Ustanovení § 659c určuje, že obchodní zástupce nemá právo na provizi podle § 659a, jestliže na ni má podle § 659b právo předcházející obchodní zástupce, není-li vzhledem k okolnostem spravedlivé provizi rozdělit mezi oba obchodní zástupce.

Podle důvodové zprávy je zpřesnění dosavadní úpravy v § 659a provedeno převzetím čl. 7 a 8 směrnice 86/653/EHS (s drobnými úpravami). Omezení výjimkou stanovenou v § 659 odst. 3 je se směrnicí slučitelné, protože se jedná o sankci zájmového konfliktu, který je neloajálním jednáním zástupce. Ustanovení § 659c je převzetím čl. 9 směrnice 86/653/EHS.

Harmonizační novela zpřesnila i ustanovení § 660.

Podle ustanovení § 660 odst. 1 vzniká právo na provizi (nebyla-li uzavřena dohoda podle § 661) v okamžiku, kdy:

- zastoupený splnil závazek ze smlouvy, nebo
- zastoupený byl povinen splnit závazek na základě smlouvy uzavřené s třetí osobou, nebo
- třetí osoba splnila závazek ze smlouvy.

Na tomto místě však musíme zdůraznit, že se jedná o dispozitivní ustanovení (na rozdíl od odst. 2 – viz níže), výčet podmínek v něm zákonodárce uvádí vylučovací spojkou „nebo“, měl tedy zřejmě na mysli, že právo na provizi vzniká v případě, že je splněna alespoň jedna z těchto podmínek.

Druhý odstavce § 660 zakotvuje právo obchodního zástupce na provizi i ve chvíli, kdy třetí strana, se kterou je obchod sjednán, ještě svůj závazek nesplnila, pouze jej „byla povinna splnit“, pakliže zastoupený již svoji část splnil. Rozhodující je zde skutečnost, že dle kogentního odst. 4 se nelze od ust. odst. 2 (a 3) odchýlit v neprospěch obchodního zástupce, z čehož dovozujeme, v souladu s jazykovým rozbořem čl. 10 směrnice 86/653/EHS, z něhož celá úprava práva na provizi obchodního zástupce vyplývá, že není možné ve smlouvě o obchodním zastoupení vázat vznik nároku na provizi na plné splnění sjednaného závazku třetí stranou.

Ustanovení § 660 odst. 3 určuje, že provize je splatná nejpozději v poslední den měsíce, který následuje po skončení čtvrtletí, ve kterém na ni vzniklo právo. Ustanovení § 660 odst. 1, 2, 3 je dispozitivní, od ustanovení § 660 odstavce 2 a 3 se však lze dohodou odchýlit jen ve prospěch obchodního zástupce (viz kogentní § 660 odst. 4).

Podle kogentního § 660 odst. 5, je-li základem pro určení provize rozsah splněného závazku třetí osoby, započítává se do tohoto základu i plnění neuskutečněné z důvodů, za něž odpovídá zastoupený.

Úprava vzniku práva na provizi v § 659b a 660 byla přizpůsobena čl. 10 směrnice 86/653/EHS (stanoví shodně se směrnicí lhůtu k zaplacení provize).

Jak je zřejmé, zůstala v zákonu úprava vzniku práva na provizi po uzavření obchodu, jestliže ke splnění má dojít až ve velkém časovém odstupu (viz § 660 odst. 2); chrání obchodního zástupce intenzivněji než směrnice 86/653/EHS.

Totéž platí pro možnost dohody podle § 661. Podle § 661 nastává obstarání příležitosti ještě před uzavřením smlouvy a takto vázaný vznik práva na provizi je pro zástupce velmi výhodný. Podle dispozitivního ustanovení § 661 obchodního zákoníku, vyplývá-li totiž ze smlouvy, že obchodní zástupce je povinen pouze obstarat pro zastoupeného příležitost, aby zastoupený mohl s třetí osobou uzavřít obchod s určitým obsahem, vzniká obchodnímu zástupci nárok na provizi již obstaráním této příležitosti. Skutečnost, že jde o nárok na provizi pouze za obstarání příležitosti, musí být výslovně sjednána.

Harmonizační novelou bylo stanoveno rovněž nové znění § 662. Ustanovení § 662 odst. 1 je přitom dispozitivní, zatímco ustanovení § 662 odst. 2 a odst. 3 je kogentní.

Právo na provizi zanikne, je-li zřejmé, že smlouva mezi zastoupeným a třetí osobou nebude splněna, a jestliže nesplnění není důsledkem okolností přičitatelných zastoupenému, nestanoví-li smlouva něco jiného (§ 662 odst. 1). Provize, která byla již uhrazena, musí být vrácena, jestliže právo na ni zaniklo podle předchozího odstavce (§ 662 odst. 2).

Od ustanovení § 662 odst. 1 se lze však dohodou odchýlit (viz § 662 odst. 3), a to jen ve prospěch obchodního zástupce.

Dřívější text byl nahrazen zněním novým, čímž bylo umožněno, aby čl. 11 směrnice 86/653/EHS, který neměl korespondující text v naší kodifikaci, našel toto svoje vyjádření.

Obecně můžeme konstatovat, že citovaná směrnice EHS významným způsobem zvyšuje právní jistotu obchodního zástupce, její transpozice do české právní úpravy tedy s sebou přinesla výrazné posílení postavení jedné ze smluvních stran (byť se jedná

o stranu v mnoha případech „slabší“, již jsou předkládány návrhy adhézních smluv bez možnosti do nich aktivněji zasáhnout).

Dispozitivní je ustanovení § 663. Podle něho je zastoupený povinen předat obchodnímu zástupci všechny podklady a pomůcky potřebné k plnění závazku obchodního zástupce (§ 663 odst. 1).

Podklady a pomůcky nezbytné podle § 663 odst. 1 zůstávají však majetkem zastoupeného a obchodní zástupce je povinen je vrátit po ukončení smlouvy, pokud je obchodní zástupce, vzhledem k jejich povaze, nespotřeboval při plnění svého závazku (§ 663 odst. 2).

Pomůcky a podklady podle § 663 odst. 1 jsou např. katalogy zboží, ceníky, nabídkové listy s možnou dobou plnění apod. Zastoupený je povinen obchodnímu zástupci předávat tyto podklady a pomůcky i při jejich změnách. Obchodní zástupce je může spotřebovat při plnění svého závazku např. tím, že je poskytne v rámci nabídky třetím osobám.

Obchodní zástupce je přitom podle § 663 odst. 3 povinen pro potřebu zastoupeného uschovat doklady, jež nabyt v souvislosti se svou činností, a to po dobu, po kterou tyto doklady mohou být významné pro ochranu zájmů zastoupeného.

Doklady podle § 663 odst. 3 mohou být mj. významné např. i z pohledu plynutí záručních či reklamačních lhůt, lhůt k uplatnění náhrady škody apod. Uschování dokladů – podle konkrétních podmínek – může být aktuální po poměrně dlouhou dobu.

Obchodní zastoupení se rozlišuje nevýhradní a výhradní (často se též používá pojem exkluzivní). Nevyplyvá-li ze smlouvy něco jiného, může zastoupený pověřit i jiné osoby obchodním zastoupením, jež sjednal s obchodním zástupcem, a obchodní zástupce může vykonávat činnost, ke které se zavázal vůči zastoupenému, i pro jiné osoby nebo uzavírat obchody, jež jsou předmětem obchodního zastoupení, na vlastní účet nebo na účet jiné osoby.

Obchodní zákoník tedy dává v dispozitivním ustanovení § 664 přednost nevýhradnímu zastoupení, které bude v tuzemské praxi zřejmě také častější.

Výhradní zastoupení musí být (viz dispozitivní ustanovení § 665 obchodního zákoníku) ve smlouvě výslovně sjednáno.

Bylo-li sjednáno výhradní zastoupení:

- je zastoupený povinen ve stanovené územní oblasti a pro určený okruh obchodů nepoužívat jiného obchodního zástupce a
- obchodní zástupce není oprávněn v tomto rozsahu vykonávat obchodní zastoupení pro jiné osoby nebo uzavírat obchody na vlastní účet nebo účet jiné osoby.

Porušení povinnosti, za naplnění zákonem stanovených předpokladů (viz § 373 a násl. obchodního zákoníku), zakládá povinnost k náhradě škody (není-li sjednána smluvní pokuta). Může být současně využito i právo k odstoupení od smlouvy podle § 672.

Mohou však být sjednána i jiná řešení odchylná od zákonné úpravy výhradního či nevýhradního obchodního zastoupení.

Pro výhradní zastoupení pak podle dispozitivního § 666 obchodního zákoníku platí, že zastoupený může i při výhradním obchodním zastoupení uzavírat obchody sám. Musí

však i v těchto případech hradit obchodnímu zástupci provizi. V praxi pak může být – je-li taková vůle stran – pro tyto případy dohodnuta ve smlouvě provize snižená.

Pravidlo vyjádřené dosud v druhé části § 666 lze dovodit z nového ustanovení § 659a, avšak pro odstranění pochybností je § 666 ponechán v původním znění; je v něm však doplněn odkaz na nové ustanovení § 659a odst. 2.

Zánik obchodního zastoupení sjednaného na dobu určitou upravuje dispozitivní (novelizované) ustanovení § 667 obchodního zákoníku. Závazek obchodního zástupce zaniká uplynutím doby, na kterou byla uzavřena smlouva. Jestliže však po uplynutí této doby se strany smlouvou dále řídí, mění se na smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou.

I ustanovení § 668 má od účinnosti harmonizační novely obchodního zákoníku nové znění. Určuje se, že smlouva je sjednána na dobu neurčitou, pokud to smlouva stanoví nebo neobsahuje-li smlouva ustanovení o době, na kterou byla uzavřena, anebo nevyplývá-li omezení z účelu smlouvy (§ 668 odst. 1).

Smlouva sjednaná na dobu neurčitou může být ukončena kteroukoliv ze stran výpovědí (§ 668 odst. 2).

Ustanovení § 668 odst. 1 a 5 je dispozitivní; ustanovení § 668 odst. 2, 3, 4 a 6 je kogentní.

Délka výpovědní lhůty je jeden měsíc pro první rok, dva měsíce pro druhý rok, tři měsíce pro třetí a další roky trvání smluvního závazku. Strany nemohou dohodnout kratší výpovědní lhůtu (viz § 668 odst. 3).

Jestliže smluvní strany dohodnou delší výpovědní lhůty, než jaké stanoví § 668 odst. 3, nesmí být lhůta, kterou je vázán zastoupený, kratší než lhůta, kterou musí dodržet obchodní zástupce (viz § 668 odst. 4).

Přitom platí, že nedohodly-li strany něco jiného, musí výpovědní lhůta skončit ke konci kalendářního měsíce (§ 668 odst. 5).

Ustanovení § 668 odst. 1 až odst. 5 se použijí i na smlouvy uzavřené na dobu určitou, které se změnily ve smlouvy na dobu neurčitou podle § 667, s tím, že výpovědní lhůta bude počítána s přihlédnutím k uplynulší určité době trvání smluvního závazku, která předcházela přeměně na smlouvu na dobu neurčitou (§ 668 odst. 6).

Nová formulace zákonného textu chce umožnit snadnější výklad zákona oproti dřívější úpravě, není-li sjednána doba trvání vztahu (dohoda o době trvání vztahu není totiž podstatnou částí smlouvy).

Dřívější ustanovení § 668 odst. 3 o délce výpovědní lhůty nebylo zcela v souladu s čl. 15 směrnice 86/653/EHS. Výpovědní lhůta v prvním roce směrnici odpovídala, neodpovídala avšak pro výpověď ve druhém roce – ve druhém roce musí být dvouměsíční. Jestliže si strany smluví delší výpovědní lhůty, nesmějí být kratší pro zastoupeného než pro zástupce.

Summary

Contract on Commercial Representation

Under a contract on Commercial representation, the business representative as an independent entrepreneur undertakes to engage in long-term activity on behalf of the principal, aimed at the conclusion of specified contracts (commercial transactions) or

negotiate and conclusion of transactions in the name of the principal and the principal's expense. A business representative cannot be a person who as a body may bind a legal entity, a shareholder or member who under the law is authorised to bind the other partners or members, or a liquidator or insolvency trustee. The provisions on commercial representation shall not apply to a business representative whose activity is not paid, or parties operating on the European regulated market or foreign market similar to a regulated market or in the Czech or foreign multilateral trade system or commodity market. The contract on commercial representation must be in writing.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BĚLOHLÁVEK, A.: Vzor smlouvy o obchodním zastoupení. Právní rozhledy, 1994, č. 5.
- [2] HAJN, P.: Jak jednat v boji s konkurencí. Praha : Linde, 1995.
- [3] HUSÁR, J. – SUCHOŽA, J. a kol.: Obchodné právo. Bratislava : Iura Edition, 2010. 1032 s. ISBN 978-80-8078-290-0.
- [4] MAREK, K.: Smluvní obchodní právo : Kontrakty. 4. aktual. a roz. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 477 s. ISBN 978-80-210-4619-1.
- [5] OVEČKOVÁ, O.: Obchodný zákonník – komentár. Bratislava : Iura Edition, 2008. 1076 s. ISBN: 978-80-8087-205-4.
- [6] OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L.: Základy obchodného práva 2. Bratislava : Iura Edition, 2011. 449 s. ISBN: 978-80-8078-345-7.
- [7] SUCHOŽA, J. a kol.: Obchodný zákonník a súvisiace predpisy. Komentár. Bratislava : EUROUNION, 2011. 1024 s. ISBN 978-80-88984-98-6.
- [8] ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M.: Obchodní zákoník. 10. vydání. Praha : Beck, 2005. 1337 s.

prof. JUDr. Karel Marek, CSc.
AKADEMIE STING, vysoká škola
637 00 Brno, Stromovka 1
Česká republika
marek@post.sting.cz

Podmienky nariad'ovania predbežných opatrení v konaní pred Súdnym dvorom Európskej únie¹⁾

Conditions for granting interim measures within the proceedings before the European Court of Justice

Michael Siman

Kľúčové slová:

právo Európskej únie, Súdny dvor Európskej únie, predbežné opatrenia, podmienky nariadenia predbežných opatrení, judikatúra

Key words:

European Union law, European Court of Justice, interim measures, conditions for ordering interim measures, case law

Žaloby podané na Súdny dvor Európskej únie (ďalej len „Súdny dvor“) vo všeobecnosti nemajú odkladný účinok. S cieľom predísť závažnej a nenapraviteľnej škode má však Súdny dvor právomoc nariadiť v prípade potreby pozastavenie účinnosti, resp. odklad vykonateľnosti napadnutého aktu [čl. 278 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“)], prípadne iné predbežné opatrenie (čl. 279 ZFEÚ). Z procesného hľadiska sú predbežné opatrenia nariad'ované spravidla v skrátrenom súdnom konaní (čl. 39 Štatútu Súdneho dvora). Hoci ustanovenia čl. 278 a 279 ZFEÚ rozlišujú medzi odkladom vykonateľnosti napadnutého aktu a inými predbežnými opatreniami, podmienky pre ich nariadenie, ako aj procesný postup sú rovnaké.

Cieľom nariad'ovania predbežných opatrení je predísť závažnej a nenapraviteľnej škode, aby sa zachovala účinnosť hlavného konania napriek dĺžke času, ktorý je potrebný na rozhodnutie Súdneho dvora vo veci samej. Rozhodnutie vo veci samej by totiž stratilo význam, ak by nebolo možné neskôršie navrátenie do pôvodného stavu (*status quo ante*). Predbežné opatrenie ako právny prostriedok teda chráni jednak subjektívne práva účastníka konania, ako aj „vážnosť“ rozhodnutí Súdneho dvora.

Právomoc Súdneho dvora vydávať predbežné opatrenia vyplýva teda zo základného práva na účinnú súdnu ochranu.²⁾

Súdny dvor môže nariad'ovať predbežné opatrenia vo všetkých veciach, ktoré prejednáva (napríklad v konaní o nesplnení povinnosti na základe článku 258 ZFEÚ³⁾, vo veciach štátnej pomoci podľa článku 108 ZFEÚ⁴⁾, v konaní o nesplnení povinnosti podľa

1) Táto práca je výsledkom riešenia projektu „Vplyv judikatúry súdov Európskej únie na vnútroštátne právo jej členských štátov“, ktorý je financovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja (zmluva č. APVV-0754-07).

2) Pozri prípad *Nemecko v. Komisia*, C-399/95 R, Uz. 3. 5. 1996, Zb. s. I-2441, bod 46.

3) Pozri prípady 61/77 R, *Komisia v. Írsko*, Uz. 13. 7. 1977, Zb. s. 1411; 42/82 R, *Komisia v. Francúzsko*, Uz. 4. 3. 1982, Zb. s. 841.

4) Pozri prípad 31 a 53/77 R, *Komisia v. Veľká Británia*, Uz. 21. 5. 1977, Zb. s. 921.

článku 348 ZFEÚ⁵⁾, v konaní o nečinnosti, v konaní o náhrade škody alebo v zamestnaneckých sporoch), okrem prejudiciálneho konania, keď táto právomoc prináleží iba vnútroštátnym súdom. Primárne právo ani rokovací poriadok Súdného dvora bližšie neupresňujú druhy obvyklých predbežných opatrení a sudca nie je v tomto ohľade viazaný ani návrhom.⁶⁾

Zakladajúce zmluvy neupravujú okrem iného hmotnoprávne podmienky nariad'ovania predbežných opatrení, preto je v tomto prípade potrebné vychádzať zo súvisiacej ustálenej judikatúry Súdného dvora.

Súdny dvor nariadi predbežné opatrenie iba vtedy, ak navrhované predbežné opatrenie súvisí s hlavným konaním, ak je nariadenie navrhovaného predbežného opatrenia naliehavé a nevyhnutné, ak skutkové a právne dôvody na prvý pohľad odôvodňujú nariadenie tohto opatrenia (*fumus boni juris*), a ak je súčasne splnená podmienka rovnováhy záujmov navrhovateľa a odporcu (*balancing test*). Súdny dvor môže skúmať splnenie týchto podmienok v akomkoľvek poradí,⁷⁾ pričom všetky podmienky musia byť splnené súčasne.

Súvislosť s hlavným konaním

Súdny dvor v konaní o predbežnom opatrení skúma, či navrhované predbežné opatrenie súvisí s predmetom hlavného konania. Návrh na vydanie predbežného opatrenia, ktorý nespadá do rámca rozhodovania vo veci samej v hlavnom konaní, nepatrí do právomoci Súdného dvora a je nepripustný.⁸⁾ Predmet hlavného konania a konania o predbežnom opatrení musia byť v kauzálnom vzťahu, pričom druhý z nich má byť nevyhnutným dôsledkom prvého.

Návrh na nariadenie predbežných opatrení je teda prípustný len vtedy, ak bol podaný vo veci, ktorá bola predložená Súdnemu dvoru a týka sa tejto veci. Z tohto vyplýva, že v súlade s podmienkou súvislosti predbežného opatrenia s hlavným konaním je návrh na odklad vykonateľnosti aktu prijatého inštitúciou v súlade s článkom 278 ZFEÚ prípustný len vtedy, ak navrhovateľ napadol tento akt žalobou na Súdnom dvore.

Súdny dvor však v niektorých prípadoch zmiernil uvedenú podmienku, keď povolil odklad uplatňovania oznámenia o uvoľnení pracovného miesta úradníka, zatiaľ čo tento úradník ako navrhovateľ predbežného opatrenia napadol v hlavnom konaní iba rozhodnutie inštitúcie o jeho preradení na inú prácu⁹⁾, alebo keď návrh na nariadenie predbežného opatrenia v prípade konania o náhradu škody usiloval o zabránenie pokračovania škody¹⁰⁾.

V rámci konania o predbežnom opatrení Súdny dvor vo všeobecnosti podrobne neskúma prípustnosť hlavného konania, resp. návrhu na jeho začatie, aby sa vyhol riziku prejudikovania rozhodnutia o veci samej, avšak vyhlásenie hlavného konania za

5) Pozri prípad C-120/94 R, Komisia v. Grécko, Uz. 29. 6. 1994, Zb. s. I-3037.

6) Pozri prípad C-239/96 R, Veľká Británia v. Komisia, Uz. 24. 9. 1996, I-4475, bod 72.

7) Pozri prípad T-9/99 R, HFB Holding, Uz. 9. 7. 1999, Zb. s. II-2429.

8) Pozri prípad T-235/95 R, Golstein, Uz. 27. 2. 1996, neuverejnené v Zbierke.

9) Pozri prípady 18/65 R, Gutmann, Uz. 8. 4. 1965, Zb. s. 195, 197; 88/76 R, Société pour l'Exportation des Sucres, Uz. 19. 10. 1976, Zb. s. 1585, body 2 až 6 a 9.

10) Pozri prípad T-203/95 R, Connolly, Uz. 12. 12. 1995, Zb. s. II-2919, bod 23.

neprípustné má za následok aj neprípustnosť návrhu na nariadenie predbežného opatrenia.¹¹⁾ Súdny dvor tiež môže zamietnuť návrh na nariadenie predbežného opatrenia vtedy, ak je však návrh na začatie konania na prvý pohľad neprípustný.

Súdny dvor niekedy vyžaduje dokonca existenciu silnej prezumpcie prípustnosti hlavného konania v rámci *fumus boni juris*, s cieľom zabrániť tomu, aby navrhovateľ mohol prostredníctvom predbežného opatrenia dosiahnuť taký právny stav, ktorý by zjavne nemohol dosiahnuť v hlavnom konaní o veci samej.¹²⁾

▼ **Nevyhnutnosť**

Z interpretácie článku 279 ZFEÚ vyplýva, že navrhované predbežné opatrenie musí mať za cieľ zabrániť tomu, aby bol ohrozený účinok, resp. vykonateľnosť konečného rozhodnutia vo veci samej do tej miery, že vznikne stav nezlučiteľný s nerušeným výkonom práv účastníka konania. Ak by ale predbežné opatrenie nemohlo zabezpečiť navrhovateľovi ochranu, ktorú žiada, Súdny dvor ho zamietne.¹³⁾

Takúto koncepciu Súdny dvor potvrdil napríklad aj vtedy, keď odmietol nariadiť odklad vykonateľnosti rozhodnutia inštitúcie o neudelení výnimky z aplikácie ustanovení zmluvy, pretože takýto odklad by bolo možné považovať za udelenie výnimky, o ktorom môže rozhodovať len príslušná inštitúcia Únie v rámci správneho konania a Súdny dvor nemôže nahrádzať právomoci Komisie ako správneho orgánu.¹⁴⁾

▼ **Naliehavosť**

Rozhodovacia prax Súdneho dvora definuje pojem „naliehavosť“ ako bezprostrednú hrozbu vážnej a nenapraviteľnej škody.¹⁵⁾ A *contrario*, podmienka naliehavosti nie je splnená, ak rozsudok v hlavnom konaní môže aj bez nariadenia predbežného opatrenia poskytnúť navrhovateľovi plné zadosťučinenie.¹⁶⁾ Podmienka naliehavosti zahŕňa v sebe dva základné znaky hroziacej škody: bezprostrednosť a závažnosť.

Na posúdenie splnenia podmienky bezprostrednosti škody má vplyv aj okamih podania návrhu na nariadenie predbežného opatrenia. Ak je návrh podaný príliš skoro, môže byť zamietnutý z dôvodu, že zatiaľ nie je isté, že Súdny dvor nerozhodne o veci samej v požadovanom čase a neprijme vhodné opatrenie.¹⁷⁾ Zamietnutý môže byť aj návrh podaný oneskorene, napríklad ak navrhovateľ žiada o odklad vykonateľnosti rozhodnutia až po

11) Pozri prípady C-295/92 R, Landbouwschap, Uz. 12. 10. 1992, Zb. s. I-5069, body 4 a 5; C-107/93 R, AEFM, Uz. 16. 7. 1993, Zb. s. I-4177, body 5 a 6.

12) Pozri napríklad prípady 43 až 45/59, Von Lachmüller, Uz. 20. 10. 1959, Zb. s. 983, 988; 68/63 R, Lühleisch, Uz. 17. 7. 1963, Zb. s. 768, 771; 221/86 R, Groupe des droites européennes, Uz. 16. 10. 1986, Zb. s. 2969, body 21 a 28; T-96/92 R, Grandes sources, Uz. 15. 12. 1992, Zb. s. II-2579, body 25 a 47.

13) Pozri prípad 24 a 97/80 R, Komisia v. Francúzsko, Uz. 28. 3. 1980, Zb. s. 1319, bod 19.

14) Pozri prípad 19/59 R, Geitling, Uz. 12. 5. 1959, Zb. s. 85, 90; 50/69 R, Nemecko v. Komisia, 5. 10. 1969, Zb. s. 449.

15) Pozri prípad 809/79 R, Pardini, Uz. 17. 1. 1980, Zb. s. 139, bod 5.

16) Pozri prípad C-171/89 R, Gonzalez Holguera, Uz. 13. 6. 1989, Zb. s. 1705, bod 14.

17) Pozri prípad 6/72 R, Continental Can, Uz. 24. 3. 1972, Zb. s. 157, body 3 a 4.

nadobudnutí jeho platnosti a niekoľko mesiacov po začatí hlavného konania¹⁸⁾ alebo ak navrhovateľ požaduje odklad vykonateľnosti rozhodnutia, ktorého účinky už pominuli.¹⁹⁾

Súdny dvor pri posudzovaní podmienky bezprostrednosti škody berie do úvahy aj záväzok odporcu zachovať *status quo* napríklad tým, že nebude na navrhovateľa aplikovať napadnuté rozhodnutie, ak je to podľa Súdneho dvora za daných okolností možné.²⁰⁾

Najčastejšie Súdny dvor prijíma takéto záväzky zo strany Komisie v oblasti hospodárskej súťaže, ale prijal už aj záväzok zo strany členského štátu v konaní o nesplnení povinnosti²¹⁾ alebo dokonca záväzok poskytnutý treťou osobou, ktorá vstúpila do konania ako vedľajší účastník.²²⁾ Za naliehavý Súdny dvor nepovažoval ani návrh na odklad vykonateľnosti rozhodnutia Komisie, ktorá vyhlásila, že k jeho výkonu nepristúpi až do vynesenia rozsudku v hlavnom konaní o neplatnosť tohto rozhodnutia.²³⁾

Hoci na jednej strane doktrína nie je jednotná v tvrdení, či naliehavosť a požiadavka hrozby vážnej a nenapraviteľnej škody sú dve odlišné podmienky, na strane druhej prívlastky „vážna“ a „nenapraviteľná“ často poníma ako rovnaké, podľa ktorých musí navrhovateľ preukázať, že je bezpodmienečne nevyhnutné nariadiť predbežné opatrenie predtým, ako sa skončí konanie o veci samej a že v prípade, ak predbežné opatrenie nebude nariadené, konečný rozsudok nebude stačiť na navrátenie práv navrhovateľovi, aké mal pred začatím sporu.²⁴⁾

Možnosť uplatniť si nárok v konaní o náhradu škody nevylučuje nenapraviteľnosť škody.²⁵⁾

Dôkazné bremeno bezprostrednosti a závažnosti škody spočíva na navrhovateľovi, i keď v praxi sa vyskytli aj opačné prípady, keď Súdny dvor vyzval inštitúciu Únie ako odporcu, aby preukázala, že uložením predbežného opatrenia by mohla Únii vzniknúť vážna škoda.²⁶⁾ Hoci sa tento postup na prvý pohľad javí tiež ako prevrátené bremeno dôkazu, ide len o uplatňovanie rovnováhy záujmov.²⁷⁾

K najprísnejšiemu posudzovaniu podmienok preukázania existencie hrozby vážnej a nenapraviteľnej škody dochádza v oblasti antidumpingových ciel a poplatkov, keďže z ich povahy vyplýva zvýšenie finančných nákladov a predraženie predmetných dovážaných výrobkov. V tomto prípade sa okrem preukázania hrozby škody požaduje aj

18) Pozri prípad 61/76 R II, Geist, Uz. 21. 12. 1976, Zb. s. II-2075, body 2 a 3.

19) Pozri prípad 92/78 R, Simmenthal, Uz. 22. 5. 1978, Zb. s. 1129, bod 7.

20) Pozri prípad 232/81 R, Agricola Commerciale Olio, Uz. 21. 8. 1981, Zb. s. 2193, body 7, 9 a 14.

21) Pozri prípad C-40/92 R, Komisia v. Veľká Británia, Uz. 22. 5. 1992, Zb. s. I-3389, 30 až 32.

22) Pozri prípad 160/73 R, Miles Druce, Uz. 11. 10. 1973, Zb. s. 1049, bod 9 a nasl.

23) Pozri prípad 31/79 R, Société des Acières, Uz. 27. 3. 1979, Zb. s. 1077, bod 2.

24) Pescatore P.: L'ordre juridique des Communautés européennes, Liège, Presses Universitaires, 1975, s. 339; pozri tiež Vandersanden, G. – Barav, A.: Contentieux communautaire, Bruxelles, Bruylant, 1977, ods. 441.

25) Pozri Waelbroeck, M.: Commentaire J. Megret, Le droit de la CEE, vol. 10, La Cour de justice, les actes des institutions, t. 1, s. 370, 2011, ods. 8.

Pozri prípad 232/81 R, Agricola Commerciale Olio, Uz. 21. 8. 1981, Zb. s. 2193, body 3 a 9.

26) Pozri napr. prípady 113/77 R a 113/77 R Int, NTN Toyo, Uz. 14. 10. 1977, Zb. s. 1721, bod 7; 121/77 R, Nachi Fujikoshi, Uz. 9. 11. 1977, Zb. s. 2107, bod 3.

27) Pozri Pastor, B. – Van Ginderachter, E.: La procédure en référé, Revue trimestrielle de droit européen, 1989, s. 598, ods. 110.

preukázanie skutočnosti, že navrhované predbežné opatrenie nepoškodí záujmy priemyslu Únie.²⁸⁾

■ *Fumus boni juris*

Dôvody, ktoré na prvý pohľad odôvodňujú nariadenie predbežného opatrenia, musia byť uvedené v každom návrhu na nariadenie predbežného opatrenia a sú posudzované najmä vzhľadom na možnosti úspechu navrhovateľa v hlavnom konaní o veci samej. Prísnosť, s akou Súdny dvor skúma *fumus boni juris*, závisí od závažnosti dôsledkov, ktoré môže mať navrhované predbežné opatrenie pre odporcu.²⁹⁾

V tejto súvislosti vzniká samozrejme otázka, či môže Súdny dvor na účely zistenia prípustnosti návrhu na nariadenie predbežného opatrenia skúmať aj prípustnosť samotného návrhu na začatie konania. Súdny dvor viac-menej upustil od dôkladného skúmania potenciálnej úspešnosti petitu samotného návrhu na začatie konania³⁰⁾ a uvedená podmienka pre vydanie predbežného opatrenia je podľa rozhodovacej praxe splnená už vtedy, ak sa v čase konania o predbežnom opatrení neukáže, že hlavné konanie je úplne neopodstatnené,³¹⁾ alebo ak dôvody uvedené v návrhu nie sú na prvý pohľad neopodstatnené,³²⁾ alebo ak kvalifikácia skutkových okolností v napadnutom rozhodnutí vyvoláva na prvý pohľad vážne pochybnosti.³³⁾

■ *Rovnováha záujmov*

Podmienka rovnováhy záujmov pochádza zo súdnej praxe krajín so systémom *common law*, ale vyjadruje tiež v práve Únie často používanú zásadu proporcionality. Ide na jednej strane o záujem navrhovateľa na nariadení predbežného opatrenia a na strane druhej o záujem odporcu, prípadne tretích osôb.

Súdny dvor pri rozhodovaní o predbežnom opatrení berie do úvahy nevýhody, ktoré by opatrenie mohlo mať pre odporcu³⁴⁾ alebo pre tretie strany.³⁵⁾ Súdny dvor berie do úvahy aj všeobecný záujem ako napríklad naliehavé dôvody verejného zdravia.³⁶⁾

V zamestnaneckých sporoch je záujem navrhovateľa porovnávaný so služobným záujmom, ktorý je spravidla uprednostnený.³⁷⁾

28) Pozri prípady 258/84 R, Nippon Seiko, Uz. 17. 12. 1984, Zb. s. 4357, bod 19; 77/87 R, Technintorg, Uz. 9. 4. 1987, Zb. s. 1793, bod 18.

29) Waelbroeck, M.: Commentaire J. Megret, Le droit de la CEE, vol. 10, La Cour de justice, les actes des institutions, t. 1, s. 369, 2011, ods. 7.

30) Pozri prípad 43 až 45/59 R, von Lachmüller, Uz. 20. 10. 1959, Zb. s. 983, 988.

31) Pozri prípad C-56/89 R, Publishers Association, Uz. 13. 6. 1989, Zb. s. 1693, bod 31.

32) Pozri prípad C-345/90 P-R, Hanning, Uz. 31. 1. 1991, Zb. s. I-231, bod 33.

33) Pozri prípad T-21/93 R, Peixoto, Uz. 5. 4. 1993, Zb. s. II-463, bod 24.

34) Pozri napr. prípady 4/78 R, Salerno, Uz. 13. 1. 1978, Zb. s. 1, bod 12; 19/78 R, Authié, Uz. 10. 3. 1978, Zb. s. 679, bod 8.

35) Pozri napr. prípady 3/75 R, Johnston, Uz. 16. 1. 1975, Zb. s. 1, bod 3; 45/87 R, Komisia v. Írsko, Uz. 13. 3. 1987, Zb. s. 1369, bod 27.

36) Pozri prípad C-180/96 R, Veľká Británia v. Komisia, Uz. 12. 7. 1996, Zb. s. I-3093, body 92 až 94.

37) Pozri napr. prípady 63/88 R, Maindiaux, Uz. 15. 3. 1988, Zb. s. 1659, bod 28; C-345/90 P-R, Hanning, Uz. 31. 1. 1991, Zb. s. I-231, bod 33.

Na základe analýzy jednotlivých podmienok nariad'ovania predbežných opatrení v konaniach pred Súdny dvorom Európskej únie možno konštatovať, že hoci niektoré z vyššie uvedených hmotnoprávných podmienok nariad'ovania predbežných opatrení sú podobné ako v prípade nariad'ovania predbežných opatrení slovenskými súdmi, pravidlá Súdneho dvora v porovnaní so situáciou v Slovenskej republike vyplývajú takmer výlučne z veľmi podrobnej judikatúry Súdneho dvora, na ktorú občas vplývalo aj common law.

Resumé

Súdny dvor Európskej únie nariad'uje predbežné opatrenia iba vtedy, ak sú podľa jeho judikatúry súčasne splnené viaceré podmienky: navrhované predbežné opatrenie súvisí s hlavným konaním, nariadenie navrhovaného predbežného opatrenia je naliehavé a nevyhnutné, skutkové a právne dôvody na prvý pohľad odôvodňujú nariadenie tohto opatrenia (*fumus boni juris*) a záujmy navrhovateľa a odporcu sú vyvážené (*balancing test*).

Summary

The European Court of Justice shall grant interim measures only if, under its case-law, the following conditions are met simultaneously: the proposed interim measure is related to the main proceedings, ordering of the interim measure is urgent and necessary, legal and factual grounds justify *prima facie* the ordering of this measure (*fumus boni juris*), and the interests of the plaintiff and defendant are balanced (*balancing test*).

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BARON, F. a kol.: *Mémento pratique – Union européenne*, Francis Lefebvre, Paris 2010.
- [2] FAVRET, J. – M.: *Droit et pratique de l'Union européenne*, Gualino, Paris 2008.
- [3] PASTOR, B. – VAN GINDERACHTER, E.: *La procédure en référé*, Revue trimestrielle de droit européen, 1989.
- [4] PESCATORE, P.: *L'ordre juridique des Communautés européennes*, Liege, Presses Universitaires, 1975, s. 339.
- [5] RAEPENBUSH, S.: *Droit institutionnel de l'Union et des Communautés européennes*, De Boeck, Bruxelles 2010.
- [6] STEINER, J.: *Enforcing EC Law*, Blackstone Press, London 1995.
- [7] VANDERSANDEN, G. – BARAV, A.: *Contentieux communautaire*, Bruxelles, Bruylant, 1977.
- [8] WAELEBROECK, M.: *Commentaire J. Megret, Le droit de la CEE*, vol. 10, La Cour de justice, les actes des institutions, t. 1, 2011.

JUDr. Ing. PhDr. Michael Siman, PhD., DEA,

Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave
michael.siman@paneurouni.com

Právne účinky zastrešujúcich doložiek zakotvených v medzinárodných investičných zmluvách

Legal Effects of Umbrella Clauses embodied in International Investment Treaties

Andrej Karpat

Kľúčové slová:

právo medzinárodných investícií, zahraničné investície, zahraničný investor, dohody o podpore a ochrane investícií, medzinárodné investičné zmluvy, investičné zmluvy, zastrešujúce doložky

Key words:

Law of International Investment, Foreign Investment, Foreign Investor, Agreements on the Promotion and Protection of Investments, International Investment Treaties, State Contracts, Umbrella Clauses

1. Úvod

Právna úprava zaobchádzania s medzinárodnými investíciami patrí medzi veľmi zaujímavé a praktické oblasti práva a zaznamenala v posledných desaťročiach obzvlášť dynamický vývoj. Význam zahraničného kapitálu, ktorý sa výraznou mierou podieľa na hospodárskom raste mnohých krajín sveta a tým prispieva k celosvetovému rozmachu systému trhového hospodárstva, z ekonomického hľadiska nikto nespochybňuje. Investori bežne prístupujú k delokalizácii mnohokrát značného objemu finančného kapitálu za účelom tvorby a zvyšovania zisku, čím sa vystavujú nielen hospodárskym, ale najmä politickým rizikám. Práve tie sú pre nich ťažko predvídateľné a vo väčšine prípadov neovplyvniteľné. V prvom rade ide o nebezpečenstvo vyvlastnenia investície, môže ísť však aj o ďalšie opatrenia štátu, ktoré zásadným spôsobom negatívne vplyvajú na zriadené investície a tým na záujmy investorov. Ako príklad je možné uviesť jednostranné zvýhodňovanie domácej konkurencie, zavádzanie nových administratívnych prekážok, určovanie maximálnej ceny za tovar či služby, extenzívne zvyšovanie vývozného cla alebo daní, zavádzanie vývozných kvót, prípadne úplný zákaz vývozu tovaru vyrobeného v podniku zahraničného investora. Z pohľadu medzinárodného práva sice môže, avšak nemusí ísť v daných prípadoch o protiprávne opatrenia štátu, ktorý má možnosť ohroziť zriadenú investíciu nielen svojím konaním, ale aj svojou nečinnosťou. Takúto situáciu predstavuje napríklad neposkytnutie ochrany pri nepokojoch v hostiteľskej krajine investície alebo absencia zavádzania potrebných protikorupčných opatrení.¹⁾ Každý investor si pritom uvedomuje závažnosť potenciálneho nebezpečenstva vyplývajúceho z nevypočítateľnosti dlhodobého vývoja vnútropolitckej situácie jednotlivých krajín a možných ďalekosiahlych dôsledkov v prípade ich zásahov do zriadenej investície, ktoré môžu eventuálne viesť k jej úplnému

1) Pozri bližšie BRADLOW, D. D. – ESCHER, A.: *Legal Aspects of Foreign Direct Investments*. The Hague: Kluwer Law International 1999, s. 35-36.

znehodnoteniu. Bez zmluvnej úpravy medzi štátmi, prípadne priamo medzi investorom a hosťovskou krajinou investície sú možnosti investora dovoľávať sa skutočnej náhrady škody vyplývajúcej zo zásahu štátu obmedzené a jeho postavenie v investičnom spore výrazne horšie.²⁾

2. Právna ochrana medzinárodných investícií

Právny režim zaobchádzania s medzinárodnými investíciami je síce primárne regulovaný normami vnútroštátneho práva, tieto môžu byť však štátmi kedykoľvek pozmenené, a preto neposkytujú investorom do budúcnosti prakticky žiadne garancie. V otázke existencie určitých pravidiel všeobecného medzinárodného práva v oblasti zahraničných investícií zase panujú ešte aj v súčasnosti rozdielne názory. Najmä rozvojové krajiny odmietali v priebehu dvadsiateho storočia akceptovať existenciu či obsah hospodársky rozvinutými krajinami Európy a Severnej Ameriky požadovaného medzinárodného štandardu, pričom poukazovali na skutočnosť, že tento vyplýva z tradičného medzinárodného práva, na ktorého tvorbe sa ešte ako kolonizované krajiny nepodieľali.³⁾ Kým teda všeobecné medzinárodné právo, ako aj vnútroštátna právna úprava poskytujú iba v obmedzenej miere investorom záruky, ponúka im v súčasnosti ochrana vyplývajúca z predovšetkým bilaterálnej, ale aj multilaterálnej zmluvnej úpravy medzi štátmi výnimočný štandard ochrany zakladajúci sa na medzinárodnom práve. Tieto dohody však nevytvárajú ucelený súbor noriem, keďže na ich tvorbe sa podieľajú rôzne medzinárodné organizácie bez vzájomného prepojenia, čím dochádza v oblasti práva medzinárodných investícií k znásobovaniu jednotlivých pravidiel, ktoré sa navzájom buď dopĺňajú, alebo si konkurujú, prípadne odporujú. Podľa P. Šturmu tak nemôžeme v tomto prípade zatiaľ hovoriť o systéme.⁴⁾ Takáto roztrieštená právna úprava pritom prispieva k oslabeniu princípu právnej istoty a robí rozhodnutia arbitrážnych súdov ťažko predvídateľné. V konkrétnych prípadoch sú tieto pravidlá ešte dopĺňané, prípadne čiastočne aj nahrádzané ustanoveniami zmlúv uzatvorených priamo medzi hosťovským štátom investície a investorom, pričom tieto zmluvné vzťahy sa následne môžu riadiť tak vnútroštátnym právnym poriadkom, ako aj medzinárodným právom.

Z jednotlivých ustanovení dvojstranných či mnohostranných investičných zmlúv upravujúcich zaobchádzanie s medzinárodnými investíciami je možné vyčítať viacero týmito zmluvám spoločných hmotnoprávných štandardov ochrany. Obsah väčšiny z nich je formuláciou abstraktný, pričom ich výklad zohráva podstatnú úlohu pri riešení investičných sporov v rámci medzinárodnej arbitráže. Medzi tieto štandardy patrí zákaz protiprávneho vyvlastnenia, zásada spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania, poskytnutie úplnej ochrany a bezpečnosti, zákaz neodôvodnených alebo diskriminačných opatrení, rozšírenie rozsahu ochrany na zmluvné záväzky štátov s investormi, princíp voľného transferu

2) KERLING, M.: *Effektivität von Investitionsschutzverfahren aus Sicht der Industrie*. In: TIETJE, Ch. (ed.): *International Investment Protection and Arbitration – Theoretical and Practical Perspectives*. Schriften zum transnationalen Wirtschaftsrecht. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag 2008, s. 153-160.

3) Pozri bližšie ŠTURMA, P.: *Medzinárodné dohody o ochrane investíc a řešení sporů*. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2008. s. 83-86; SORNARAJAH, M.: *The International Law of Foreign Investment*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. s. 22-23 a 148-151; alebo FISCHER, P. – KÖCK, H. F.: *Völkerrecht – Das Recht der universellen Staatengemeinschaft*. 6. vyd. Wien: Linde Verlag, 2004. body 394, 683.

4) ŠTURMA, P.: *Medzinárodné dohody o ochrane investíc a řešení sporů*. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2008. s. 15.

kapitálu, ako aj zákaz diskriminácie zahraničných investícií. Posledný menovaný štandard si kladie za cieľ ponúknuť investorom čo najvýhodnejšie zaobchádzanie, ktoré sa zakladá buď na národnom zaobchádzaní, alebo na doložke najvyšších výhod. Väčšina investičných zmlúv pritom zakotvuje obe tieto alternatívne uplatniteľné pravidlá a ich uplatniteľnosť v praxi ponecháva na individuálnom posúdení konkrétnej situácie s cieľom určiť jedno z nich pre investora za priaznivejšie. Ide pritom len o relatívne štandardy zaobchádzania, ktorých obsah nie je vzhľadom do budúcnosti jednoznačne daný a podlieha zmenám zakladajúcim sa na vnútroštátnej právnej úprave a dohodách zmluvných strán uzatvorených s tretími štátmi. Bilaterálne investičné zmluvy uzatvorené Slovenskou republikou bežne uvádzajú všetky menované pravidlá zaobchádzania s medzinárodnými investíciami, často dokonca i viaceré v jednom ustanovení. Ako príklad zahŕňajúci prvé tri vyššie menované štandardy môžeme uviesť čl. 2 ods. 2 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kórejskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií, ktorý zabezpečuje investíciám „...investorov štátu každej zmluvnej strany... riadne a spravodlivé zaobchádzanie a úplnú ochranu a bezpečnosť na území štátu druhej zmluvnej strany“ a ďalej uvádza, že „ani jedna zmluvná strana nebude na území svojho štátu akýmkoľvek spôsobom, neodôvodnenými alebo diskriminačnými opatreniami poškodzovať prevádzku, riadenie, udržiavanie, používanie, vlastníctvo alebo disponovanie investíciami investorov druhej zmluvnej strany“.⁵⁾

Ďalšiu veľmi významnú súčasť ochrany medzinárodných investícií predstavuje spôsob riešenia sporov. Rovnako ako pri hmotnoprávnej úprave oblasti medzinárodných investícií, dochádza aj v tomto prípade vo všeobecnosti k uplatneniu vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré štandardne odkazujú na súdy alebo iné kompetentné orgány hostiteľskej krajiny investície. V prípade vyčerpania vnútroštátnych opravných prostriedkov prichádza navyše do úvahy možnosť poskytnutia diplomatickej ochrany domovským štátom investora, ktorá vyplýva zo všeobecne záväzných obyčajových pravidiel medzinárodného práva a patrí medzi jeho tradičné inštitúty. Jej obsahom je právo štátu prevziať nárok svojho príslušníka (fyzickej, ale aj právnickej osoby) poškodeného v cudzine (v tejto súvislosti hosťovským štátom investície) a uplatniť ho ako vlastný. Pokiaľ sa nepodari vyriešiť spor medzi štátmi diplomatickými prostriedkami, môže byť po predložení riešeny Medzinárodným súdnym dvorom, prípadne v rámci medzinárodnej arbitráže. Z pohľadu investora ide o nedostatočný spôsob ochrany jeho záujmov, keďže štát uplatňuje pri diplomatickej ochrane svoj vlastný nárok a je len na jeho rozhodnutí, či sa pre tento krok rozhodne. V praxi preto oveľa častejšie určujú spôsob riešenia sporov medzinárodné investičné dohody, ktoré prevažne odkazujú na medzinárodnú arbitráž, resp. rozhodcovské konanie, pri ktorom však už stranou v spore nie je domovský štát investora, ale samotný investor. Ide o jednu z najvýznamnejších otázok, ktoré tieto dohody riešia, keďže vnútroštátne súdy a iné orgány hostiteľského štátu im len v obmedzenej miere poskytujú skutočnú právnu ochranu.

Akékoľvek hmotnoprávne normy upravujúce zaobchádzanie s medzinárodnými investíciami sa v praxi často stávajú obsahom sporov týkajúcich sa ich výkladu a uplatnenia. Následne predstavuje pre investorov dostupnosť a efektívnosť vnútroštátnej právnej ochrany, ako aj nezávislosť a nestrannosť vnútroštátnych orgánov ťažko kalkulatelné riziko. Tento problém sa každopádne netýka len rozvojových krajín, keďže prax ukázala, že nezávisle od štandardu ochrany zahraničných investícií medzi štátmi a investormi

5) Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kórejskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií z 27. 5. 2005, ktorá nadobudla platnosť 7. 2. 2006 (oznámenie MZV SR č. 4/2006 Z. z.).

pravidelne vznikajú spory. Z tohto dôvodu predstavuje súhlas štátu so zapojením medzinárodnoprávných mechanizmov pri riešení sporov esenciálnu súčasť skutočnej ochrany zahraničných investícií. Tieto mechanizmy zahŕňajú tak uplatnenie príslušných medzinárodných procesných pravidiel, ako sú napr. rozhodcovské pravidlá Komisie OSN pre Medzinárodné obchodné právo (UNCITRAL), ako aj samotné riešenie sporov pred nezávislým rozhodcovským súdom v rámci medzinárodnej arbitráže. Práve arbitráž sporov z medzinárodných investícií predstavuje oblasť, v ktorej na základe medzinárodných zmlúv uzatvorených medzi štátmi prislúcha súkromným osobám výnimočný štandard ochrany zakladajúci sa na medzinárodnom práve. Vo väčšine prípadov je ich postavenie v spore porovnateľné s postavením štátov, keďže investori majú bežne možnosť ich priamo žalovať a v samotnom arbitrážnom konaní sú rovnocennou stranou v spore. Tento druh arbitráže pritom naplňa tak niektoré znaky medzinárodnej arbitráže štátov, ako aj medzinárodnej obchodnej arbitráže, a preto predstavuje akúsi samostatnú hybridnú formu. Ako v tejto súvislosti uvádza K. Chovancová, medzinárodná arbitráž investičných sporov sa nachádza na pomyselnom rázcestí spomínaných dvoch druhov arbitráží.⁶⁾ Okrem medzinárodných tribunálov zriadených ad hoc bez prepojenia na určitú stálu arbitrážnu inštitúciu existujú v tejto oblasti aj inštitucionalizované arbitrážne mechanizmy riešenia investičných sporov. V tejto súvislosti je potrebné na prvom mieste uviesť Medzinárodné stredisko pre riešenie investičných sporov (ďalej len „Stredisko ICSID“), ktoré bolo založené pod záštitou Svetovej banky na základe Dohody o urovnaní investičných sporov medzi štátmi a občanmi iných štátov, označovanej aj ako Washingtonská konvencia.⁷⁾ Aj pri týchto inštitucionalizovaných arbitrážnych mechanizmoch síce dochádza k zriadeniu rozhodcovského súdu len za účelom rozhodnutia konkrétneho sporu, ponúkajú však pre arbitráž medzi investormi a štátmi už vytvorený inštitucionálny rámec.

3. Investičné zmluvy uzatvorené medzi štátom a investorom

Snahy investorov o uzatvorenie investičnej zmluvy priamo s hosťovskou krajinou investície môžu predstavovať praktický spôsob vysporiadania sa s rizikami vyplývajúcimi zo závislosti na štátom kedykoľvek pozmeniteľných pravidlách vnútroštátneho právneho poriadku. S prihliadnutím na riziká spojené s prípadnými investičnými spormi môže ísť navyše o efektívne zamedzenie závislosti na rozhodnutiach vnútroštátnych súdov či od ochoty štátu uplatniť diplomatickú ochranu. Závisí však od obsahu jednotlivých ustanovení a najmä rozhodcovskej doložky investičnej zmluvy, či táto skutočne prispieva k lepšej právnej pozícii investora, alebo napríklad z dôvodu obmedzujúcich účinkov na uplatniteľnosť určitej medzinárodnej zmluvy jeho pozíciu dokonca oslabuje. Za predpokladu, že investorovi sa do jej obsahu podarí aspoň čiastočne presadiť svoje záujmy, môže investičná zmluva cez zohľadnenie špecifických aspektov investície a zabezpečením jej pevného právneho rámca predstavovať značný prínos pre obe zmluvné strany. Podstatnú súčasť tohto atypického druhu zmluvy označovanú v anglickej literatúre nielen ako investičná

6) CHOVANCOVÁ, K.: *Medzinárodná arbitráž investičných sporov*. 1. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2009. s. 19.

7) Okrem Medzinárodného strediska pre riešenie investičných sporov (*International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID*) patria medzi ďalšie inštitucionalizované arbitrážne mechanizmy riešenia investičných sporov Stály arbitrážny súd (*Permanent Court of Arbitration – PCA*), Medzinárodná obchodná komora (*International Chamber of Commerce – ICC*), Arbitrážny inštitút Štokholmskej obchodnej komory (*Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce – SCC*) alebo Londýnsky súd pre medzinárodnú arbitráž (*London Court of International Arbitration – LCIA*).

zmluva (*investment contract*), ale aj v slovenskom jazyku nepoužívaným výrazom „štátna zmluva“ (*state contract*), prípadne popisným názvom „zmluva medzi investorom a štátom“ (*investor-state contracts*) predstavuje voľba rozhodného práva a rozhodcovská doložka.

Vzhľadom na efektivitu ochrany zakladajúcej sa na investičných zmluvách je problematická bežná prax štátov, ktoré pristupujú k zriadeniu samostatných podnikov súkromného práva s cieľom, aby práve tieto vstúpili s investormi do zmluvného vzťahu. Na jednej strane stojí rozhodovacia prax tribunálov Strediska ICSID, ktoré na základe analogického uplatnenia judikatúry Medzinárodného súdneho dvora v prípade *Barcelona Traction, Light and Power Company, Ltd.* opakovane poukázali na ich samostatnú právnu subjektivitu a odmietli pripísať ich konanie štátom, ktoré ich zriadili.⁸⁾ V prípade *Cable Television of Nevis Ltd. and Cable Television of Nevis Holdings, Ltd. v. The Federation of St. Christopher and Nevis* aplikoval tribunál Strediska ICSID rovnaký prístup a odmietol svoju príslušnosť napriek tomu, že zmluvnou stranou bol priamo štátny úrad.⁹⁾ Na strane druhej spochybňuje medzinárodnoprávna doktrína argumentáciu arbitrážnych tribunálov, keď poukazuje na úlohu týchto samostatných subjektov regulovať práve vzťahy medzi štátom a investormi. Rozhodovacia prax tribunálov Strediska ICSID tak značným spôsobom obmedzuje efektivitu ochrany medzinárodných investícií zakladajúcej sa na investičných zmluvách, pričom štáty často práve z tohto dôvodu pristupujú čisto účelovo k založeniu týchto podnikov. Skutočnú ochranu následne poskytujú iba tie zmluvy, pri ktorých došlo k naplneniu podmienok uvedených v čl. 25 ods. 3 Washingtonskej konvencie, to znamená, ak hosťovský štát investície explicitne súhlasil s príslušnosťou ICSID Strediska alebo ak voči nemu deklaroval, že takýto súhlas nie je potrebný.¹⁰⁾

4. Voľba rozhodného práva

Doložka zakotvujúca voľbu rozhodného práva (*choice-of-law clause*) predstavuje azda najvýznamnejšiu súčasť investičných zmlúv, keďže sa následne uplatňuje pri výklade a aplikácii všetkých ostatných zmluvných ustanovení. V prípade jej absencie je z dôvodu najmarkantnejšej spojitosti zakladajúcej sa na mieste plnenia zmluvných záväzkov

8) Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, 5. 2. 1970, I.C.J. Reports 1970, s. 42, bod 70.

9) Rozhodnutie tribunálu v prípade ICSID Case No. ARB/95/2, *Cable Television of Nevis Ltd. and Cable Television of Nevis Holdings, Ltd. v. The Federation of St. Christopher and Nevis* zo 16. 12. 1996; bod 2.28: „The last point to be considered on this issue is the meaning of the Words "or any constituent subdivision or agency of a Contracting State designated to the (ICSID) Centre by that State" as appears in Article 25 (1) of the (ICSID) Convention. It is evident from Article 25 (1) that ICSID has no jurisdiction in matters brought by or against an entity other than a contracting state unless the entity has been designated to ICSID by the contracting state as a constituent subdivision or agency of the contracting state.“ s. 12-13, bod 2.33: „Jurisdiction in respect of such a constituent subdivision can only be available from ICSID if Nevis was designated as such by the Federation. Furthermore, consent by (Nevis Island Administration) to ICSID jurisdiction requires the approval of the Federation under Article 25 (3) of the (ICSID) Convention unless the Federation notifies ICSID that no such approval is necessary. None of these has been done and, in the circumstances, the Arbitral Tribunal has no jurisdiction to hear this matter.“

10) Čl. 25 ods. 3 Washingtonskej konvencie (Dohody o urovnaní investičných sporov medzi štátmi a občanmi iných štátov) „Consent by a constituent subdivision or agency of a Contracting State shall require the approval of that State unless that State notifies the Centre that no such approval is required.“

najpravdepodobnejšie uplatnenie vnútroštátneho právneho poriadku hosťovského štátu investície. V bežnom prípade však zmluvné strany túto otázku spravidla neopomenú. Tendencie štátov principiálne nesúhlasí s podriadením zmluvy, ktorej sú zmluvnou stranou, právnemu poriadku iného štátu sú celkom prirodzené. Na opačnej strane je rovnako pochopiteľná snaha investorov vyhnúť sa pri napĺňaní investičných cieľov úplnej závislosti od budúcich legislatívnych krokov štátu, ktorý je ich zmluvným partnerom. Do úvahy tak prichádza kombinácia vnútroštátnych právnych poriadkov zmluvných strán alebo voľba kvázi neutrálneho právneho poriadku tretieho štátu, prípadne kombinácia jedného či viacerých vnútroštátnych právnych poriadkov a medzinárodného práva, ale aj všeobecných právnych zásad, prípadne aj možnosť určiť medzinárodné právo za jediný aplikovateľný právny poriadok.

Ak zmluvné strany určia vnútroštátny právny poriadok hosťovskej krajiny investície za rozhodné právo, automaticky dochádza k oslabeniu pozície investora voči štátu, ktorý ho kedykoľvek môže vo svoj prospech pozmeniť. S cieľom zabrániť takémuto vývoju obsahujú investičné zmluvy často zvláštne klauzuly, resp. doložky, ktoré pôsobia preventívne práve proti možným investorom znevýhodňujúcim legislatívnym krokom štátu. Medzi tieto patrí predovšetkým stabilizačná doložka (*stabilization clause*), na základe ktorej sa stanoví za rozhodné právo vnútroštátny právny poriadok tak, ako platil ku konkrétnemu dátumu. Ide o akési jeho zmrazenie v určitom vopred stanovenom okamihu pre potreby investičnej zmluvy, pričom uplatnenie následných legislatívnych zmien podlieha súhlasu investora.¹¹⁾ Rovnako možné sú aj stabilizačné doložky vzťahujúce sa len na vybrané oblasti legislatívy, prípadne zachovanie *status quo* vzhľadom na právnu úpravu špecifickej otázky. Príkladom takejto limitovanej stabilizačnej doložky je zmluvné zakotvenie zákazu zavádzania nových daní.

Ďalšie dodatočné riziko pre investorov však predstavuje samotné podriadenie doložky zakotvujúcej voľbu rozhodného práva vnútroštátnemu právnemu poriadku druhej zmluvnej strany. V prípade úpravy podmienok pre jej uplatnenie či úplného vylúčenia jej účinkov totiž nepôjde zo strany štátu o protiprávne konanie. Jediným riešením je preto tzv. internacionalizácia tohto druhu investičných zmlúv (*internationalization of state contracts*), ktorá má za následok aspoň ich čiastočné podriadenie medzinárodnému právu verejnému. Za cieľ internacionalizácie je preto možné označiť zahmutie investičných zmlúv pod ochranu medzinárodnoprávneho poriadku. Po zohľadnení postavenia súkromných osôb v rámci neho je však tento cieľ kontroverzný. Ako uviedol arbiter rozhodcovského tribunálu Strediska ICSID v prípade *Amco Asia Corp. (Khemco) p. Indonézskej republiky*, v prípade vyžadovania od suverénnych štátov, aby boli viazané zmluvami uzatvorenými so súkromnými osobami, dochádza k preferovaniu súkromných záujmov na úkor náležite preukázateľných verejných záujmov, čím sa následne znemožňuje štátom podniknúť nevyhnutné kroky potrebné pre zabezpečenie verejného blaha.¹²⁾ Rovnako

11) Štandardná stabilizačná doložka sa nachádzala napríklad v investičnej zmluve, ktorá bola predmetom sporu v prípade ICSID Case No. ARB/84/4, *Maritime International Nominees Establishment v. Republic of Guinea*. Zmluvné strany určili v tomto prípade za uplatniteľný vnútroštátny právny poriadok Guinejskej republiky tak, ako platil ku dňu uzatvorenia investičnej zmluvy. Rozhodnutie tribunálu z 14. 12. 1989 o žiadosti Guinejskej republiky o čiastočné zrušenie rozhodcovského nálezu zo 6. 1. 1988, bod 6.31.

12) Rozhodnutie tribunálu v prípade ICSID Case No. ARB/81/1, *Amco Asia Corp. (Khemco) v. Republic of Indonesia*. In: 27 *International Legal Materials (ILM)*, 1988, s. 1314, bod 178. Citované z: Rubins, N. – Kinsella, S.: *International Investment, Political Risk and Dispute resolution*. New York : Oceana Publications, 2005, s. 124: „...to hold sovereign States bound by contracts with private parties would allow private interests to prevail over duly established public interest, making impossible actions required for the public good“.

proti internacionalizácii sa prihovára I. Brownlie poukazujúc na existenciu minima argumentov nasvedčujúcich tomu, že porušenie investičnej zmluvy, ktorá odkazuje na medzinárodné právo, prípadne sa na ňu vzťahuje zastrešujúca doložka, predstavuje porušenie medzinárodného právneho poriadku.¹³⁾ Na tieto prípady sa podľa jeho názoru uplatnia výlučne tie princípy medzinárodného práva, ktoré regulujú zaobchádzanie s cudzincami.¹⁴⁾

Podstatou tohto problému je nerovnocenné postavenie zmluvných strán v prípade investičných zmlúv, na jednej strane suverénny štát a na strane druhej súkromný investor, ktoré by mali v princípe podliehať vnútroštátnemu právnemu poriadku príslušného štátu. Na druhej strane nie je dôvod nerešpektovať rozhodnutie štátu, ktorým akceptuje investora v rozsahu zmluvnej úpravy za rovnocenného partnera a v tejto súvislosti s ním zaobchádzať ako s plnohodnotným subjektom medzinárodného práva. Aj keď zmluvné strany majú možnosť pre výklad a aplikáciu ustanovení zmluvy určiť výlučne medzinárodný právny poriadok za rozhodné právo, o účelnosti takéhoto rozhodnutia je možné mať pochybnosti. Medzinárodné právo verejné sa totiž nezaoberá vzťahmi súkromných subjektov, a preto ani detailne nerieši celý rad rôznych, pre investičné zmluvy zásadných otázok. V konečnom dôsledku sa môže takto formulovaná doložka o voľbe rozhodného práva obriať i v neprospech samotného investora.

5. Zastrešujúca doložka

Vzhľadom na bežnú prax predovšetkým významných investorov, nezávisle od existencie dvojstranných či mnohostranných dohôd zabezpečujúcich medzinárodným investíciám podporu a ochranu uzatvárať investičné zmluvy priamo s hosťovskými štátmi investície, sa vynára otázka ich vzájomného vzťahu. Významná je najmä vzhľadom na charakter investičných zmlúv, ktorých efektívnosť poskytovanej ochrany do značnej miery závisí od voľby rozhodného práva. V prípade, že zmluva neodkazuje na medzinárodný právny poriadok, je právna pozícia investora voči hosťovskému štátu investície výrazne horšia. Internacionalizáciu investičných zmlúv je pritom možné dosiahnuť nielen osobitne cez ich výlučné alebo čiastočné podriadenie medzinárodnému právu verejnému v rámci voľby rozhodného práva, ale aj zakotvením zastrešujúcej doložky (*umbrella clause*) v investičnej dohode uzatvorenej medzi štátmi, ktorá sa následne vzťahuje na eventuálne celý rad investičných zmlúv.¹⁵⁾ Táto aj ako doložka o dodržiavaní zmluvných záväzkov, prípadne doložka zabezpečujúca ochranu zmluvných práv označovaná ako klauzula má totiž za následok, že ustanovenia príslušnej investičnej dohody sa automaticky vzťahujú aj na všetky zmluvné záväzky prijaté štátmi vo vzťahu k investíciám či investorom druhej zmluvnej strany. Ako príklad môžeme uviesť čl. II ods. 2 písm. c) Dohody medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spojenými štátmi americkými o vzájomnej podpore a ochrane investícií, do ktorej Slovenská republika sukcedovala: „Každá zmluvná strana bude plniť akýkoľvek záväzok, ktorý prijala vo vzťahu k investíciám.“¹⁶⁾ Štandardnejšie znenie zastrešujúcej doložky je obsiahnuté napr. v čl. 8 ods. 2 Nemeckej modelovej

13) BROWNLIE, I.: *Principles of Public International Law*. Oxford : Clarendon Press, 1998, s. 522-523. Citované z: RUBINS, N. – KINSELLA, S.: *International Investment, Political Risk and Dispute resolution*. New York : Oceana Publications, 2005, s. 124.

14) Ibid., s. 125.

15) V anglickej literatúre sa zastrešujúca doložka niekedy označuje aj výrazmi: *elevator clause*, *mirror clause* alebo *pacta sunt servanda clause*.

16) Dohoda medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spojenými štátmi americkými o vzájomnej podpore a ochrane investícií z 22. 10. 1991, do ktorej Slovenská republika sukcedovala (oznámenie MZV SR č. 193/1995 Z. z.).

bilaterálnej investičnej zmluvy z roku 1991, prikazujúce zmluvným stranám dodržiavať akékoľvek ďalšie záväzky súvisiace s investíciami zriadenými na svojom území štátnymi príslušníkmi alebo spoločnosťami druhej zmluvnej strany.¹⁷⁾ Táto doložka je rovnako obsiahnutá v niektorých mnohostranných zmluvách poskytujúcich investíciám podporu a ochranu, ako napr. v poslednej vete čl. 10 ods. 1 Dohody k energetickej charte zaväzujúceho zmluvné strany dodržiavať všetky záväzky, ktoré prijali vo vzťahu k investícii či investorovi ktorejkoľvek ďalšej zmluvnej strany.¹⁸⁾ Všetky záväzky štátu voči investorovi vyplývajúce z investičnej zmluvy sa tak automaticky stávajú predmetom ochrany medzinárodnej dohody uzatvorenej medzi štátmi a sú na základe tejto skutočnosti chránené medzinárodným právnym poriadkom. Ako obzvlášť praktický dôsledok tohto rozšírenia ich uplatniteľnosti môžu investori všetky nároky zakladajúce sa na ustanoveniach dohody či investičnej zmluvy uplatniť voči štátu spoločne pred medzinárodným rozhodcovským tribunálom.

Aj keď v súčasnosti predstavujú zastrešujúce doložky bežnú súčasť investičných dohôd, rozsah ich účinkov nie je zďaleka jasný. V rozhodovacej praxi arbitrážnych tribunálov je totiž možné nájsť niekedy tendencie k ich širokému a inokedy zas k úzkemu výkladu. Následne sa tieto doložky môžu uplatniť na akékoľvek nároky investora voči štátu alebo len na ich vzájomné zmluvné záväzky. Obzvlášť reštriktívny výklad viedol v niektorých prípadoch až k tomu, že sa ich účinky priznali len zmluvám vykazujúcim určitý výnimočný charakter či účel. Pochopiteľne zohráva pri interpretácii zastrešujúcich doložiek nemalý význam aj ich samotné znenie v jednotlivých investičných dohodách. V bežnom prípade ide však viac-menej o nekonkrétne formulácie umožňujúce rôzny výklad totožných ustanovení. Arbitrážne tribunály prikláňajúce sa k úzkej interpretácii doložky podmieňujú eventuálny extenzívny výklad jednoznačným preukázaním zodpovedajúceho spoločného úmyslu zmluvných strán v čase uzatvorenia dohody.¹⁹⁾ Po zohľadnení jeho ďalekosiahlych dôsledkov na suverenitu štátov vyjadril tribunál Strediska ICSID v prípade *SGS Société Générale de Surveillance S.A. p. Pakistanskej islamskej republiky* svoje presvedčenie, že štáty by v prípade takéhoto záujmu pristúpili pri zakotvení zastrešujúcej doložky k podstatne presnejšej formulácii v prospech investorov.²⁰⁾ Arbitrážne tribunály

17) Čl. 8 ods. 2 Modelovej dohody o podpore a vzájomnej ochrane medzinárodných investícií Spolkovej republiky Nemecko z roku 1991: „*Each Contracting Party shall observe any obligation it has assumed with regard to investments in its territory by nationals or companies of the other Contracting Party.*“

18) Čl. 10 ods. 1 piata veta Dohody k energetickej charte: „*Each Contracting Party shall observe any obligations it has entered into with an Investor or an Investment of an Investor of any other Contracting Party.*“

19) Argumentáciu pre úzky výklad zastrešujúcej doložky je možné nájsť napr. v rozhodnutí tribunálu Strediska ICSID o námietke proti príslušnosti v prípade ICSID Case No. ARB/01/13, *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Islamic Republic of Pakistan* zo 6. 8. 2003; bod 167, prvá veta: „*Considering the widely accepted principle... that under general international law, a violation of a contract entered into by a State with an investor of another State, is not, by itself, a violation of international law, and considering further that the legal consequences that the Claimant would have to attribute to Article 11 (containing an umbrella clause) of the (Swiss-Pakistan) BIT are so far-reaching in scope, and so automatic and unqualified and sweeping in their operation, so burdensome in their potential impact upon a Contracting Party, we believe that clear and convincing evidence (that such was indeed the shared intent of the Contracting Parties in incorporating Article 11 in the BIT) must be adduced by the Claimant.*“

20) Ibid., bod 171: „*We believe... that Article 11 (containing an umbrella clause) of the (Swiss-Pakistan) BIT would have been to be considerably more specifically worded before it can reasonably be read in the extraordinarily expansive manner submitted by the Claimant. The appropriate interpretive approach is the prudential one summed up in the literature as in dubio pars mitior est sequenda, or more tersely, in dubio mitius.*“

argumentujúce za širšiu interpretáciu predpokladajú presný opak, keď poukazujú na skutočnosť, že pokiaľ by štáty skutočne mienili v čase uzatvorenia dohody obmedziť uplatniteľnosť zastrešujúcej doložky, boli by svoj úmysel premietli do striktno reštriktívnej formulácie príslušného ustanovenia.²¹⁾ Navyše sa v prípade úzkeho výkladu vynára otázka zmyslu samotnej doložky. V konečnom dôsledku sú to nekonkrétne formulácie v jednotlivých investičných dohodách, ktoré umožňujú arbitrážnym tribunálom sa prikloniť k akémukoľvek výkladu zastrešujúcej doložky, ba dokonca v prípade potreby zdôvodniť svoj názor, ktorý je v kontraste s rozhodnutím v skoro totožnom prípade. Presne takýmto spôsobom argumentoval tribunál Strediska ICSID v prípade *SGS Société Générale de Surveillance S.A. p. Filipínskej republiky*, keď poukázal na menej jednoznačné znenie doložky v jednej dohode, v ktorej sa spomínali výlučne záväzky uzavreté s ohľadom na investície, ako bola formulácia v druhej dohode, ktorá zahŕňala všetky záväzky prijaté vo vzťahu k investiciám.²²⁾ Akokoľvek jednoducho je možné spochybniť túto argumentáciu, faktom zostáva, že štáty v dôsledku akceptovania všeobecného znenia zastrešujúcej doložky pri uzatváraní jednotlivých investičných dohôd umožnili arbitrážnym tribunálom ju interpretovať zásadne rôznym spôsobom.

6. Skryté zastrešujúce doložky

Ďalší samostatný, rovnako významný a aktuálny problém predstavuje otázka účinkov široko formulovaných doložiek riešenia investičných sporov v dvojstranných dohodách o podpore a ochrane investícií. V zmysle niektorých arbitrážnych rozhodnutí, ako i podľa názoru viacerých autorov sa ich totiž v takomto prípade môžu investori dovoľávať aj v rámci uplatnenia svojich nárokov voči štátom vyplývajúcich z investičných zmlúv, a to nezávisle od explicitného zakotvenia zastrešujúcej doložky. Ako príklad môžeme uviesť čl. VI ods. 1 Dohody medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spojenými štátmi americkými o vzájomnej podpore a ochrane investícií, ktorý ako investičný spor definuje nielen nezhody o interpretácii alebo používaní príslušnej investičnej dohody [písm. a)], ale aj spory týkajúce sa „interpretácie alebo použitia akéhokoľvek investičného oprávnenia udeleného úradom zmluvnej strany na zahraničné investície“ [písm. b)] a spory týkajúce sa „údajného porušenia akéhokoľvek práva vzťahujúceho sa na investície, ktoré bolo udelené alebo vyplýva z... (príslušnej investičnej) dohody“ [písm. c)].²³⁾ Takéto široké vymedzenie pojmu „investičný spor“ v bilaterálnych investičných zmluvách, na ktorý

21) Rozhodnutie tribunálu Strediska ICSID o námietke proti príslušnosti v prípade ICSID Case No. ARB/02/6, *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Republic of the Philippines* zo 6. 6. 2002; bod 118: „The Respondent argued that, if Article X(2) (containing an umbrella clause, of the Swiss-Philippines BIT) does have substantive effect, it would be interpreted as being limited to obligations under other international law instruments. But such a limitation could readily have been expressed. The argument accepted that Article X(2) may have operative effect, but read into that provision words of limitation which are simply not there.“

22) Ibid., bod 119: „This provisional conclusion – that Article Article X(2) (containing an umbrella clause, of the Swiss-Philippines BIT) means what it says – is however contradicted by the decision of the Tribunal in *SGS v. Pakistan*... It should be noted that “umbrella clause” in the Swiss-Pakistan BIT was formulated in different and rather vaguer terms than Article X(2) of the Swiss-Philippines BIT... the phrase “the commitments it has entered into with respect to the investments” is likewise less clear and categorical than the phrase “any obligation it has assumed with regard to specific investments in its territory”...“

23) Dohoda medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spojenými štátmi americkými o vzájomnej podpore a ochrane investícií z 22. 10. 1991 (oznámenie MZV SR č. 193/1995 Z. z.).

sa následne môžu uplatniť príslušné mechanizmy jeho riešenia, predstavuje takzvanú skrytú zastrešujúcu doložku (*hidden umbrella clause*).

Podobne ako v prípade definovania rozsahu uplatniteľnosti explicitne zakotvených zastrešujúcich doložiek, pristupujú arbitrážne tribunály aj v otázke existencie a uplatniteľnosti skrytých zastrešujúcich doložiek rôznym spôsobom. V zmysle jednej skupiny rozhodnutí hovorí v prospech ich existencie samotné znenie a z neho vyplývajúci predmet i účel ustanovení o riešení investičných sporov. Medzinárodná arbitráž je následne prípustná aj v prípade, keď ju samotné znenie investičnej zmluvy investora s hostiteľským štátom investície vylučuje.²⁴⁾ V rámci druhej skupiny rozhodnutí zdôrazňujú arbitrážne tribunály potrebu rozlišovať skutkovú podstatu investičného sporu, ktorá je tak pri investičných zmluvách, ako aj pri dohodách o podpore a ochrane investícií v princípe rovnaká, a príslušným právnym základom, na ktorom sa nárok investora zakladá. Výlučne zo znenia doložky o riešení investičných sporov tak nevyhnutne nevyplýva, že sa tieto vzťahujú aj na spory z investičných zmlúv. V týchto zmluvách zakotvené doložky vylučujúce medzinárodnú arbitráž ako spôsob riešenia investičných sporov by boli v opačnom prípade prakticky neuplatniteľné.²⁵⁾

7. Záver

Aj keď nikto nespochybňuje zvrchované právo každého štátu prijímať a meniť svoje zákony a iné právne predpisy stanovujúce spôsob zaobchádzania s medzinárodnými investíciami, predstavuje pre investorov jeho výkon vzhľadom do budúcnosti značné nevypočítateľné riziko. Stabilitu politického systému jednotlivých krajín a od nej závislého zachovania *status quo* pri rámcových podmienkach investovania zakladajúcich sa na vnútroštátnej právnej úprave je síce možné z historického hľadiska ohodnotiť, neexistujú však garancie, ktoré by nebezpečenstvo zásadných politických zmien vplyvujúcich na postoj zákonodarcu voči zahraničnému kapitálu v krajine úplne vylúčili. Z tohto dôvodu je snaha štátov vyvážajúcich kapitál obmedziť formou medzinárodnej zmluvnej úpravy výkon územnej právomoci hostiteľských krajín investícií úplne pochopiteľná. Paralelne

24) Rozhodnutie tribunálu Strediska ICSID o námietke proti príslušnosti v prípade ICSID Case No. ARB/02/6, *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Republic of the Philippines* zo 6. 6. 2002; bod 135: „*Interpreting the text of Article VIII (concerning the settlement of investment disputes between a contracting party and an investor of the other contracting party) in its context and in the light of its object and purpose, the Tribunal accordingly concludes that in principle, and apart from the exclusive jurisdiction clause in... (the state contract), it was open to... (the claimant) to refer the present dispute, as a contractual dispute, to ICSID arbitration under Article VIII(2) of the (Swiss-Philippines) BIT.*“

25) Rozhodnutie tribunálu Strediska ICSID o námietke proti príslušnosti v prípade ICSID Case No. ARB/01/13, *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Islamic Republic of Pakistan* zo 6. 8. 2003; bod 161: „*We recognize that disputes arising from claims grounded on alleged violation of the BIT, and disputes arising from claims based wholly on supposed violations of... (the state contract), can both be described as “disputes with respect to investments”, the phrase used in Article 9 of the (Swiss-Pakistan) BIT. That phrase, however, while descriptive of the factual subject matter of the disputes, does not relate to the legal basis of the claims, or the cause of action asserted in the claims. In other words, from that description alone, without more, we believe that no implication necessarily arises that both BIT and purely contract claims are intended to be covered by the Contracting Parties in Article 9. Neither, accordingly, does an implication arise that the Article 9 dispute settlement mechanism would supersede and set at naught all otherwise valid non-ICSID forum selection clauses in all earlier agreements between... investors (of the Contracting Party) and the Respondent.*“

uzatvárajú mnohí investori z rôznych dôvodov investičné zmluvy priamo s hosťovským štátom ich investície, pričom efektívnosť ochrany, ktorú im tieto poskytujú, je závislá najmä od voľby rozhodného práva. Pre pozíciu investora výhodný je najmä odkaz na medzinárodný právny poriadok, ktorý nemôže byť hosťovským štátom investície svojvoľne pozmenený. Takúto internacionalizáciu investičných zmlúv je pritom možné dosiahnuť nielen osobitne cez ich výlučné alebo čiastočné podriadenie medzinárodnému právu verejnému v rámci voľby rozhodného práva, ale aj zakotvením zastrešujúcej doložky v medzinárodnej investičnej dohode uzatvorenej medzi štátmi.

Ak zohľadníme znenie a účel explicitne zakotvených zastrešujúcich doložiek, jednoznačne prevažujú argumenty v prospech ich širokého výkladu. Iba týmto spôsobom je totiž možné uspokojivo definovať cieľ, ktorý zmluvné strany ich zakotvením sledovali a zároveň neobmedziť ich význam na minimum. Naopak, v prípade skrytých zastrešujúcich doložiek nepôsobia argumenty prihovárajúce sa v prospech extenzívnej interpretácie presvedčivo. Možnosť súkromných osôb priamo žalovať štáty pred nezávislými arbitrážnymi tribunálmi predstavuje v medzinárodnom práve zásadnú výnimku a v žiadnom prípade nie pravidlo. Táto možnosť prichádza do úvahy výlučne v prípade dobrovoľného a jednoznačného obmedzenia suverenity štátu vo vopred presne stanovenom rozsahu určujúcom obsah sporu, vrátane príslušných beneficentov. Navyše je potrebné zohľadniť skutočnosť, že zastrešujúce doložky predstavujú síce bežnú, nie však automatickú súčasť dohôd o podpore a ochrane investícií, pričom zahrnutá je iba v menej ako polovici prípadov.²⁶⁾ Je potrebné preto predpokladať, že zmluvné strany ich vo väčšine prípadov nie iba náhodou, ale vedome a úmyselne do dohôd nezahrnuli. Tento úzky výklad ustanovení o riešení investičných sporov však neznamená bezpodmienečne vylúčenie existencie skrytých zastrešujúcich doložiek. Zmluvným stranám musí byť každopádne ponechaná možnosť prisúdiť pravidlám riešenia investičných sporov aj takúto dvojité funkciu. Podmienkou však je, že tomu zodpovedajúci obojstranný úmysel štátov sa premietne do jednoznačného znenia príslušných ustanovení.

Summary

The paper deals with the legal effects of umbrella clauses embodied in the bilateral and multilateral agreements on the promotion and protection of investments concluded between States in favor of their nationals. The introduction briefly refers to the standards of treatment with international investments, as well as ways of resolving investment disputes. Furthermore, it focuses on the umbrella clauses themselves, since nowadays they are a common part of international investment agreements. Their legal effects are yet far from clear, as in the decision-making practice of arbitration tribunals, it is possible to find tendency for a wide, other time for a narrow interpretation. Likewise, the contribution deals with the problem of a wide definition of “an investment dispute” in international investment agreements. In the literature, it is referred to as a hidden umbrella clause. As in the case of the return of legal effects of explicitly embodied umbrella clauses, arbitration tribunals approach the question of the existence and applicability of hidden umbrella clauses in different ways.

26) YANNACA-SMALL, K.: *Interpretation of the Umbrella Clause in Investment Agreements*. In: *International Investment Law: Understanding Concepts and Tracking Innovations*. OECD 2008, s. 105.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BRADLOW, D. D. – ESCHER, A.: *Legal Aspects of Foreign Direct Investments*. The Hague : Kluwer Law International, 1999, 616 s. ISBN 90-411-1214-6.
- [2] BROWNLIE, I.: *Principles of Public International Law*. Oxford : Clarendon Press, 1998, 743 s. ISBN 0-19-876298-4.
- [3] CHOVANCOVÁ, K.: *Medzinárodná arbitráž investičných sporov*. 1. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2009, 392 s. ISBN 978-80-89447-14-5.
- [4] FISCHER, P. – KÖCK, H. F.: *Völkerrecht – Das Recht der universellen Staatengemeinschaft*. 6. vyd. Wien : Linde Verlag, 2004. 541 s. ISBN 3-7073-0517-1.
- [5] KERLING, M.: *Effektivität von Investitionsschutzverfahren aus Sicht der Industrie*. In: Tietje, Ch.: *International Investment Protection and Arbitration – Theoretical and Practical Perspectives*. Schriften zum transnationalen Wirtschaftsrecht. Berlin : Berliner Wissenschafts-Verlag 2008, s. 153-160. ISBN 978-3-8305-1523-4.
- [6] RUBINS, N. – KINSELLA, S.: *International Investment, Political Risk and Dispute resolution*. 1. vyd. New York : Oceana Publications, 2005, 769 s. ISBN 978-0-379-21522-9.
- [7] SORNARAJAH, M.: *The International Law of Foreign Investment*. 2. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2004, 525 s. ISBN 978-0-521-54556-3.
- [8] ŠTURMA, P.: *Medzinárodné dohody o ochrane investíc a řešení sporů*. 2. vyd. Praha : Linde Praha, 2008, 336 s. ISBN 978-80-7201-709-6.
- [9] YANNACA-SMALL, K.: *Interpretation of the Umbrella Clause in Investment Agreements*. In: *International Investment Law: Understanding Concepts and Tracking Innovations*. OECD : 2008, 240 s. ISBN 978-92-64-04202-5.

Súdne rozhodnutia a rozhodcovské rozsudky

- [1] Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, 5. 2. 1970.
- [2] Rozhodnutie tribunálu v prípade ICSID Case No. ARB/84/4, *Maritime International Nominees Establishment v. Republic of Guinea*, 6. 1. 1988.
- [3] Rozhodnutie tribunálu v prípade ICSID Case No. ARB/81/1, *Amco Asia Corp. (Khemco) v. Republic of Indonesia*, 10. 5. 1988.
- [4] Rozhodnutie tribunálu v prípade ICSID Case No. ARB/95/2, *Cable Television of Nevis Ltd. and Cable Television of Nevis Holdings, Ltd. v. The Federation of St. Christopher and Nevis* zo 16. 12. 1996.
- [5] Rozhodnutie tribunálu Strediska ICSID o námietke proti príslušnosti v prípade ICSID Case No. ARB/02/6, *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Republic of the Philippines*, 6. 6. 2002.
- [6] Rozhodnutie tribunálu v prípade ICSID Case No. ARB/01/13, *SGS Société Générale de Surveillance S.A. v. Islamic Republic of Pakistan*, 6. 8. 2003.

Medzinárodné dohody

- [1] Dohovor o urovnaní investičných sporov medzi štátmi a občanmi iných štátov (Washingtonská konvencia) z 18. 3. 1965.
- [2] Dohoda medzi Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou a Spojenými štátmi americkými o vzájomnej podpore a ochrane investícií z 22. 10. 1991, oznámenie MZV SR č. 193/1995 Z. z.

- [3] Modelová dohoda o podpore a vzájomnej ochrane medzinárodných investícií Spolkovej republiky Nemecko z roku 1991.
- [4] Dohoda k energetickej charte zo 17. 12. 1994.
- [5] Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Kórejskej republiky o podpore a vzájomnej ochrane investícií z 27. 5. 2005, oznámenie MZV SR č. 4/2006 Z. z.

JUDr. Andrej Karpat, PhD.

*Ústav medzinárodného a európskeho práva
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
e-mail: andrej.karpat@paneurouni.com*

Vývoj právnej úpravy rokovacích poriadkov uhorského snemu po roku 1848

The development of the rules of procedure of the Assembly of Hungarien legislation after r. 1848

Andrea Vitkóová

Kľúčové slová:

parlament, rokovací poriadok, predpisy, zasadnutie, zákon

Key words:

parliament, standing order, code, sederunt, act

1. Úvod

Pojem parlamentárne právo, ako súčasť verejného práva, opísal József Barabási Kun vo svojom základnom diele o rokovacích poriadkoch uhorského parlamentu.

Podľa neho parlamentárne právo zahŕňa:

1. spôsob „spoluvytvorenia“ parlamentu – čiže volebné právo;
2. vnútornú organizáciu a činnosť;
3. vnútorný vzájomný vzťah – v prípade dvojkomorového parlamentu – ako aj jeho vzťah k ostatným štátnym orgánom a k samej spoločnosti. To je možné doplniť o právny postoj poslancov, o imunitné právo a inkompatibilitu.¹⁾

V rámci toho Barabási Kun nazýval úpravu organizačného a rokovacieho poriadku *interným parlamentárnym právom* a ostatné vonkajším parlamentárnym právom.

Rokovacie poriadky sú najdôležitejšími právnymi zdrojmi interného parlamentárneho práva. Barabási Kun *pojem* rokovací poriadok definoval takto: „...sú to predpisy určujúce sústavu vzniku suverénneho „prejavu vôle“ zákonodarného orgánu. Ako také obsahujú formálne právo parlamentárneho procesu.“ Čiže: „...je to súhrn tých písaných právnych predpisov, ktoré riadia funkčné a procesné metódy vnútorného života ktoréhokoľvek zákonodarného orgánu“.²⁾

2. Vývoj písaného rokovacieho poriadku

Organizačný a pracovný poriadok parlamentov v staršom období nebol usmerňovaný *písaným rokovacím poriadkom*. Zásadné formy procesov sa vyvinuli praxou. Jednotlivé úspešné spôsoby riešenia, ktoré sa použili v určitých situáciách, sa zachovali a keď sa opäť stretli s takým alebo podobným prípadom, tak ich opätovne použili. Tak sa postupne vyvinulo koherentné obyčajové, resp. precedentné právo, ktoré slúžilo ako základ

1) Barabási, K. J.: A Parlamenti házszabályok. – Parlamentné rokovacie poriadky. Budapešť, 1907, s. 28.

2) Barabási, K. J. tamtiež, s. 20-21.

písaného rokovacieho poriadku. Neskôr sa jednotlivé prvky obyčajového práva postupne dostávali do úzadia alebo sa včlenili do písaného rokovacieho poriadku, ale úplne sa nevytratili.³⁾ Ešte aj dnes existujú také oblasti fungovania parlamentu, ktoré nezastrešujú písané normy, ale sa spravujú na základe tradícií, zvykov, precedensov.

Teoretické základy rokovacích poriadkov založil Thomas Jefferson, jeden z autorov americkej ústavy. Anglický právnik Jeremy Bentham v roku 1801 publikoval štúdiu na tému parlamentárneho vnútorného práva, ale skutočne významný vplyv malo Benthamovo dielo *Essay on Political Tactics* z roku 1791. Bentham v systematickej analýze predstavil z obdobia Veľkej francúzskej revolúcie princípy fungovania zákonodarného zboru tak, ako to spoznal v parlamentárnom živote Anglicka.

Dielo upriamilo pozornosť na dôležitosť úpravy činnosti parlamentu, principiálne sformulovalo najdôležitejšie ciele a úlohy rokovacích poriadkov. Benthamovo dielo čoskoro preložili do francúzštiny, potom do nemčiny, a tým sa stalo základom rokovacích poriadkov, ktoré sa čoskoro objavili na kontinente.⁴⁾ Je zaujímavé, že práve v Anglicku – v rodnej krajine Benthama a parlamentarizmu – zakotvili najneskôr písomné predpisy usmerňujúce fungovanie parlamentu (standing orders). Ich význam sa zvýšil len po tzv. Gladstoneovej veľkej reforme rokovacieho poriadku v roku 1882.⁵⁾ Aj v súčasnosti v anglosaských štátoch významnú úlohu hrá parlamentárne obyčajové právo.

Vytvorenie procesných poriadkov usmerňujúcich vnútorný život snemovni spadá v každom parlamentárnom systéme do rámca parlamentárnej autonómie, do ktorej iný mocenský orgán nemá zasahovať. Samozrejme, ústavný a zákonný rámec treba dodržať. Vo Francúzsku ústava ustanovuje, že rokovací poriadok, resp. jeho modifikáciu, predtým než nadobudne platnosť, treba predložiť Ústavnej rade na kontrolu.⁶⁾

Princíp parlamentárnej autonómie rokovacieho poriadku je rovnako starý ako sám rokovací poriadok. Vo Francúzsku už v roku 1791 vyslovilo Ústavodarné národné zhromaždenie, že každý francúzsky parlament má právo na vytvorenie vlastného rokovacieho poriadku. V nemeckých štátoch síce už pred rokom 1848 vydali panovníci nariadenie o organizačnom a pracovnom poriadku parlamentov, ale parlament vo Frankfurte vyhlásil, že každá poslanecká snemovňa si môže vytvoriť vlastný rokovací poriadok. Presne toto ustanovili aj v pruskej ústave, ako aj v ďalších nemeckých ústavách, až po Grundgesetz (Základný zákon) z roku 1949.⁷⁾

Princíp autonómie sa potom rozšíril vo všetkých štátoch s vládny systémom parlamentarizmu, väčšinou zakotvený aj v ústave.

Teoreticky sa rokovacie poriadky vzťahujú len na ten parlamentárny cyklus, parlament, ktorý ich vytvoril. V praxi ale znovuzvolená poslanecká snemovňa s tichým súhlasom alebo s formálnym aktom zabezpečí platnosť predošlého rokovacieho poriadku.

3) Marongiu, A.: *Medieval Parliaments*. London, 1968, s. 10.

4) Bellers, J. – Raban, Graf von Westphalen: *Das parlamentarische Regierungssystem im technischen Zeitalter*. München–Wien, 1993, s. 82.

5) Barabási, K. J. *tamtiež*, s. 39.

6) Ústava Francúzskej republiky z r. 1958, čl. 61. In: Blahož, J.: *Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí*, I. vydanie, Panorama, Praha, 1985.

7) Bellers, J. – Raban, Graf von Westphalen. *Tamtiež*, s. 85.

a) *Uhorsko*

Vznik tzv. voleného parlamentu bol medzníkom aj v internom organizačnom poriadku. Stavovské parlamenty sa neriadili písanými rokovacími poriadkami. O podmienkach zasadania parlamentu z obdobia pred Moháčom vieme veľmi málo. Poslanci sa väčšinou zhromažďovali na rákošských poliach, najskôr pod holým nebom, neskôr v kamenných domoch a rozhodovali podľa „vota non numerantur sed poderantur“ (princíp zvažovania hlasov) v zásadných otázkach krajiny. Po Moháči zasadali stavovské zhromaždenia udomácnujúce sa v kráľovskom Uhorsku, väčšinou na uzavretých miestach (zvyčajne v Bratislave) a v Dolnej snemovni mali stavy zastúpenie prostredníctvom vyslancov, ktorí museli nasledovať príkazy žúp. Z pravidelných zasadnutí týchto parlamentov sa postupne vykrystalizovala prax ich interného chodu, od ich zvolania cez symbolickú otváraciu procedúru, pravidelné témy, postup a jazyk rokovania až po hlasovanie a vyhlásenie zákonov. Väčšina týchto mechanizmov – a najmä užšie chápané interné právo parlamentu – však nebola zakotvená písomne, vytvorila ich prax a obyčajové právo. Podľa zdrojov z tej doby chýbajúce písomné stanovy parlamentu niekoľkokrát spôsobili spory, ale tento typ právnych zdrojov v období stavovského dualizmu nebol známy ani v iných rozvinutejších krajinách.⁸⁾

Vytvorenie rokovacieho poriadku v roku 1848 malo veľký význam a zároveň znamenalo aj zvýšenie účtyhodnosti parlamentu. V tom čase už niekoľko parlamentov na kontinente pracovalo na základe písaného rokovacieho poriadku, čiže mali pred sebou príklady. Prvý prípravný výbor si zakladal na týchto zákonoch. Organizačné skúsenosti stavovských parlamentov pre ich značne odlišný charakter nemohli významnejšie použiť. Tento rokovací poriadok vytvoril precedens a napriek svojim nedostatkom stal sa dobrým základom pre ďalšie revízie.

Jeden z najdôležitejších aprílových zákonov, článok č. IV z roku 1848, nariaďuje, že „počas nasledujúceho ročného zasadnutia si každá snemovňa najprv vytvorí predpisy, v ktorých sa ustanoví spôsob a poriadok rokovaní a hlasovaní, ako aj všeobecné interné predpisy snemovne“.⁹⁾

V súlade so zákonným nariadením na treťom zasadnutí prvého voleného parlamentu si zvolili 9-členný výbor na „vypracovanie predpisov parlamentu“. Uvedený výbor vypracoval rokovací poriadok na základe prechodného poriadku vypracovaného pod dohľadom ministra vnútra Bertalana Szemereho. O rokovanom poriadku začali rokovať už na deviatom zasadnutí a rokovali na ďalších piatich zasadnutiach za sebou, až kým ho 18. júla 1848 odsúhlasili. Počas týchto rokovaní uskutočnili v navrhovanom rokovanom poriadku menšie, nepodstatné zmeny.

Táto zbierka – ktorá zo západoeurópskych rokovacích poriadkov mala najbližšie k belgickému z roku 1830 – niesla názov „Predpisy Poslaneckého snemu“ a na dlhú dobu usmernila obsahovú formu zasadaní. Jednotlivé kapitoly boli o potvrdení mandátov (o posudzovaní volebných sťažností)¹⁰⁾, o ustanovení parlamentu, o rokovanom systéme, o žiadostiach, o predsedovi, o tajomníkoch (notároch) a o verejnosti.

8) Mezey, B.: *Dejiny ústavného vývoja*. Osiris, Budapešť, 1998. s. 249-254.

9) § 1 zák. čl. IV/1848.

10) Uhorské rokovacie poriadky od roku 1848 obsahovali vo veľkom rozsahu nariadenia týkajúce sa overovania mandátov a volebného súdnictva, totiž dlhodobo bolo úlohou parlamentu dohliadať na voľby poslancov. Na neprestajné požiadavky opozície napokon v marci 1899 sa v zákone taxatívne uvedené prípady dostali do právomoci Kúrie, nezávislého súdneho fóra. V ostatných prípadoch ostala naďalej právomoc v rukách poslaneckej snemovne (1899:XV).

Najrozsiahlnejšia časť sa zaoberá samým rokovacím poriadkom (55 paragrafov, ktoré neobsahujú ďalšie body). V porovnaní s dnešnými poriadkami je samozrejme oveľa povrchnejší a stručnejší, ale zaoberá sa všetkými, aj dnes relevantnými inštitučnými formami. Upravoval tieto náležitosti:

- príprava návrhov zákona na rokovaní tried (odborné výbory ešte neexistovali, poslancov na základe losovania zaradili do tried),
- spôsob predloženia samostatných poslaneckých návrhov,
- poradie jednotlivých vystúpení,
- všeobecná a podrobná diskusia,
- pripomienka v prípade osobného napadnutia, resp. v prípade otázky rokovacieho poriadku,
- spôsob hlasovania (aj hlasovanie podľa mena),
- rokovania a uznášaniaschopnosť (všeobecná väčšina),
- potrestanie nedisciplinovaných poslancov,
- neverejné zasadnutie,
- zvolenie mimoriadneho zasadnutia.

Je pozoruhodné, že o interpelačnom práve rokovací poriadok nehovorí, aj keď v praxi tento inštitút už bol zavedený.

2. Ústava a rokovací poriadok

Zásadnou otázkou je vzájomný vzťah *ústavy* štátu a *rokovacieho poriadku*, akejsi parlamentnej „ústavy“. V tejto spojitosti je potrebné si uvedomiť, že obmedzenie autonómie pri tvorbe rokovacích poriadkov parlamentu tvorí rámec daného ústavného systému. Ústavy obsahujú najzákladnejšie ustanovenia principiálneho charakteru, ktorým je nutné zabezpečiť trvalosť a ustálenosť. Preto tieto slúžia ako rámec pre podrobné ustanovenia procesných, prevádzkových, organizačných nariadení v rokovacom poriadku. Samozrejme, rokovacie poriadky nie sú len technické právne predpisy pomocného charakteru, ale obsahujú aj veľmi dôležité nariadenia, ktoré majú vplyv na celý inštitút parlamentu.

Autonómia rokovacieho poriadku dosahuje najvyšší stupeň v Anglicku, kde – keďže neexistuje písaná ústava – písomné predpisy fungovania parlamentu sa nachádzajú takmer výlučne len v rokovacom poriadku. Listina práv (Bill of Rights) z roku 1689 o parlamentnom fungovaní obsahuje ustanovenia, že: „Parlamentnú slobodu slova, rozpravy a procesy mimo parlamentu nie je možné kritizovať a spochybňovať ani na súdoch, ani na iných miestach.“ Respektíve: „V záujme riešenia problémov, pozmeňovaní, posilnení a zachovaní zákonov je nutné parlament zvolávať často.“¹¹⁾

Vo Francúzsku je úprava podobná. Okrem spomínanej kontroly Ústavnej rady sa ústava z roku 1958 v niekoľkých ustanoveniach zaoberá parlamentárnym vnútorným právom. Tieto nariadenia obsahujú nasledujúcu úpravu:

- doba trvania riadneho zasadnutia parlamentu,
- spôsob zvolania mimoriadneho zasadnutia,
- voľba predsedu je povinná (o podpredsedovi nehovorí),

11) Barabási, K. J. tamtiež, s. 32.

- deklarácia verejnosti, spôsob neverejného zasadnutia,
- určenie okruhu navrhovateľov zákonov,
- je povinné vytvoriť osobitné a stále výbory, ustanovuje aj počet osôb v stálych výboroch (max. 6 osôb),
- je možné odovzdať hlasovacie právo inému,
- poslanci majú právo podať pozmeňujúci návrh,
- vláda môže požadovať, aby o celom zákone bolo len jedno hlasovanie,
- špeciálne nariadenia vzťahujúce sa na prerokovanie tzv. „organických zákonov“ a finančných zákonov,
- pri ustanovení denného poriadku majú návrhy vlády prednosť,
- raz týždenne je nutné zabezpečiť právo poslancov položiť otázky členom vlády.¹²⁾

Podobne niekoľko častí s touto tematikou je obsiahnutých v nemeckom základnom zákone:

- parlament zvolí predsedu, podpredsedu, tajomníkov a vytvorí si vlastný rokovací poriadok,
- predseda dbá na dodržiavanie zákonov a uplatňuje moc v udržovaní poriadku v budove Bundestagu,
- deklarácia verejnosti, spôsoby neverejného zasadnutia,
- na uznesenia je nutná absolútna väčšina, výnimky ustanovuje ústava,
- právo vytvoriť vyšetrovacie komisie (môže to požadovať 1/4 poslancov),
- povinnosť vytvoriť zahraničný, branný a petičný výbor,
- určenie okruhu navrhovateľov zákonov,
- nerozlišuje riadne a mimoriadne zasadnutie parlamentu, a preto ani nedeklaruje termín zasadnutí (ako francúzska alebo maďarská ústava), v súvislosti s tým: „Spolková rada rozhoduje o ukončení a opätovnom začatí zasadnutí. Predseda Spolkovej rady môže schôdzu zvolať aj skôr. Zvolanie schôdze je povinné, ak to vyžaduje kancelár.“ [článok 39 ods. (3)],
- rozpustenie parlamentu.¹³⁾

a) Uhorsko

V Uhorsku zákon č. IV z roku 1848 obsahoval nariadenia o zvolení funkcionárov parlamentu, o verejnosti, ako aj o disciplíne poslucháčov (nie poslancov!). Vo všetkých ostatných otázkach týkajúcich sa chodu a organizácie parlamentu bol kompetentný rokovací poriadok.

Je zreteľné, že existujú také témy, ktoré obsahuje takmer každý základný zákon: ako nariadenia spojené so zvolením funkcionárov, verejnosťou, s určením riadnych a mimoriadnych zasadnutí, odročením, rozpustením parlamentu, určením okruhu navrhovateľov zákonov. Existujú aj také, ktoré nájdeme len v ústave niektorých štátov (výbory,

12) Ústava Francúzskej republiky z r. 1958, čl. 24–51. In: Blahož, J.: Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí. I. vydanie, Panorama, Praha, 1985.

13) Ústava Nemeckej spolkovej republiky z r. 1949, čl. 38–48. In: Blahož, J.: Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí. I. vydanie, Panorama, Praha, 1985.

disciplinárne právo, prvky spojené s kontrolnou funkciou parlamentu). Najviac predpisov ústavného charakteru nájdeme vo Francúzsku; tu napríklad ústava obsahuje aj niekoľko podrobných predpisov o parlamentných procesoch.

3. Právny charakter rokovacích poriadkov

Právny charakter rokovacích poriadkov nie je jednoznačný. Kolner Pikler uvádza štyri rôzne názory:

1. rokovací poriadok je právna norma doplňujúca ústavu a z toho vyplývajú z hierarchie právnych predpisov sa nachádza na úrovni ústavy,
2. rokovací poriadok je obyčajný alebo špeciálny zákon nachádzajúci sa o stupeň nižšie ako ústava,
3. rokovací poriadok je všeobecne platný právny predpis na nižšom stupni ako obyčajný zákon,
4. rokovací poriadok nie je všeobecne platná právna norma, ale len interný (parlamentný) predpis, ba je to čisto konvencionálny predpis, bez všetkých normatívnych prvkov.¹⁴⁾

Ak berieme do úvahy jednotlivé črty rokovacích poriadkov – ustanovujú sa bez spolupráce iného ústavného orgánu, platia zásadne pre poslancov, na konci zákonodarnej periódy formálne stratia svoju účinnosť, právo na ich výklad má sám parlament alebo jeho orgány – je najsprávnejšie, ak ich označíme ako právnu normu „sui generis“, s vlastným právom, ktorá nespadá do žiadnej kategórie.

Pikler tvrdí, že „vytýčenie miesta rokovacích poriadkov v hierarchii právnych predpisov nie je abstraktnou otázkou teórie práva, ale prvoradou politickou otázkou“.¹⁵⁾ Tento jeho názor vyplýva z toho, že sa zaoberá dvoma odlišnými otázkami: miestom rokovacích poriadkov v hierarchii právnych predpisov a autonómiou parlamentu vo vytvorení rokovacieho poriadku, čo je neoddeliteľnou podmienkou demokratického parlamentarizmu.

Je jednoznačné, že právnym predpisom najvyššieho stupňa je ústava, preto aj rokovací poriadok musí byť v súlade s ustanoveniami a ideou ústavy. Vo viacerých štátoch môže ústavný súd prešetriť ústavnosť rokovacieho poriadku, opak by bol úplný nezmysel. Môžeme teda konštatovať, že rokovací poriadok je „interná ústava“ parlamentu.

V porovnaní so zákonmi nie je možné určiť hierarchický vzťah, nedá sa určiť ani podradenosť ani nadradenosť. Jednoducho preto, lebo ide o úplne odlišné typy noriem. Z určitého hľadiska by sme mohli povedať, že je to právny predpis nižšej úrovne, lebo jeho účinnosť sa priamo vzťahuje na úzky okruh osôb, na jeho vytvorení sa nezúčastnil iný ústavný orgán.

4. Zhrnutie

Význam rokovacích poriadkov nie je len v tom, že zabezpečujú technické podmienky vytvorenia politickej vôle. Procesný a organizačný poriadok zásadne ovplyvňuje aj to, v akej miere parlament naplňa svoje základné funkcie, ako spĺňa úlohy, ktoré boli preň stanovené. Odzrkadľuje pozíciu parlamentu v štruktúre moci, čiže nepriamo významne

14) Pikler, K.: Rokovacie poriadky. Budapešť, 1971, s. 30.

15) Tamtiež, s. 31.

vplýva na zameranie politiky. Nie náhodou nazývajú rokovacie poriadky aj ústavou parlamentu.

Čiže úlohou rokovacích poriadkov je jednak zabezpečenie účinnosti fungovania parlamentu, uplatňovanie väčšinovej vôle a zabezpečenie demokratických práv jednotlivých poslancov.

5. Summary

The importance of the rules of procedure is not only that it provide technical methods for creating the political will. Process and organizational rules substantially affects also the extent to which Parliament fulfills its basic functions, such meets the tasks that were set for him. This reflects the position of Parliament in the structure of power, or indirectly, significant influence on policy orientation. Not accidentally called rules of procedure and the constitution of Parliament.

Thus, the role of the rules of procedure on the one hand ensure efficient functioning of Parliament, the majority of application and will ensure the democratic rights of individual members.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BARABÁSI, K. J.: A Parlamenti házszabályok. – Parlamentné rokovacie poriadky. Budapešť, 1907.
- [2] BELLERS, J. – Raban, Graf von Westphalen: Das parlamentarische Regierungssystem im technischen Zeitalter. München–Wien, 1993.
- [3] MARONGIU, A.: Mediaval Parliaments. London, 1968.
- [4] MEZEY, B.: Dejiny ústavného vývoja. Osiris, Budapešť, 1998.
- [5] PIKLER, K.: Rokovacie poriadky. Budapešť, 1971.
- [6] Ústava Francúzskej republiky z r. 1958, čl. 61. In: Blahož, J.: Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí, I. vydanie, Panorama, Praha, 1985.
- [7] Ústava Nemeckej spolkovej republiky z r. 1949, čl. 38-48. In: Blahož, J.: Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí. I. vydanie, Panorama, Praha, 1985.

JUDr. Andrea Vitkóová

*Odborná asistentka – Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločensko-vedných disciplín,
Fakulta práva, Paneruópska vysoká škola*

Mníchovská dohoda

Munich Agreement

▼ Silvester Danóczy

Kľúčové slová:

dohoda, vojna, štátna hranica, menšina, Československo

Key words:

agreement, the war, the state border, minority, Czechoslovakia

Mníchovská dohoda (iné názvy: Mnichovská zmluva, Mnichovský diktát, Mnichovská zrada) bola zmluva podpísaná 30. septembra 1938 o 2:30 SEČ (bežne sa uvádza dátum 29. september 1938, ktorý sa používa už desaťročia a je ustálený), podľa ktorej Československo odstúpilo Nemecku pohraničné územie osídlené prevažne Nemcami. Zmluva bola podľa medzinárodného práva neplatná od samého začiatku. Vo svetovej politike to bol dovtedy najväčší prejav politiky appeasementu (politiky ústupkov).¹⁾

Mníchovskej dohode predchádzali nasledujúce udalosti. Nemecko vystúpilo zo Spoločnosti národov a na jar v roku 1935 obnovilo brannú povinnosť a vojenské letectvo. Tým prakticky vypovedalo Versaillskú zmluvu. Vo februári v roku 1936 Nemecko obsadilo demilitarizovanú zónu v Porýní. Tolerovaný bol aj „anšlus“ (nem. Anschluß = pripojenie) Rakúska v roku 1938. Svetové mocnosti si boli vedomé skutočnosti, že Hitler bude žiadať stratené územia. Na to Hitler využíval okrem iného aj Nemcov žijúcich mimo územia Nemecka. V roku 1935 sa prezidentom Československa stal Eduard Beneš. V roku 1938 začal Hitler požadovať od Československa, aby Nemecku odstúpilo Sudety. Nemecko na to využívalo v rámci svojho „modus operandi“ Nemcov žijúcich v Československu, ktorí tvrdili, že sú diskriminovaní. Roku 1935, keď dosiahla Sudetonemecká strana (SdP) výrazný volebný úspech, nebola ešte stranou vyhranene nacistickou. Hitler však vedel, že dôležitejšia je jej popularita medzi nemeckým obyvateľstvom. Pozval k sebe vodcu strany Henleina a koncom marca 1938 mu dal príkaz, aby československej vláde systematicky kládol také požiadavky, ktoré nemôže prijať. Celkom zjavne mu nešlo o splnenie národných požiadaviek Nemcov, ale o vyvolávanie nepokojov, ktoré by v konečnom dôsledku poskytli zámienku na likvidáciu Československa. Prvý krok podľa Hitlerových inštrukcií urobil Henlein na karlovarskom zjazde Sudetonemeckej strany 24. apríla 1938, kde vyhlásil program, ktorý mal premeniť české a moravské pohraničie na samostatnú oblasť, kde by vlastne neobmedzene vládol Henlein a jeho strana. Hoci sa jeho požiadavky netýkali záujmov slovenských Nemcov, Karpatonemecká strana ako organická súčasť Henleinovej strany ich bezvýhradne podporovala. V polovici mája 1938 začalo Nemecko presúvať vojsko k československým hraniciam. Súčasne henleinovci vyvolávali v pohraničných oblastiach nepokoje. Československá vláda vedená Milanom Hodžom sa rozhodla pre rázne opatrenia. Vyhlásila čiastočnú mobilizáciu a vojenské jednotky obsadili niektoré pohraničné oblasti. Tento energický zárok prekvapil henleinovcov i Hitlera. Nemecko ešte nebolo dostatočne pripravené na vojnový konflikt a Hitler poradil Henleinovi,

1) Mnichovská dohoda. [online] [citované 19. 9. 2012] dostupné z http://sk.wikipedia.org/wiki/Mn%C3%ADchovsk%C3%A1_dohoda.

aby takticky ustúpil. Koncom mája Hitler vyhlásil, že je rozhodnutý zničiť Československo vojenskou silou. Rátal s tým, že do vojny sa zapoja aj Maďarsko a Poľsko. Obe krajiny mali záujem o československé územia, ale nemali ochotu vstúpiť do vojny. Poľsko sa obávalo Sovietskeho zväzu a Maďarsko Rumunska („malodohodového“ spojenca ČSR).²⁾

Veľká Británia chcela zasiahnuť do krízy a vyslala v auguste 1938 do Československa anglického germanofila lorda W. Runcimana, ktorý mal za úlohu vyhodnotiť situáciu. Nemci v Československu vyjadrili nespokojnosť Runcimanovi, ktorý svoje poznatky následne odprezentoval po príchode do Británie Chamberlainovi. Dňa 12. septembra 1938 na zjazde NSDAP v Norimbergu Hitler nevyberavo zaútočil proti Československu a proti prezidentovi Benešovi, čo podnietilo sudetských Nemcov k vyvolaniu puču. Nepokoje boli za dva dni československou armádou i žandárstvom potlačené a vedúci činitelia Sudetonemeckej strany utiekli do Nemecka.³⁾

Dňa 18. septembra 1938 sa stretli v Londýne predsedovia vlád a zahraniční ministri Anglicka a Francúzska. Uvítali ich mohutné demonštrácie anglického ľudu, ktorý dával najavo svoje sympatie k Československu a chcel pôsobiť na ministrov, aby skoncovali s ústupkami Hitlerovi a aby poskytli účinnú pomoc Československu. Obe vlády rokovali v hlbokom utajení, ovládané strachom, aby nemuseli splniť záväzky vyplývajúce pre nich z Paktu a Spoločnosti národov a z československo-francúzskej zmluvy, pretože by to viedlo k oslabeniu alebo dokonca k porážke Hitlera, čo by skrížilo všetky protisovietske (protibolševické) plány západných krajín. Na základe uznesenia londýnskej porady odovzdal 19. septembra anglický a francúzsky vyslanec československej vláde nótu, v ktorej západné mocnosti ultimatívnu formou žiadali, aby v záujme európskeho mieru Československo okamžite odstúpilo okresy s viac ako 50 % Nemcov Nemecku, a to bez plebiscitu. V prípade odmietnutia mala byť Československá republika označená za príčinu hroziaceho vojnového konfliktu. Zdrvivúca väčšina československého ľudu považovala anglo-francúzsky diktát za neprijateľný. Československo sa začalo ocitať v nebezpečnej izolácii. Sovietsky zväz na základe spojeneckej zmluvy slovne bránil ohrozené Československo. Politický realista Beneš však vedel, že Sovietsky zväz nepôjde do izolovanej vojny proti Nemecku a že diplomatický kľúč majú v rukách západní spojenci.⁴⁾

Československá vláda nikdy vážne nepomýšľala na to, aby sa dovoľávala sovietskej pomoci; o tom prezident Beneš ubezpečil Runcimanna i Chamberlaina. Dňa 21. septembra 1938 pod tlakom spojencov sa rozhodla československá vláda prijať anglo-francúzsky plán odstúpenia území s vyše 50 percentami Nemcov. Vláda oznámila ľudu svoje rozhodnutie vyhlásením, v ktorom zdôrazňovala ultimatívny nátlak a označovala prípadnú sovietsku pomoc ako neúčinnú, pretože bola viazaná na Francúzsko.⁵⁾

Toto rozhodnutie však vyvolalo v Československu demonštrácie, ktoré požadovali, aby bol zvolaný parlament a aby bola ustanovená vláda skutočnej obrany štátu. V ten istý deň vystúpil na obranu Československa v Spoločnosti národov sovietsky minister zahraničia Maxim Litvinov, ktorý podrobil nátlak na ČSR veľkej kritike. 22. septembra sa

2) KOVÁČ, D.: Dejiny Slovenska. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny 1998, ISBN 80-7106-268-5 s. 205.

3) Mníchovská dohoda. [online] [citované 19. 9. 2012] dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda.

4) KOVÁČ, D.: Dejiny Slovenska. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny 1998, ISBN 80-7106-268-5 s. 207.

5) ŠKVARNA, D. a kol.: Lexikón slovenských dejín. Bratislava : SPN 1997, s. 141, ISBN 80-08-01131-9.

uskutočnil generálny štrajk, ktorého výsledkom bol pád Hodžovej vlády a nastolenie úradníckej vlády vedenej generálom Janom Syrovým. V dňoch 22. a 23. septembra prebiehali rokovania medzi Hitlerom a Chamberlainom. 23. septembra vyhlásila československá vláda všeobecnú mobilizáciu a o dva dni neskôr odmietla Hitlerove požiadavky. 26. septembra vyslal Chamberlain svojho vyjednávača H. Wilsona na rokovanie s Hitlerom do Berlína. 28. septembra Neville Chamberlain upozornil v liste Hitlera, že „všetko podstatné môže dostať bez vojny a bez odkladu“. Zároveň požiadal B. Mussoliniho o sprostredkovanie pri medzinárodných rokovaníach o nemeckých požiadavkách. Na Mussoliniho výzvu dal Hitler súhlas ku schôdzke predstaviteľov Nemecka, Talianska, Veľkej Británie a Francúzska, ktorá sa uskutočnila o deň neskôr.⁶⁾

Dňa 29. septembra 1938 sa uskutočnila konferencia štyroch veľmocí v Mníchove. Zišli sa na nej Nemecko, ktoré zastupoval Adolf Hitler, Francúzsko prezentoval Édouard Daladier, Taliansko zastupoval Benito Mussolini a Veľkú Britániu – Arthur Neville Chamberlain. Hitler predstavil novú koncepciu, ktorú si naplánoval. Predložil mapu sveta a odprezentoval, ako si predstavuje hranice. V prvom rade chcel dosiahnuť, aby územie Sudet, ktoré obývali prevažne Nemci, bolo pripojené k Nemecku. Chamberlain veril, že Hitlera v jeho útočnom postupe proti Československu možno zastaviť ochotou k ústupkom.⁷⁾ Zástupcovia Československa čakali, pretože na samotnú konferenciu neboli prizvaní.⁸⁾ Boli tam len na to, aby si vypočuli „rozsudok“. Mocnosti vychádzali z toho, že ak si dovoľia Hitlerovi uspokojiť si územné nároky na východe Európy, tak sa nebude snažiť prenikať na západ. V dohode boli stanovené 4 pásma, ktoré mala nemecká armáda postupne obsadzovať: I. pásmo 1. – 2. októbra, II. pásmo 2. – 3. októbra, III. pásmo 3. – 5. októbra a IV. pásmo 6. – 7. októbra.

Zmluva zakotvila, že územie má byť opustené bez ničenia akýchkoľvek existujúcich zariadení a že československá vláda je za takéto opustenie územia zodpovedná. Hitler už na konferencii obviňoval vládu Československa, že dovtedy dovolila zničiť 247 mostov a ešte väčší počet domov. Na základe Mnichovskej dohody Nemecko získalo 28 000 km², teda 1/5 územia s 1/4 (3 800 000 obyvateľov – z toho vyše 1 milióna Čechov). Dodatok k dohode ukladal Československu, aby sa dohodlo aj s poľskou a maďarskou vládou, lebo inak bude do 3 mesiacov vydaný nový rozsudok veľmocí. Poľsko zabralo Tešínsko, Frýdecko, Jablunkovo, časť Oravy, Spiša, Kysúc. Hraničné zmluvy s Poľskom boli podpísané 23. a 30. novembra 1938. Rokovania s Maďarskom prebiehali od 9. októbra 1938 v Komárne. Delegácia na čele s Tisom maďarské nároky odmietla a navrhovala formu širokej autonómie. Nové hranice s Maďarskom boli preto vytýčené Viedenskou arbitrážou dňa 2. novembra 1938. Rozhodli o nich predstavitelia Nemecka (minister

6) Mnichovská dohoda. [online] [citované 19. 9. 2012] dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda.

7) Ide o politiku appeasementu. Appeasement (čítaj apízment, epízment z angl. zmierovanie, zmierňovanie) je pojem, ktorým sa v politológii označuje politicko-vojenská stratégia ústupkov, zmierňovania a tolerancie aj za cenu nevýhodnej alebo poníženej situácie, s cieľom nevyprovokovať vojenský alebo politický konflikt. V tomto historickom kontexte znamená appeasement politiku ústupkov a uzmierňovania si nacistického Nemecka.

8) „O nás bez nás“ Mnichovská dohoda z 29. septembra 1938 znamenala kapituláciu Československa. Zástupcovia Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka a Talianska bez účasti Československa na nej podpísali odstúpenie pohraničných území Čiech a Moravy obývaných prevažne nemeckým obyvateľstvom Nemecku. Československá vláda nevyužila silnú morálku a politickú pozíciu, ktorú mala v Spoločnosti národov. Na také významné zasadanie neprišla z Československa žiadna politická osobnosť oprávnená na mieste riešiť problémy. Československá delegácia v Ženeve sa správala úplne pasívne.

zahraničných vecí – J. von Ribbentrop) a Talianska (gróf G. Ciano). Takto Maďarsko získalo cca 12 000 km² územia a vyše 1 milióna obyvateľov. Okrem straty územia a obyvateľstva Československo utrpelo samozrejme aj obrovské hospodárske škody.

Československá vláda, ktorá prijala diktát 30. septembra 1938, fakticky vydávala štát na milosť alebo nemilosť Nemecku. Takýmto spôsobom sa chcela vyhnúť vojne s Nemeckom. Spojenci taktiež trvali na prijatí diktátu Československom, aby sa vyhlí vojne, čo sa neskôr ukázalo ako neúčinné, ale aj preto, aby usmernili agresivitu Nemecka smerom na východ. „Podriadiť sa rozhodnutiu, ktoré bolo urobené bez nás a proti nám,“ tlmočil diplomatom stanovisko kabinetu minister zahraničných vecí Kamil Krofta. Ešte v ten deň vláda premiéra Syrového odstúpila a onedlho jeho krok nasledoval i Beneš. Do popredných miest sa dostali ľudia naklonení nemeckému vodcovi Adolfovi Hitlerovi. Pre krajinu to bol začiatok konca. „Mníchovský diktát bol veľkou traumou, šokom, ktorý poznamenal českú a slovenskú spoločnosť na niekoľko desaťročí, v mnohom až dodnes.“⁽⁹⁾ „Československá republika nielenže zo dňa na deň stratila takmer tretinu územia a 34 percent obyvateľov, Mníchov odštartoval jej úplné rozbitie. Slovensko zostalo zaskočené najmä poľskými požiadavkami. Aj keď územné straty boli v porovnaní s oblasťami odstúpenými Maďarsku minimálne, na Slovensku boli chápané ako zrada. To malo negatívne ovplyvniť poľsko-slovenské vzťahy do budúcnosti a prispieť k presmerovaniu orientácie prednostne na Nemecko.“⁽¹⁰⁾ Slovensko muselo odstúpiť v októbri 1938 sedem obcí na Kysuciach, Orave a na Spiši.⁽¹¹⁾ Cieľom Poľska bolo získať postavenie stredoeurópskej veľmoci. Oveľa väčšie straty boli však spôsobené mocenskou dohodou – t. j. Viedenskou arbitrážou zo dňa 2. novembra 1938.⁽¹²⁾ Napriek samotnej Viedenskej arbitráži Nemci nepodporovali okupáciu celého Slovenska Maďarmi. Vznikali obavy z vytvorenia silného maďarského štátu, ktorý by sa postupne vymykal nemeckej kontrole. Premiér Veľkej Británie Neville Chamberlain síce po návrate z Mníchovskej konferencie vyhlasoval, že zabezpečil trvalý mier, opak bol však pravdou. Azda najlepšie okomentoval vtedajšiu situáciu Winston Churchill: „Mohli sme si vybrať medzi vojnou a hanbou. Vybrali sme si hanbu, ale zozneme vojnu.“

Summary

The Munich Agreement was a settlement permitting the Nazi Germany's annexation of Czechoslovakia's Sudetenland. The Sudetenland were areas along Czech borders, mainly inhabited by ethnic Germans. The agreement was negotiated at a conference held in Munich, Germany, among the major powers of Europe without the presence of Czechoslovakia. Today, it is widely regarded as a failed act of appeasement toward Germany.

9) ČAPLOVIČ, D. a kol.: *Dejiny Slovenska*. Bratislava : Academic electronic press, 2000. ISBN 80-88880-39-4. s. 239.

10) Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici: *SLOVENSKÁ REPUBLIKA 1939 – 1945 OČAMI MLADÝCH HISTORIKOV*, Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici 2005. ISBN 80-8083-147-5, s. 14.

11) Boli to obce: Čierne, Skalité, Svrčinovec, Hladovka, Suchá Hora, Javorina, Lesnica.

12) Slovenská autonómna vláda bola nútená v zmysle tohto rozhodnutia odstúpiť 10 390 km², čo predstavovalo 21,8 % rozlohy územia Slovenska s najúrodnejšími pôdami, viacerými mestami, vrátane Košíc. Podľa sčítania ľudu v r. 1930 na tomto území žilo 860 tis. obyvateľov, z toho bolo 59 % maďarskej a 32 % slovenskej národnosti.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] ČAPLOVIČ, D. a kol.: Dejiny Slovenska. Bratislava : Academic electronic press, 2000. ISBN 80-88880-39-4.
- [2] KOVÁČ, D.: Dejiny Slovenska. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny 1998, ISBN 80-7106-268-5.
- [3] ŠKVARNA, D. a kol.: Lexikón Slovenských dejín. Bratislava : SPN 1997, ISBN 80-08-01131-9.
- [4] Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici: SLOVENSKÁ REPUBLIKA 1939 – 1945 OČAMI MLADÝCH HISTORIKOV, Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici 2005. ISBN 80-8083-147-5.

Internetové zdroje:

[Http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda](http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda)

[Http://sk.wikipedia.org/wiki/Mn%C3%ADchovsk%C3%A1_dohoda](http://sk.wikipedia.org/wiki/Mn%C3%ADchovsk%C3%A1_dohoda)

Silvester Danóczy

Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, Paneurópska vysoká škola
silvester@danoczy.sk

Vznik Slovenskej republiky z pohľadu ústavného práva

Formation of the Slovak republic from the perspective of constitutional law

▼ Henrich Ostertag

Kľúčové slová:

Československo, Slovenská republika, ústavné právo, Ústava Slovenskej republiky

Keywords:

Czechoslovakia, Slovak republic, constitutional law, Constitution of Slovak republic

Situácia po voľbách v roku 1992

Druhé slobodné voľby v Československu po novembri 1989 sa konali v dňoch 5. až 6. júna 1992. V Čechách a na Morave zvíťazila koalícia ODS/KDS vedená Václavom Klausom, na Slovensku HZDS vedené Vladimírom Mečiarom. Napriek diametrálne odlišným názorom ODS a HZDS výsledky volieb predurčovali, že tieto dve strany budú musieť vytvoriť vládnu koalíciu. Pri rozložení mandátov v Snemovni národov by totiž jedna zo strán mohla vládnuť v Československu bez druhej, len ak by vytvorila koalíciu so všetkým ďalšími stranami zvolenými v druhej časti Snemovne národov, čo bolo nepredstaviteľné.

Rokovania o vytvorení koalície medzi ODS a HZDS sa tak začali takmer hneď po oficiálnom oznámení volebných výsledkov. Ich úlohou bolo nielen zostaviť vládu, ale dať aj odpoveď na otázku ďalšieho smerovania Československa, a teda či sa podarí dohodnúť na obojstranne akceptovateľnej podobe spoločného štátu, alebo vzniknú dve samostatné republiky. O otázke štátoprávneho usporiadania sa rokovalo prakticky v priebehu celého leta.

Deklarácia Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky

O definitívnom smerovaní Československa sa rozhodlo na pôde SNR, a to v súvislosti s Deklaráciou Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky. Deklaráciu o zvrchovanosti sa v SNR pokúšala SNS presadiť už v predchádzajúcom volebnom období, kedy však nebolo na to zloženie SNR vhodné a vtedajšie návrhy preto neprešli.

Voľby v roku 1992 priniesli nové rozloženie politických síl a zároveň aj politickú vôľu k prijatiu Deklarácie o zvrchovanosti. Návrh Deklarácie predstavoval jediný bod programu 3. schôdze SNR konajúcej sa 17. júla 1992. Ako hostia sa schôdze zúčastnili aj niektorí poslanci Federálneho zhromaždenia, aj predseda Federálneho zhromaždenia Michal Kováč, ktorý prečítal prítomným vyhlásenie 56 poslancov Federálneho zhromaždenia podporujúce prijatie Deklarácie. V rozprave vystúpili viacerí poslanci. Rokovanie však nemalo taký slávnostný ráz, ako si to organizátori predstavovali. Svoj nesúhlas s prijatím Deklarácie prejavili poslanci KDH a MKM-EGY. Hlasovalo sa aklamačne, čo vytváralo určitý

tlak na poslancov. Za prijatie Deklarácie hlasovalo 113 poslancov (poslanci za HZDS, SNS a časť poslancov SDL), proti 24 poslancov, 10 sa zdržalo hlasovania. Deklarácia bola prijatá formou uznesenia, nebolo preto nutné posudzovať jej súlad s Ústavou ČSFR.¹⁾

Deklarácia nemala silu ústavného zákona ani obyčajného zákona, ale len parlamentného uznesenia. Jej prijatím sa formálne štátoprávne usporiadanie Československa nezmenilo. Ústava, ústavný zákon o československej federácii a ďalšie ústavné zákony platili aj naďalej. Napriek zdôrazňovaniu, že Deklarácia neznamena rozpad spoločného štátu, bola situácia práve opačná. Zo záverečnej vety Deklarácie: „*Touto deklaráciou Slovenská národná rada vyhlasuje zvrchovanosť Slovenskej republiky ako základ suverénneho štátu slovenského národa.*“²⁾ vyplývala zvrchovanosť a suverenita Slovenskej republiky. Podľa všeobecne uznávaných zásad štátovedy pod pojmom zvrchovanosti a suverenity štátu rozumieme, že každý štát je suverénny predovšetkým v autonómnej vôli rozhodovať o svojom území, obyvateľstve, ústavnom usporiadaní, mechanizme moci aj o vzťahoch s inými (tretími) subjektmi.³⁾

Zvrchovanosť a suverenita Slovenskej republiky teda znamenala, že na svojom území vykonáva moc iba Slovenská republika, rovnako ako rozhoduje o ústavnom usporiadaní a všetkých ďalších otázkach spojených s výkonom štátnej moci. Iný orgán, napríklad federálna vláda mohla vykonávať štátnu moc na území Slovenskej republiky len po predchádzajúcom súhlase Slovenskej republiky. Zároveň suverenita Slovenskej republiky zakladala princíp prednosti národných (v tomto prípade slovenských) zákonov pred federálnymi, krok, ktorý v podobných prípadoch vždy viedol k dezintegrácii zloženého štátu.⁴⁾ Zvrchovanosť Slovenskej republiky rovnako tak znemožňovala rozhodovanie Ústavného súdu ČSFR v kompetenčných sporoch medzi federáciou a Slovenskou republikou, pretože pri zvrchovanosti Slovenskej republiky by federácia mala vždy len delegované právomoci a v prípade pochybností právomoci patria Slovenskej republike.

Vyhlásením Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky nezanikla ČSFR, avšak zánik bol len otázkou času. To si uvedomil aj Václav Havel, ktorý po vyhlásení Deklarácie o zvrchovanosti abdikoval na funkciu prezidenta ČSFR. Schválenie Deklarácie malo nepochybne vplyv na prípravu a obsah Ústavy Slovenskej republiky, ktorej prijatie Deklarácia urýchlila.⁵⁾

► **Prijatie Ústavy Slovenskej republiky**

Na prijatie deklarácie zvrchovanosti nadväzovalo prijatie Ústavy Slovenskej republiky. Prípravy slovenskej ústavy prebiehali už od roku 1990. Prvý návrh bol vypracovaný v júni 1990 a stal sa predmetom politickej a odbornej diskusie. 19. júna 1991 prijala SNR uznesenie, ktorým bola vytvorená Komisia pre prípravu spoločného návrhu Ústavy SR.

- 1) Stenografický záznam z 3. schôdze Slovenskej národnej rady 17. júla 1992, In: <http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=71565>.
- 2) KOLEKTÍV: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava : Dom slovenskej literatúry, 1998, s. 579., ISBN: 80-88878-48-9.
- 3) SVÁK, J. – CIBULKA, L. – KLÍMA, K.: *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2009. s. 779. ISBN: 978-80-89447-08-4.
- 4) Stalo sa tak aj v prípade rozpadu Sovietskeho zväzu a Juhoslávie v roku 1991.
- 5) CHOVANEC, J.: *Politické a ústavnoprávne aspekty legitimacy a legality vzniku samostatnej Slovenskej republiky*, s. 28. – 30. In: KOLEKTÍV: *Desať rokov slovenskej štátnosti, zákonodarstva a jeho perspektívy*. Bratislava : Nadácia profesora Karola Planka, 2004. ISBN: 80-968898-1-8.

Ňnou spracovaný návrh bol 17. decembra predložený na verejnú diskusiu. Skupina expertov následne spracovala Správu o výsledku verejnej diskusie k návrhu Ústavy Slovenskej republiky, ktorú odovzdala 10. marca Predsedníctvu SNR. Do volieb však ústava prijatá nebola, novým impulzom k jej prijatiu bolo vyhlásenie Deklarácie zvrchovanosti Slovenskej republiky. Návrh Ústavy Slovenskej republiky vypracovala v júli 1992 skupina SNR pod vedením Milana Čiča. Zúžitkovala doterajšie návrhy ústavy, ako aj výsledky verejnej diskusie a vychádzala pritom z platných ústav najmä demokratických európskych štátov. Slovenská vláda tento návrh schválila už 28. júla, SNR o ňom začala rokovať 31. augusta.⁶⁾

Diskusie o slovenskej ústave prebiehali dva roky. Témou boli viaceré otázky, avšak v žiadnej diskusii sa nepreberal inštitút hlavy štátu. Do ústavy sa automaticky prebrala koncepcia republikánskej formy vlády, bez zväženia možnosti, že by na Slovensku bola vytvorená konštitučná monarchia ako druhý frekventovane používaný typ formy vlády. Domnievam sa, že to bolo z dvoch dôvodov. Jednak to bola absencia praktickej skúsenosti Slovákov s vlastným monarchom. Slovensko nikdy nemalo vlastného kráľa, nemalo žiadnu kráľovskú tradíciu.⁷⁾ Aj keď na území Slovenska panoval po dlhú dobu monarcha, bol to cudzinec, nie slovenský panovník, nie je preto možné porovnávať vzťah Slovenska k monarchii tak, ako je tomu v západoeurópskych štátoch. Druhým, a podľa môjho názoru závažnejším dôvodom bola absencia osoby, ktorá by sa mohla stať slovenským kráľom. Na osobu monarchu sa kladú náročnejšie požiadavky ako na osobu prezidenta z dôvodu neobmedzenej dĺžky jeho „mandátu“. Monarcha musí byť morálnou autoritou, byť všeobecne akceptovaný a uznávaný ľuďom štátu. Zastávam názor, že v celej Európe po druhej svetovej vojne bola len jedna takáto osoba bez „modrej krvi“, a tým bol Josip Broz Tito.⁸⁾ Slovensko žiadnu takúto osobu nemalo, bolo preto samozrejmé, že kráčať v ústrety republikánskej demokracii.

Počas prejednávania návrhu Ústavy Slovenskej republiky na 5. schôdzi SNR v dňoch 31. augusta a 1. septembra 1992 sa po prvýkrát na pôde SNR hovorilo aj o zániku federácie. Hlasovanie o prijatí Ústavy Slovenskej republiky prišlo na rad večer 1. septembra 1992. Tak ako v prípade Deklarácie o zvrchovanosti, aj v tomto prípade sa hlasovalo aklamačne. Aj výsledky boli podobné – za prijatie Ústavy Slovenskej republiky bolo 114 poslancov, proti 16 poslancov, 4 poslanci sa zdržali hlasovania, poslanci MKM-EGY demonštratívne odišli z rokovania SNR. Ústava Slovenskej republiky bola 1. septembra 1992 schválená.⁹⁾ Slávnostne podpísaná bola 3. septembra na Bratislavskom hrade a v Zbierke zákonov bola publikovaná pod číslom 460/1992 Zb. 1. októbra 1992, kedy aj nadobudla, s výnimkou niektorých ustanovení, účinnosť.

Témou tohto článku nie je analýza Ústavy Slovenskej republiky, lebo táto problematika bola už v dostatočnej miere prebádaná a výsledky bádania boli publikované.¹⁰⁾ Pri

6) ČIČ, M. a KOLEKTÍV: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 1997. s. 37. – 38. ISBN: 80-7090-444-5.

7) Ak nepočítame Mórica Beňovského, ktorý kráľoval na Madagaskare a Mateja Korvína, niektorými romanticky označovaného za slovenského kráľa pre jeho používanie slovenčiny. To je však pramálo na vytvorenie tradície.

8) Tito sa aj fakticky stal monarchom, keď bol na základe juhoslovanskej ústavy z roku 1974 zvolený za doživotného prezidenta.

9) Stenografický záznam z 5. schôdze Slovenskej národnej rady 31. augusta a 1. septembra 1992. In: <http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=71567>.

10) Porovnaj: SVÁK, J. – CIBULKA, Ľ. – KLÍMA, K: *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť*. SVÁK, J. – CIBULKA, Ľ.: *Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť*. POSLUCH, M. – CIBULKA, Ľ.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. ČIČ, M. a KOLEKTÍV: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*.

Ústave Slovenskej republiky sa preto obmedzím len na súvis jej prijatia so štátoprávnym usporiadaním ČSFR. Ústava Slovenskej republiky bola koncipovaná ako ústava samostatného štátu. Vyplývalo to z viacerých jej ustanovení, v Slovenskej republike zavádzala aj inštitút prezidenta republiky ako formálnej hlavy štátu. Potvrďuje to aj skutočnosť, že ústava sa bez akýchkoľvek potrebných zmien stala od 1. januára 1993 ústavou samostatnej Slovenskej republiky a je ňou dodnes. O ČSFR a Slovenskej republike ako súčasti ČSFR ústava vôbec nehovorila, akoby táto skutočnosť vôbec neexistovala. Zmienka o ČSFR bola len v prechodných a záverečných opatreniach.

Článok 152 ods. 1 predstavoval recepcnú normu a konštatoval, že všetky právne predpisy vydané v ČSFR ostávajú v platnosti, ak neodporujú ústave. Toto ustanovenie je veľmi podobné článku 2 zákona č. 11/1918 Zb. o zriadení samostatného československého štátu a navodzuje dojem, že ČSFR už neexistuje. Podobný záver je možný aj pri ustanovení článku 153 ústavy konštatujúcom, že na Slovenskú republiku prechádzajú záväzky z medzinárodných zmlúv, ktorými je viazaná ČSFR (v stanovenom rozsahu), ako aj pri ustanovení článku 154, ktorý považuje doterajšiu slovenskú vládu a SNR zvolené podľa príslušných ustanovení ústavného zákona o československej federácii za zvolené podľa tejto Ústavy.

Ústava Slovenskej republiky ďalej precizovala zvrchovanosť Slovenskej republiky (a tým jej nadradenosť ČSFR) z Deklarácie o zvrchovanosti, keď aj formálne zakotvovala, že Ústavný súd Slovenskej republiky môže rozhodnúť o neplatnosti akéhokoľvek právneho predpisu vydaného v ČSFR. Naopak o podriadenosti právnych predpisov Slovenskej republiky rozhodnutiam Ústavného súdu ČSFR nebola v Ústave Slovenskej republiky ani zmienka.¹¹⁾ Jediným ustanovením, z ktorého sa dala vyvodzovať existencia ČSFR, bol článok 156, ktorý odkladal účinnosť niektorých ustanovení ústavy na čas po vyriešení ústavných pomerov ČSFR (teda na čas po zániku ČSFR).

Prijatie Ústavy Slovenskej republiky predstavovalo posledný klinec do rakvy ČSFR. Otázka ústavy bola poslednou križovatkou, na ktorej sa Slovensko mohlo rozhodnúť, či chce ísť cestou spoločného štátu s Čechmi alebo cestou samostatnosti. Prijatím Ústavy Slovenskej republiky v znení, v akom bola 1. septembra 1992 schválená, znamenalo výber cesty samostatného štátu. Tým nechcem žiadnym spôsobom znevažovať Ústavu Slovenskej republiky ako takú. Predstavuje modernú ústavu demokratického štátu a na jej základe Slovenská republika funguje bez väčších problémov ústavnoprávneho rázu už takmer 20 rokov, autori ústavy sa tak rozhodne nemajú za čo hanbiť. Existencia skutočne spoločného štátu však pri takejto ústave nebola možná. Aj keby česká strana na takúto formu spoločného štátu pristúpila, čo však opakovane odmietla, predstavoval by len atrapu v plnej miere závislú od vôle národných republík (ak by aj Česká republika postupovala tak ako Slovenská republika). Vyhlásenia niektorých dobových aktérov o tom, že Ústava Slovenskej republiky nie je v rozpore s existenciou spoločného štátu, preto boli buď mylné, alebo úmyselne zavádzajúce.

Uvedené sa prejavilo aj v rokovaní medzi ODS a HZDS. Navrhované znenie ústavy bolo vopred politikom ODS známe a s prihliadnutím na prijatie Deklarácie o zvrchovanosti sa očakávalo jeho prijatie. Ústava urýchlila snahu ukončiť rokovania o štátoprávnom usporiadaní Československa smerom k jeho rozdeleniu. 26. augusta sa uskutočnilo

11) Článok 152 ods. 2: „*Neplatnosť zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike vzniká deväťdesiatym dňom po uverejnení rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky o ich neplatnosti spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov.*“

rokovanie medzi ODS a HZDS v brnianskej vile Tugendhat. V ranných hodinách 27. augusta predstavili politici výsledok rokovaní – vo Federálnom zhromaždení bude prijatý zákon o zániku federácie a následne dôjde k uzatvoreniu dohôd o spolupráci oboch štátov. Ako deň zániku ČSFR bol stanovený 31. december 1992. 27. augusta objasnili podrobnosti delenia štátu na separátnych tlačových konferenciách v Prahe a Bratislave Václav Klaus a Augustín Marián Húška. Osud Československa tým bol spečatený. Ostávalo už len jeho ústavné zabezpečenie.¹²⁾

■ **Ústavné zákony ukončujúce existenciu Československa**

O zániku Československa bolo rozhodnuté v auguste 1992. Do konca roka zostávalo formálne a ústavne zakotviť rozdelenie ČSFR a vznik samostatných národných republík. To sa malo zrealizovať prijatím ústavného zákona o spôsobe zániku federácie. Jeho návrh bol zaradený ako 10. bod programu 4. spoločnej schôdze Federálneho zhromaždenia, ktorá sa začala 24. septembra 1992. Pred schôdzou však došlo k roztržke medzi HZDS a ODS v otázke delenia federálneho majetku a rozdelenia armády. Politické kluby tak pred prejednávaním ústavného zákona o zániku ČSFR nekoordinovali svoj postup, čomu zodpovedal aj priebeh a výsledok prijímania ústavného zákona. Hlasovanie prebehlo 1. októbra a návrh nebol prijatý ani v jednej snemovni Federálneho zhromaždenia. Po tomto fiasku sa delegácie ODS a HZDS stretli v Jihlave 6. októbra, aby zharmonizovali svoj ďalší postup. Výsledkom bolo prehlásenie, kde sa obe strany zaviazali presadzovať rozdelenie ČSFR na samostatné štáty, medzi ktorými mala byť uzatvorená sústava zmlúv, ktoré by zmierňovali rozdelenie spoločného štátu. Po jihlavských rokovaniach bolo smerovanie Československa k zániku už celkom zrejmé a predovšetkým české profederálne sily rezignovali na doterajšie snahy o udržanie spoločného štátu.¹³⁾

Po obnovení spolupráce ODS a HZDS bola uskutočnená posledná novelizácia ústavného usporiadania ČSFR ústavným zákonom č. 493/1992 Zb., tzv. „veľkým kompetenčným zákonom“ prijatým 8. októbra 1992.¹⁴⁾ Pôsobnosť federácie uzatvárať medzinárodné zmluvy bola obmedzená na tie, ktoré nepatria do pôsobnosti národných republík. Národné republiky si mohli zriaďovať diplomatické zastúpenia v súčastiach federálnych a spolkových štátov. Federácia bola zbavená pôsobnosti v oblasti hospodárskej stratégie. Národným republikám bolo umožnené vytvárať emisné banky, ktoré mali vzniknúť rozdelením Štátnej banky česko-slovenskej, a to podľa zákona Federálneho zhromaždenia.

V oblasti zahraničných hospodárskych vzťahov ostala v pôsobnosti federácie len jej zákonná úprava, pri vnútroštátnom hospodárstve iba zákonná úprava energetiky. Pôsobnosť federácie v oblasti dopravy sa zredukovala na jej právnu úpravu a výkon štátneho dozoru v námornej plavbe a leteckej doprave. Podobne aj v ďalších oblastiach bola pôsobnosť federácie zredukovaná na všeobecnú zákonnú úpravu alebo na oblasti, ktoré jej zverili národné republiky. Jediná dôležitá oblasť pôsobnosti, ktorá ostala federácii, bola obrana ČSFR. Národným republikám bolo umožnené zriaďovanie vlastných bezpečnostných informačných služieb. Federácia mohla ďalej kontrolovať len hospodárenie

12) SRB, V. – VESELÝ, T.: *Rozpad Československa*. Bratislava : Karpaty-Infopress, 2004. s. 74. – 75. ISBN: 80-968533-5-X.

13) RYCHLÍK, J.: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*. Praha : Academic Electronic Press, 2002. s. 302. – 307. ISBN: 80-88880-02-5.

14) Stenografický záznam zo 4. spoločnej schôdze Federálneho zhromaždenia zo dňa 8. októbra 1992, s. 1. In: <http://www.psp.cz/eknih/1992fs/slsn/stenprot/004schuz/s004061.htm>.

s vlastnými prostriedkami. Úprava článku 61 ods. 1 písm. b) určovala rovnomerné zastúpenie Čechov a Slovákov v diplomatických misiách. Správne orgány národných republík už neboli viazané smernicami federálnych orgánov pri výkone vecí spadajúcich do pôsobnosti federácie.

Ústavným zákonom č. 493/1992 Zb. bola novelizovaná aj československá ústava. Čl. 1 deklaroval, že ČSFR je štátom zloženým z Českej republiky a Slovenskej republiky. Novelizácia sa dotkla aj sústavy federálnych ústredných orgánov štátnej správy. Zrušené boli federálne ministerstvá zahraničného obchodu, práce a sociálnych vecí, dopravy, spojov, pre strategické plánovanie a federálne výbory pre životné prostredie a pre hospodársku súťaž. Pôsobnosť zrušených orgánov prešla na zostávajúcich šesť federálnych ministerstiev,¹⁵⁾ ak zostala v pôsobnosti federácie a nebola prevedená do pôsobnosti národných republík.

Prijatie veľkého kompetenčného zákona zlikvidovalo aj posledné zostatky efektívnej pôsobnosti federácie. Federácia po ňom existovala len na papieri, no nie v praxi. Nebola to už federálna vláda, ktorá vládla, lebo bola plne závislá od vôle národných vlád, nemala žiadne možnosti presadiť svoje rozhodnutia. Československo bolo efektívne rozdelené na dva samostatné štáty, jeho existencia bola len formálna. Ostával preto už len záverečný krok, a tým bolo aj formálne ČSFR rozdeliť. Stručný, šesťparagrafový vládny návrh ústavného zákona o zániku ČSFR vláda schválila 27. októbra. Vláda zároveň pripravila ešte niekoľko návrhov súvisiacich zákonov, z ktorých boli najdôležitejšie návrhy zákonov o zániku funkcie federálnych sudcov a o delení majetku ČSFR.

Zástupcovia politických strán Federálneho zhromaždenia sa stretli v Bratislave 14. novembra, aby prerokovali právne aspekty zániku federácie a zabezpečili priechodnosť prijatia ústavného zákona o zániku federácie vo Federálnom zhromaždení. ODS a HZDS presadzovali presunutie zodpovednosti za rozdelenie ČSFR na národné rady, kde mali výhodnejšie poslanecké zastúpenie. O dva dni neskôr sa stretli komisie ČNR a Národnej rady Slovenskej republiky¹⁶⁾ v Jihlave a navrhli uznesenie k vládnomu návrhu o zániku ČSFR a vyslovili súhlas s týmto návrhom. Oba národné parlamenty začali vyvíjať spoločné koordinované aktivity vyúsťujúce do súbežného zasadnutia ČNR a NR SR, ktoré odporúčalo Federálnemu zhromaždeniu schváliť návrh ústavného zákona o zániku ČSFR. Zasadnutia národných rád telefonicky koordinovali podpredsedovia národných rád Jiří Vlach a Augustín Marián Húška. V NR SR hlasovalo za návrh zo 131 prítomných poslancov 73, proti bolo 16 a 42 poslancov sa zdržalo hlasovania. V ČNR bolo zo 106 prítomných poslancov za 67, proti 12, dvaja sa zdržali hlasovania a 13 poslancov sa zasadnutia nezúčastnilo.¹⁷⁾

Federálne zhromaždenie začalo rokovať o návrhu ústavného zákona o zániku ČSFR 18. novembra. Už pri predložení návrhu však bolo jasné, že Československo je rozdelené. Okrem toho nasledujúci deň prijala ČR uznesenie o svojej pripravenosti prevziať na seba zodpovednosť za osud Českej republiky, akúsi obdobu slovenskej deklarácie

15) Tími ostali Federálne ministerstvo financií, Federálne ministerstvo zahraničných vecí, Federálne ministerstvo obrany, Federálne ministerstvo vnútra, Federálne ministerstvo hospodárstva a Federálne ministerstvo kontroly.

16) S nadobudnutím účinnosti Ústavy SR 1. októbra 1992 sa SNR premenovala na Národnú radu Slovenskej republiky (NR SR).

17) ČERVENÝ, O. – KMEŤ, N.: *Slovenská národná rada a jej snahy o riešenie štátoprávných otázok (jún 1992 – január 1993)*, s. 258. In: PEKŇÍK, M. a KOLEKTÍV: *Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu*. Bratislava : VEDA, 2008, ISBN: 978-80-224-1062-5.

zvrchovanosti. Národné rady považovali hlasovanie Federálneho zhromaždenia za formálne a v zálohe mali pripravenú dohodu o rozdelení federácie pre prípad, že ústavný zákon nebude schválený. Napriek tomu sa o návrhu rozpútala búrlivá diskusia. K samotnému hlasovaniu napokon došlo 25. novembra, návrh ústavného zákona bol prijatý tesnou väčšinou vo všetkých snemovniach Federálneho zhromaždenia.¹⁸⁾ Podľa страніckej príslušnosti za návrh hlasovali všetci poslanci ODS-KDS, KDÚ-ČSL, HZDS, SNS a bývalí členovia, vylúčení alebo vystúpení poslanci zvolení za SPR-RSČ. Proti hlasovali všetci poslanci KDH, MKM-EGY, Levého bloku a zvyšní poslanci SPR-RSČ, ako aj väčšina poslancov ostatných strán. O výsledku hlasovania nakoniec rozhodlo, že pre prijatie ústavného zákona hlasovali aj dvaja poslanci SDL, traja poslanci SDSS, päť poslancov LSU a dvaja poslanci ČSSD.¹⁹⁾

Ústavný zákon o zániku ČSFR vyšiel v Zbierke zákonov 8. decembra 1992 pod číslom 542/1992 Zb. V jeho úvode sa konštatovalo, že Federálne zhromaždenie ústavný zákon prijalo rešpektujúc uznesenia ČNR a NR SR. V prvom článku bolo stručne uvedené, že uplynutím 31. decembra 1992 ČSFR zaniká a jej nástupníckymi štátmi sú Česká republika a Slovenská republika, na ktoré mala prejsť pôsobnosť ČSFR (Čl. 2). V článkoch 3 až 6 bol upravený prechod právomocí z federálnych orgánov na republikové k 1. januáru 1993. Články 7 až 8 je možné považovať za prechodné ustanovenia. Článok 7 umožňoval národným parlamentom prijímať zákony v pôsobnosti, ktorá na ne prejde až 1. januára 1993 s účinnosťou k tomuto dátumu a článok 8 zasa umožňoval národným republikám uzatvárať navzájom zmluvy v pôsobnosti zanikajúcej federácie a zároveň uzatvárať medzinárodné zmluvy voči tretím štátom vo svojom mene s tým, že zmluvy nadobudnú platnosť až po zániku ČSFR. Záverečný deviaty článok určoval účinnosť zákona dňom jeho vyhlásenia.

Spolu s prijatím ústavného zákona o zániku ČSFR bol prijatý aj ústavný zákon o delení majetku ČSFR. Kľúčovým ustanovením tohto ústavného zákona bol článok 3, ktorý určoval dva princípy prechodu majetku na nástupnícke štáty – územný princíp, na základe ktorého prechádzal na nástupnícky štát nehnuteľný majetok (spolu s hnutelnými vecami tvoriacimi jeho príslušenstvo) nachádzajúci sa na jeho území a princíp podielu obyvateľov, podľa ktorého sa na delenie ostatného majetku použil princíp pomeru dva ku jednej v prospech Českej republiky.

Tretím ústavným zákonom prijatým v súvislosti so zánikom ČSFR, zasluhujúcim si zmienku, bol ústavný zákon č. 624/1992 Zb. o zániku funkcie sudcov a o skončení pracovných a služobných pomerov. Funkcie sudcov Ústavného súdu ČSFR, Najvyššieho súdu ČSFR a vojenských súdov, ako aj funkcie prokurátorov a vyšetrovateľov Generálnej prokuratúry ČSFR a vojenských prokuratúr zanikli bez priameho poskytnutia pracovného miesta týmto osobám. Služobné pomery vojakov a policajtov ČSFR, ako aj pracovné pomery pracovníkov vyššie uvedených inštitúcií zanikli, ak zákony Českej alebo Slovenskej republiky nestanovili inak.

18) V Snemovni ľudu hlasovalo za návrh 92 poslancov, teda o dvoch viac ako bola požadovaná trojpäťtinová ústavná väčšina, v slovenskej časti Snemovne národov 46 poslancov, teda o jedného viac ako bola požadovaná trojpäťtinová ústavná väčšina a v českej časti Snemovne národov bolo za 45 poslancov, teda presne tri pätiny.

Stenografický záznam z 5. spoločnej schôdze Federálneho zhromaždenia zo dňa 25. novembra 1992, s. 58. In: <http://www.psp.cz/eknih/1992fs/slsn/stenprot/005schuz/s005058.htm>.

19) RYCHLÍK, J.: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*, s. 324. – 328.

Otázka legality vzniku Slovenskej republiky

Mnohokrát navrhované referendum, v ktorom by sa hlasovalo o zotrvaní alebo rozdelení ČSFR, sa nekonalo. Referendum samotné by problém rozdielného nazerania Čechov a Slovákov na spoločný štát aj tak nemohlo vyriešiť. Nech by výsledok referenda konaného na jeseň 1992 na akokoľvek formulovanú otázku bol akýkoľvek, nepomohol by najšť spoločnú reč ODS a HZDS v otázke štátoprávného usporiadania, pretože ich názory boli diametrálne odlišné. Referendum v sebe zároveň skrývalo nástrahu rozdielného výsledku v každej z republík, čo by mohlo obyvateľov polarizovať a zhoršiť vzájomné česko-slovenské vzťahy.

Z ústavnoprávneho hľadiska bol zánik ČSFR bez konania referenda v poriadku. Ústavný zákon č. 327/1991 Zb. o referende určoval v článku 2 odsek 2 obligatórne konanie referenda o návrhu Českej republiky alebo Slovenskej republiky na vystúpenie z ČSFR. Prijatím ústavného zákona č. 542/1992 Zb. žiadna z národných republík z ČSFR nevystúpila, došlo k zániku ČSFR ako celku. Obligatórne konanie referenda v otázke zániku ČSFR ústavný zákon o referende nestanovoval, referendum v súvislosti s prijatím ústavného zákona č. 542/1992 Zb. sa preto konať nemuselo.

Po rozdelení ČSFR sa objavilo viacero hlasov, že tento krok bol nedemokratický, pretože politické strany, ktoré pripravili rozdelenie spoločného štátu, nemali toto vo svojom predvolebnom programe a išlo vlastne o oklamanie ľudí, resp. konanie v rozpore s vôľou ľudu.

S takýmto názorom a interpretáciou rozdelenia ČSFR a vzniku Slovenskej republiky vyjadrujem nesúhlas. Teória štátovedy konštatuje, že pri zákaze imperatívneho poslaneckého mandátu (v Slovenskej republike sa naplno uplatňuje od prijatia ústavného zákona č. 46/1990 Zb. a platil teda aj pre zákonodarné zbory vzišlé z volieb v roku 1992) sú verifikátorom práce poslanca a zároveň aj nástrojom kontroly ďalšie voľby, kedy má možnosť uchádzať sa o dôveru voličov.²⁰⁾ To, či konali poslanci v súlade s vôľou svojich voličov, preukázu nasledujúce voľby. Porovnajme teda volebné výsledky strán, ktoré sa vyprofilovali ako storočkovia rozdelenia ČSFR v roku 1992 (HZDS, SNS, ODS-KDS, KDU-ČSL) a v nasledujúcich voľbách po roku 1992 (v Slovenskej republike sa konali v roku 1994, v Českej republike v roku 1996):

Strana	Voľby 1992 ²¹⁾	Nasledujúce voľby ²²⁾	Rozdiel
HZDS	37,26 %	34,96 %	2,3 %
SNS	7,93 %	5,40 %	2,43 %

20) POSLUCH, M. – CIBULKA, L.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Šamorín : Heuréka, 2003. s. 59. ISBN: 80-89122-07-8.

21) Volebné výsledky vo voľbách do SNR, resp. ČNR. In: <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u4>, http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby92/php92.htm.

22) Pri HZDS a SNS volebné výsledky do Národnej rady Slovenskej republiky, ktorá sa stala nástupkyňou SNR. Samostatná Česká republika nahradila ČNR dvojkomorovým Parlamentom Českej republiky, ktorý sa skladá z Poslaneckej snemovne volenej volebným systémom pomerného zastúpenia a Senátu voleného väčšinovým volebným systémom. ČNR v roku 1992 bola volená volebným systémom pomerného zastúpenia, pri ODS-KDS a KDU-ČSL sú preto ako výsledky nasledujúcich volieb uvedené výsledky volieb do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky, lebo tieto

Strana	Voľby 1992 ²¹⁾	Nasledujúce voľby ²²⁾	Rozdiel
ODS-KDS ²³⁾	29,73 %	29,62 %	0,11 %
KDU-ČSL	6,28 %	8,08 %	+ 1,8 %

Tabuľka ukazuje, že pri stranách, ktoré stáli za rozdelením ČSFR, došlo v nasledujúcich voľbách oproti voľbám v roku 1992 len k miernym zmenám volebných výsledkov. Evidentnejší pokles vo volebných výsledkoch je badateľný len pri SNS, čo však bolo spôsobené aj jej štiepením vo februári 1994, kedy zo SNS odišiel bývalý predseda Ľudovít Černák spolu s piatimi poslancami NR SR. HZDS tiež v medzivolebnom období stratilo viaceré svoje osobnosti,²⁴⁾ jeho volebný výsledok to ovplyvnilo len mierne. Pri zohľadnení typického javu klesania popularity vládnuccich strán je možné konštatovať, že v nasledujúcich voľbách voliči verifikovali činnosť politických strán v uplynulom volebnom období, schválili teda počínanie HZDS, SNS, ODS a KDU-ČSL vo veci štátoprávnej otázky. Samozrejme, rozdelenie ČSFR nebolo jedinou činnosťou, ktorú politické strany vykonali počas volebného obdobia po voľbách v roku 1992. Mám však za to, že ak by voliči nesúhlasili s rozdelením ČSFR, prejavilo by sa to oveľa negatívnejšie na volebných výsledkoch uvedených strán, pretože išlo o jednu z najzávažnejších otázok predmetného volebného obdobia (ak nie rovno najzávažnejšiu). Z uvedeného je možné vyvodit', že rozdelenie ČSFR a vznik národných republík bol legitímny a v súlade s vôľou ľudu.

Summary

Article focuses on the analysis of the constitutional aspects of the Slovak Republic formation in 1993. Author evaluates the impact of the adoption of the Declaration of Sovereignty and the Constitution of the Slovak Republic to possible modification of the constitutional arrangement of Czechoslovakia. Analyzed in detail is constitutional act on the dissolution of Czechoslovakia. At the end of the article the author cope with the assessment of the legality of the Slovak Republic formation.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] ČERVENÝ, O. – KMEŤ, N.: *Slovenská národná rada a jej snahy o riešenie štátoprávných otázok (jún 1992 – január 1993)*.
- [2] In: PEKNÍK, M. a KOLEKTÍV: *Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu*. Bratislava : VEDA, 2008. s. 251. – 272. ISBN: 978-80-224-1062-5.
- [3] ČIČ, M. a KOLEKTÍV: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997. 598 s. ISBN: 80-7090-444-5.

... umožňujú presnejšie porovnanie s voľbami do ČNR v roku 1992. Pre úplnosť vo voľbách do Senátu Parlamentu Českej republiky v roku 1996 získala ODS 32 z 81 mandátov (čo predstavuje 39,51 %) a KDU-ČSL 13 z 81 mandátov (čo predstavuje 16,05 %).

In: <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4>,

<http://www.volby.cz/pls/senat/se?xjazyk=CZ&xdatum=19961116>,

<http://app.statistics.sk/volby98/1994/volby21.htm>.

23) KDS sa pred voľbami v roku 1996 zlúčila s ODS, časť politikov KDS toto zlúčenie neakceptovala a pripojila sa ku KDU-ČSL.

24) Najvýznamnejšími boli Rudolf Filkus, Milan Kňazko, Roman Kováč a Jozef Moravčík.

- [4] Digitálna knižnica NR SR <http://www.nrsr.sk/dk/>.
- [5] Elektronická zbierka zákonov <http://jaspi.justice.gov.sk/>.
- [6] CHOVANEC, J.: *Politické a ústavnoprávne aspekty legitimacy a legality vzniku samostatnej Slovenskej republiky*.
- [7] In: KOLEKTÍV: *Desať rokov slovenskej štátnosti, zákonodarstva a jeho perspektívy*. Bratislava : Nadácia profesora Karola Planka, s. 19. – 39. ISBN: 80-968898-1-8.
- [8] KOLEKTÍV : *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava : Dom slovenskej literatúry, 1998. 358 s. ISBN: 80-88878-48-9.
- [9] POSLUCH, M. – CIBULKA, L.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Šamorín : Heuréka, 2003, 334 s. ISBN: 80-89122-07-8.
- [10] RYCHLÍK, J.: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989-1992*. Praha : Academic Electronic Press, 2002. 457 s. ISBN: 80-88880-02-5.
- [11] SRB, V. – VESELÝ, T.: *Rozdělení Československa*. Bratislava : Karpaty-Infopress, 2004. 192 s. ISBN: 80-968533-5-X.
- [12] Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna <http://www.psp.cz/eknih/>.
- [13] SVÁK, J. – CIBULKA, L. – KLÍMA, K.: *Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť*. Bratislava : EUKÓDEX, 2009. 984 s. ISBN: 978-80-89447-08-4.
- [14] <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4>
- [15] <http://www.volby.cz/pls/senat/se?xjazyk=CZ&xdatum=19961116>
- [16] <http://app.statistics.sk/volby98/1994/volby21.htm>
- [17] <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u4>
- [18] http://app.statistics.sk/webdata/_slov/volby/volby92/php92.htm

Henrich Ostertag

Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, Paneurópska vysoká škola
henrich.ostertag@gmail.com

Morálne autority modernej spoločnosti

Moral authority of modern society

✓ Natália Kuliková

Kľúčové slová:

morálna autorita, ochrana práva, spoločnosť

Key words:

moral authority, protection of the law, society

Úvod

Autority ako Mahátmá Gándhí a Dalajláma XIV. nie sú autorkou vybrané náhodne. Majú spoločné jedno – dar pôsobiť priam až revolučne na spoločnosť pri hájení dodržiavania a spravodlivého uplatňovania ľudských práv. Ide o výnimočné osobnosti, ktorých spôsob nazerania na právny systém je niečím novým, priekopníckym a zároveň prirodzene ľudským.

Prínos Mahátmá Gándhího je v jeho neobyčajnom presvedčení o dôležitosti pravdy a spravodlivosti zákonov. Celý svoj život zasvätil zápasu za slobodu svojho národa a ukázal ľudstvu, akú mravnú cenu má vlastným utrpením a sebaobetovaním potierať násilie a zlo. Už počas svojho života bol uznávanou a rešpektovanou autoritou, ktorá bola tvorcom metód nenásilného odporu proti koloniálnej nadvláde, propagátorom rasovej a náboženskej rovnoprávnosti v Indii a čelnou postavou indického národného hnutia za nezávislosť.

Výrazné vlastnosti autority, silné myšlienky a filozofia svetového mieru Jeho svätosti Dalajlámu XIV. boli charakteristickými črtami na d'akovnej reči, ktorú predniesol pri udeľovaní Nobelovej ceny za mier v roku 1989 v Oslo. Ako morálna autorita celý svoj život zasvätil šíreniu osvety a myšlienok založených na princípe dodržiavania práv a neustále sa zasluguje o ich spravodlivé napĺňanie. Je známy svojím neochvejným hájením práva národa na sebaurčenie a nezávislosť, odmieta bezprávie v režime vládnutia a šíri úvahy o spravodlivosti, čestnosti a slušnosti, to všetko výhradne nenásilnou cestou.

1.1 Mahátmá Gándhí

„Cieľom môjho boja je priateľstvo s celým svetom.“

Mahátmá Gándhí

Jeho pravé meno je **Móhandás Karamčand Gándhí** (1869 – 1948), pre svoje činy nazývaný **Mahátmá** (Veľký duch), ide o výrazného indického mysliteľa, právnik a politika. Najvýznamnejšia postava indického národno-oslobodeneckého hnutia proti britským kolonizátorom. Gándhí bol tvorcom metód nenásilného odporu proti koloniálnej vláde, propagátorom rasovej a náboženskej rovnoprávnosti v Indii a čelnou postavou indického národného hnutia za nezávislosť. Východiskovým princípom jeho filozofie je stotožnenie Boha a pravdy. Pochopenie pravdy je uňho spojené s procesom mravného sebazdokonaľovania. Gándhího posolstvo „Bez pravdy niet morálky.“ je stále aktuálne a univerzálne platné.¹⁾

1) STERN, H.: Mahátmá Gándhí *Životní zásady*. Praha : Triton, 2004. S 47. ISBN: 80-7254-470-5.

Jeho morálka je morálka osobných príkladov, a to z dvoch dôvodov: Gándhí jednak vo vlastnom živote aplikoval reformy, ktoré presadzoval, jednak apeloval na spoluobčanov, aby osobným úsilím o spoločenskú reformu ukázali (Britom i sami sebe) svoju schopnosť vládnuť si sami.²⁾

Mladšej generácii sa aj po svojej smrti prihovára vydarenou filmovou snímkou, indicko-britskou drámou s názvom *Gándhí*. Ide o biografiu Mohandasa K. Gándhího. Film režíroval Richard Attenborough a hlavným hercom, predstaviteľom Mahátmá Gándhího, je Ben Kingsley. Snímka mala premiéru v roku 1982, kedy získala celkovo osem Oscarov.³⁾

Na pozadí tohto filmu sa pokúsime jasnejšie priblížiť posolstvo filozofie Gándhího. Dej začína zavraždením Gándhího v roku 1948, a potom sú retrospektívne vykresľované najdôležitejšie momenty jeho života. Po ukončení práv v Londýne a po dočasnom pôsobení v Južnej Afrike sa Gándhí vracia do Indie, kde si začína uvedomovať, že Briti urobili z Indov druhoradých občanov. Týmto momentom začína viesť nenásilný boj proti britskej nadvláde. Briti odpovedajú krvavým potlačením odporu, ale nenásilné ľudové hnutie je silnejšie: v roku 1947 získa India nezávislosť, avšak Gándhímu sa nepodari zjednotiť hinduistov s moslimami a India zostáva nábožensky rozdelená. Krátko po dosiahnutí nezávislosti je Mahátmá Gándhí zastrelený hinduistickým fanatikom.

Dôležitým uvedením je fakt, že prostredníctvom tohto filmu môže Gándhí pôsobiť na celom svete a dávať nádej a inšpiráciu prichádzajúcim generáciám. Svoj systém morálnych hodnôt, ktorý dovtedy bol známy len v Indii, sa cez tento film preniesol do celého sveta. Príbeh Mahátmá Gándhího a jeho vzostup z postu nenápadného právnikovi v Južnej Afrike až na pozíciu duchovného vodcu v Indii je strhujúci a veľmi inšpiratívne vystihnutý. Tento film popisuje život a dobu Gándhího, indického politického vodcu a morálnu autoritu, ktorej sa ešte počas svojho života podarilo oslobodiť svoju krajinu od britskej nadvlády, a to „len“ za pomoci nenásilných prostriedkov: svojimi činmi a svojou osobnosťou.

Jeho najväčším prínosom bolo vytvorenie nového nástroja spoločenského zápasu. Gándhí nikdy nezastával oficiálny úrad, nikdy mu neprináležala výkonná moc, ale napriek tomu požíval značnú autoritu vo všetkých krajinách, ktoré navštívil. Piše sa rok 1921 a Gándhí „vládne nesmiernou mravnou mocou, bez toho, aby ju hľadal, podáva sa mu takmer neobmedzená politická moc“.⁴⁾

Albert Einstein v roku 1939 o Gándhí píše: „Gándhí je ojedinelým zjavom v politických dejinách. Vynašiel úplne novú, humánnu techniku oslobodeneckého boja utláčaného ľudu a uskutočňoval ju s najväčšou energiou a oddanosťou. Mravný vplyv, ktorý má na myšliach ľudí, bude možno ďaleko trvalejší, ako sa nám zdá v súčasnej dobe, s jej zdôrazňovaním brutálnej sily. Diela štátnikov sú totiž žijúce len potiaľ, pokiaľ vyvolávajú a upevňujú mravné sily národov osobným príkladom a výchovným vplyvom, Gándhího dielo a vzor bude žijúce naveky. Budúce generácie sotva kedy uveria, že takýto človek z mäsa a kostí mohol vôbec kráčať po tejto zemi. Sme šťastní a mali by sme ďakovať osudu, že nám dal tak žiarivého súčasníka – maják budúcich generácií.“

„Nie je vášnivý rečník, jeho spôsob je kľudný a pomalý; obracia sa predovšetkým k rozumu. Jeho kľud stavia predmety do najjasnejšieho svetla. Modulácie jeho hlasu sú málo

2) STERN, H.: *Mahátmá Gándhí Životní zásady*. Praha : Triton, 2004. S 13. ISBN: 80-7254-470-5.

3) Cena Akadémie (ang. Academy Award), inak tiež Oscar, ide o každoročne udeľovanú cenu americkej Akadémie filmového umenia a vied od roku 1929 v rôznych oblastiach filmu. Oscar je považovaný ZA najprestížnejšiu filmovú cenu, hoci se týka predovšetkým americkej kinematografie.

4) ROLLAND, R.: *Mahátmá Gándhí*. Praha : Kvasnička a Hampl, 1932. S 58.

rozmanité, no vynikajú silnou úprimnosťou. Nikdy nezmieta pažami, zriedka pohne prstom, keď hovorí. Jeho jasné slovo, ktoré vyjadruje silné myšlienky, uchvacuje presvedčenie. Neopustí veci, pokiaľ si nie je istý, že mu bolo dobre porozumené.⁽⁵⁾ Takto sa o ňom vyjadril významný politický aktivista a minister baptistickej cirkvi Južnej Afriky Joseph J. Doke, ktorý sa zoznámil s Gándhím počas morovej epidémie v Johannesburgu okolo roku 1908.

Vincenc Lesný⁽⁶⁾ sa o ňom vyjadril, že je jedným z tých, ktorý svojím životom obohatil nielen svoj národ, ale aj celé ľudstvo, pretože celý svoj úrodný život zasvätil zápasu za slobodu svojho národa, a ktorý ukázal ľudstvu, akú mravnú cenu má vlastným utrpením a sebaobetovaním potierať násilie a zlo.⁽⁷⁾

Z interview amerického žurnalistu, ktorému bola položená otázka „Aké je skutočné tajomstvo Gándhiho úspechu?“, odpoveď znela: Tajomstvo Gándhiho úspechu, ako povedal istý indický nositeľ Nobelovej ceny, „je v jeho dynamickej spirituálnej sile a nepretržitom sebaobetovaní. Veľa verejne činných ľudí podstupuje obeť zo sebeckých dôvodov. Sú pre ne investíciou, ktorá prináša pekné dividendy. Gándhí je úplne iný. Je jedinečný vo svojej vznešenosti. Celý jeho život je synonymom obeť. Je priam jej zosobnením. Nedychtí po moci, postavení, bohatstve, popularite a sláve. Ponúkne mu indický trón a on odmietne na ňom sedieť, predá ho a peniaze rozdelí chudobným. Ponúkne mu všetky peniaze Ameriky a on odmietne, ak nebudú venované zdokonaleniu ľudstva. Jeho duša túži dávať a on sám nečaká nič na oplátku, dokonca ani poďakovanie.“⁽⁸⁾ Jeho vášnivá obhajoba práv najnižšej indickej vrstvy bola nezlomná, priam dojemná. Sám povedal: „Ak chceme dosiahnuť slobodu a rovnoprávnosť, je potrebné medzi rôznymi spoločenstvami nadviazať nerozlučný zväzok založený na dôvere a svornosti.“⁽⁹⁾

Je nesporné, že najdôležitejšími kladnými vlastnosťami Gándhiho, ktoré mu zaistovali ohromný vplyv a autoritu v masách ľudí, bolo jeho horúce vlastenectvo a viera vo veľké hodnoty indického ľudu.⁽¹⁰⁾

Bol veľký antiimperialista, nepriateľ triedneho systému, praktický idealista, národný hrdina, duchovný guru, politik, právnik a taktik. Jeho život bol plný osobných obetí v honbe za svojim nenaplneným ideálom – slobodnou a zjednotenou Indiou. Jeho realizácia nebola možná a s rokmi si to stále viac uvedomoval. Ku sklonku života bol veľmi unavený a zrejme aj sklamaný, no Indiu zmenil navždy spôsobom, ako sa to dovtedy nikomu nepodarilo.

Náboženský fanatik Gódsého ho smrteľne zranil. Zomrel vraj s úsmevom na perách a poslednými slovami požehnaní svojmu vrahovi. Za jeho rakvou kráčalo viac ako milión ľudí a jeho popol bol vhozený do toku rieky Gangy. To, ako Gándhí ovplyvnil svojich nasledovníkov, demonštrujú slová Džaváharlála Néhrúa⁽¹¹⁾: „Budúcnosť náleží nám. Nech pôjdeme kamkoľvek, nech sme akokoľvek hodní Indie, máme ešte onú silu, ktorú nám

5) ROLLAND, R.: *Mahátmá Gándhí*. Praha : Kvasnička a Hampl, 1932. S 116.

6) Vincenc Lesný (1882-1953) bol český indológ, prekladateľ a jedna z najvýraznejších postáv českej orientalistiky 1. polovice 20. storočia. Bol jedným z prvých členov Československej akadémie vied.

7) PILÁT, J.: *Portréty Mahátmá Gándhí*. Praha : Orbis. 1964. S 220.

8) PILÁT, J.: *Portréty Mahátmá Gándhí*. Praha : Orbis. 1964. S 212.

9) ROLLAND, R.: *Mahátmá Gándhí*. Praha : Kvasnička a Hampl, 1932. S 109.

10) PILÁT, J.: *Portréty Mahátmá Gándhí*. Praha : Orbis. 1964. S 230.

11) Džaváharlála Néhrúa (1889-1964) bol indický štátnik, prvý a najdlhšie slúžiaci predseda vlády Indie. Patril medzi predstaviteľov indického národného hnutia za nezávislosť a bol významnou postavou v medzinárodnej politike.

dal náš učiteľ. Tá sila nevychádza iba z neho, ale tiež z jeho posolstva a ja sa dnes aj každý ďalší úsvit slávnostne zaväzujem k službe vlasti a ideálom, ktoré pred nás Gándhí postavil...”

Gándhího myšlienky a učenie nestáli na nátlaku, ale na slobodnom prijatí, na nenásilnosti. Vyučoval ostatných svojím osobným príkladom. Nenásilie, občianska neposlušnosť, pomoc ženám, bojkot, snaha poskytnúť každému prostriedky k dosiahnutiu vlastnej autonómie a mierový zápas boli udalosti, ktorých bol životnou inšpiráciou.¹²⁾ Jeho najväčším prínosom bolo vytvorenie nového nenásilného nástroja spoločenského zápasu za základné ľudské práva, akými sú právo na slobodu, sebaurčenie a rovnosť. Otriasol systémom kást a bojoval za ich zrovnoprávnenie. Hlavnou myšlienkou jeho filozofie bola nenásilnosť a neochvejná láska ku všetkému a všetkým. Snažil sa, aby všetko na svete bolo rovnocenné. Jeho filozofia bola filozofiou činu. Nevynašiel nič nového, ale uviedol do života najmä myšlienky o morálke a etike, okrem iného aj v práve. Gándhí nikdy nezastával oficiálny úrad, nikdy mu neprináležala výkonná moc, no aj napriek tomu požíval nemiernu autoritu a rešpekt už počas svojho života, nehovoriac post mortem. Dôkazom čoho sú nespočetné knižné publikácie, umelecké diela či dokumentárna alebo filmová tvorba zachytávajúca jeho život, filozofiu a myšlienky.

1.2 Dalajláma XIV.

*„Nezáleží na tom, z akého kúta sveta pochádzame,
v podstate sme tie isté, rovnaké bytosti.“*

Jeho svätosť Dalajláma XIV.

Najvyšší duchovný vodca súčasného Tibetu, vládca šesťmiliónového národa, to je **Jeho svätosť XIV. Dalajláma**, vlastným menom **Tändzin Gjamccho** (nar. 6. 7. 1935). Od roku 1951 je duchovným i svetským vodcom Tibetu. Stal sa nim vo veku šesťnástich rokov. Snom každého Tibetana je aspoň raz v živote zazrieť, než zomrie, Jeho svätosť XIV. Dalajlámu. Keď čínske jednotky v roku 1959 brutálne potlačili povstanie v Tibete, Dalajláma odišiel do exilu v Indii. Od roku 1959 žije v exile v indickom meste Dharamsala, kde učí a praktikuje budhizmus a zároveň stojí na čele tibetskej exilovej vlády. V zahraničí čoskoro získal povesť veľkého učiteľa budhizmu, a najmä zástancu svetového mieru. Za túto činnosť a obracanie pozornosti svetovej verejnosti k okupovanému Tibetu mu bola v roku 1989 udelená Nobelova cena mieru.

Ako morálna autorita sa zaslúžil a neustále zasluhuje a háji právo národa na sebaurčenie. V roku 1985 v americkom denníku New York Times vyšiel Dalajlámov článok, kde mimo iného píše o okupácii Tibetu Čínou: „Ako je z hľadiska sociálneho, morálneho, náboženského a právneho všeobecne odcudzovaná krádež majetku, tak je zavrhané i potlačovanie ľudských práv a prirodzených slobôd. Všetkým podobnej krádeže a utlačovania dopúšťa jeden národ na národe druhom, potom to nejde kvalifikovať inak než ako zločin obrovského rozsahu.“¹³⁾

Pokračuje ďalej a tvrdí, že etika a morálne zásady stoja dnes bohužiaľ v tieni osobných záujmov, a to platí najmä v oblasti politickej kultúry. Existuje jedna filozofická škola, ktorá nabáda moralistov, aby sa stránili politiky, pretože politika je zbavená etiky a morálky. To je zlý prístup, pretože politika bez etiky neprináša človeku a jeho spoločnosti

12) STERN, H.: *Mahátmá Gándhí Životní zásady*. Praha : Triton, 2004. S 170. ISBN: 80-7254-470-5.

13) KOLMAŠ, J. a spol.: *Jeho svatost XIV. Dalajlama O Tibetu a tibetském buddhismu*. Příbram : Panorama a budhistická společnost, 1992. S 13. ISBN 80-7038-263-5.

prospech a život bez morálky nerobí človeka o nič lepším než zviera. Politika nie je „špinavá“, ako býva dnes občas nazývaná, avšak jej skvelé ideály sme zdeformovali my v záujme presadzovania vlastných cieľov.

Ak v korelácii etiky a politiky je politickému činiteľovi vodidlom hlboké morálne presvedčenie, víťazi z toho človek a spoločnosť ďalekosiahlym prospechom. Je absurdné sa domnievať, že náboženstvo a morálka nemajú v politike miesto a že nábožný človek, veriaci v morálku, sa má odlúčiť od sveta a žiť ako pustovník. Týmto predstavám chýba náležitá perspektíva, pokiaľ ide o vzťah človeka k spoločnosti, v ktorej žije a o úlohe politiky v našom živote.

Silný morálny a etický postoj je rovnako dôležitý pre politika, ako aj pre človeka veriaceho, pretože kedykoľvek naši politici a tí, čo vládnu, zabudnú na morálne zásady a presvedčenia, prinesie ich konanie zlé ovocie. Bez ohľadu na to, či sme veriaci, alebo agnostici, či veríme v Boha, či v karman,¹⁴⁾ morálka a etika pre nás predstavujú súbor noriem, ktorými sa môžeme riadiť všetci. Čo potrebujeme, sú ľudské hodnoty, ako sú takt, súcit a pokora. S ohľadom na našu ľudskú krehkosť a slabosť sú tieto vlastnosti dosiahnuteľné len cez usilovnú prácu na sebe samom a v spoločenskom prostredí, ktoré k tomu napomáha. Konečným cieľom potom je ľudskejší svet.

Je v našom vlastnom záujme vytvoriť svet lásky, spravodlivosti a rovnosti, pretože bez pocitu univerzálnej zodpovednosti založenej na morálke sa naša existencia a prežitie ocitajú na pokraji veľmi nebezpečnej priepasti... „preto vyzývam všetkých humanistov a všetkých, ktorí zdieľajú tento môj záujem a názor, aby prispeli k vytváraniu súcitnejšej, spravodlivejšej a vyrovnanejšej spoločnosti a sveta.“¹⁵⁾

Z prejavu Dalajlámu v Európskom parlamente v roku 2008: „Mojím prvým životným záväzkom, ako ľudskej bytosti, je podpora ľudských hodnôt a dobrosrdečnosti, čo sú kľúčové prvky šťastného života na úrovni jednotlivcov, rodín a obcí. Zdá sa mi, že v dnešnej dobe týmto duševným vlastnostiam nevenujeme dostatočnú pozornosť. Ich rozvíjanie je preto mojím prvoradým záväzkom.

Dnes čelíme niekoľkým problémom. Nesieme priamu zodpovednosť za konflikty vyvolané ideológiou, náboženstvom, rasovou neznášanlivosťou alebo ekonomickými dôvodmi. Preto nadišiel čas, aby sme začali myslieť ľudsky, na úrovni omnoho hlbšej, kde sa k rovnoprávnosti ostatných pristupuje s úctou, pretože ide o tie isté ľudské bytosti ako sme my. Musíme nadväzovať úzke vzťahy v ovzduší dôvery, porozumenia a vzájomnej pomoci bez toho, aby sme sa dali odradiť rozdielnosťami v kultúre, filozofii, vyznávaných hodnotách alebo náboženstvom.“¹⁶⁾ Jasne vystihuje charakter jeho osobnosti a smer myšlienok, čo tvorí principiálne základ pre ochranu právneho systému vôbec.

„Všetci hľadáme šťastie a snažíme sa vyhnúť utrpeniu. Všetci ako ľudské bytosti túžime po slobode a po práve rozhodovať ako o našom individuálnom osude, tak o osude nášho národa.“¹⁷⁾ Uvedené slová sú z Dalajlámovej reči, ktorú vyslovil pri preberaní

14) Karman je podľa indického náboženstva dielo, skutky, vplyv vnútorného presvedčenia na ľudské konanie.

15) KOLMAŠ, J a spol.: *Jeho svatosť XIV. Dalajlama O Tibetu a tibetském buddhismu*. Příbram : Panorama a budhistická společnost, 1992. S 177. ISBN 80-7038-263-5.

16) STRIL – REVER, S.: *Jeho svatosť Dalajlama. Moje duchovní pouť životem*. Praha : Argo, 2010. S 13. ISBN 978-80-257-0290-1.

17) STRIL – REVER, S.: *Jeho svatosť Dalajlama. Moje duchovní pouť životem*. Praha : Argo, 2010. S 18. ISBN 978-80-257-0290-1.

Nobelovej ceny za mier, Oslo, 10. 12. 1989. Azda väčší dôkaz spôsobilý ovplyvniť spoločnosť pozitívne smerom k právu ani nejde nájsť.

Osobitosť Dalajlámovho duchovného posolstva tkvie v tom, že sa odvíja od troch celoživotných záväzkov: *ako ľudská bytosť* vytrvale hlása, že rozvíjanie dobrých povahových vlastností je dôležité pre blaho všetkých; *ako budhistický mních* nabáda k dialógu ako s veriacimi ostatných náboženstiev, tak s neveriacimi, aby sme stanovili zásady laickej etiky a uvedomili si, ako naliehavé je starať sa o našu planétu; a v neposlednom rade *ako Dalajláma* uskutočňuje politiku dobra a burcuje svedomie sveta.

V dobe celoplanetárnej civilizácie a celosvetových dejín hlása nutnosť mravnej a duchovnej revolúcie. Nabáda spoločnosť, aby každý jej člen prebral svoj diel všeobecnej zodpovednosti a zaistil tak budúcnosť ďalším pokoleniam. Zdôrazňuje, že ak chceme zmeniť svet, v ktorom je všetko vzájomne podmienené, musíme sa zmeniť predovšetkým my sami.¹⁸⁾

Ako morálna autorita celý svoj život zasvätil šíreniu osvety a myšlienok založených na princípe dodržiavania práv a neustále sa zasluguje o ich spravodlivé naplnenie. Je známy svojim neochvejným hájením práva národa na sebaurčenie a nezávislosť, odmieta bezprávie v režime vládnutia a šíri úvahy o spravodlivosti, čestnosti a slušnosti na celom svete.

Vychádzajúc z toho, na čo sme v tomto článku poukázali, konštatujeme, že je veľmi dôležité, aby spoločnosť našla a disponovala morálnou autoritou. Je načase začať uvažovať o zmene v našej spoločnosti, zmene, ktorá si vyžaduje práve existenciu morálnej autority, ktorá by svojimi mimoriadnymi osobnými vlastnosťami a charizmou dokázala zvrátiť alebo aspoň zmierniť krízovú situáciu v spoločnosti, v oblasti práva predovšetkým. Práve takou morálnou autoritou, ktorá by sa tešila vážnosti a uznaniu až do tej miery, že sa jej v spoločnosti neformálne priznáva rozsiahla kompetencia určovať alebo iným spôsobom modifikovať právne normy, či vplyvne apelovať na ich samotné dodržiavanie, alebo uplatňovanie. Teda takú morálnu autoritu, ktorá oplýva osobnou schopnosťou formovať postoje adresátov voči týmto normám, a to najmä tým, že sa prihovára ich svedomiu, resp. ich vnútornému svetu.

Záver

Morálne autority ako Mahátmá Gándhí, tak i jeho svätosť Dalajláma XIV. celý svoj život zasvätili šíreniu osvety a myšlienok založených na princípe dodržiavania práv a neustále sa zasluhujú (Mahátmá Gándhí post mortem) na ich spravodlivom naplnení. Obaja sú demonštráciou myšlienky slobody, pravdy a viery v lepšiu budúcnosť. Sú známi svojím neochvejným hájením práva národa na sebaurčenie a nezávislosť, odmietajú bezprávie v režime vládnutia a šíria úvahy o spravodlivosti, čestnosti a slušnosti na celom svete.

Summary

Moral authority as Mahatma Gandhi and His Holiness the XIV. Dalai Lama devoted his entire life spreading awareness and ideas, based on the principle that the rights of merit and ever (Mahatma Gandhi post mortem) at the fair filling. Both are demonstrating the idea of freedom, truth, and faith in a better future. They are known for their staunch

18) STRIL – REVER, S.: *Jeho svatost Dalajlama. Moje duchovní pouť životem*. Praha : Argo, 2010. S 0. ISBN 978-80-257-0290-1.

defending the rights of people to self-determination and independence, reject injustice in the mode of governance and the spread of considerations of justice, fairness and decency in the world.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] STRIL – REVER, S.: *Jeho svatosť Dalajlama. Moje duchovný poutť životem*. Praha : Argo, 2010. s 269. ISBN 978-80-257-0290-1.
- [2] KOLMAŠ, J. a spol.: *Jeho svatosť XIV. Dalajlama O Tibetu a tibetském buddhismu*. Příbram : Panorama a budhistická společnost, 1992. s 192. ISBN 80-7038-263-5.
- [3] STERN, H.: *Mahátmá Gándhí Životní zásady*. Praha : Triton, 2004. s 172. ISBN: 80-7254-470-5.
- [4] ROLLAND, R.: *Mahátmá Gándhí*. Praha : Kvasnička a Hampl, 1932. s. 139.
- [5] PILÁT, J.: *Portréty Mahátmá Gándhí*. Praha : Orbis, 1964. s. 235.

JUDr. Natália Kuliková

Fakulta práva, PEVŠ

Interná doktorandka (Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín)

natalia.kulikova@uninova.sk

Definícia práva alebo je právo vôbec možné definovať?

Definition of law or is it possible to define law?

▼ Denisa Soukeníková

Kľúčové slová:

spoločnosť, právo, Hart, pravda

Key words:

society, law, Hart, truth

Úvod

Najdôležitejšia potreba človeka je potreba sociálneho života, človek túto potrebu môže realizovať len v prostredí spoločnosti, teda v sociálnej skupine ako rodina, kmeň, národ, štát alebo iné spoločenstvo, ktoré je vymedzené jazykom, územím alebo iným kritériom. Potreba sociálne žiť je nevyhnutnou potrebou, aby sa stal človek tvorom spoločenským.¹⁾

Ako uvádza Aristoteles „*Kto na základe svojej prirodzenosti a nielen náhodne žije mimo štátu, je alebo menejcenný, alebo mocnejší ako človek.*“ Sociálny život každého sa začína jeho včlenením do spoločnosti.

Socializácia každého jednotlivca je veľmi dôležitá, v prípade, ak dôjde k jej zanedbaniu, je jeho reintegrácia prakticky nemožná.

Základy práva ako javu historického vznikli z antropologickej organizácie jedincov a neskôr sa sformovali do určitej podoby sociálneho javu, ktorý predstavuje významný regulatív ľudského správania. Právo sa postupne stáva jediným normatívnym systémom so všeobecnou platnosťou, a to nielen na úrovni jednotlivých štátov, ale aj na nadnárodnej úrovni. Tým sa právo stáva určitou náhradou riešenia sporov, kedy sa spoločenský konflikt skôr či neskôr stáva aj konfliktom právnym.²⁾

Je potrebné si uvedomiť, že spoločnosť je štruktúrovaný celok s rôznymi záujmovými skupinami a jednotlivcami, v ktorom dochádza k neustálym konfliktom, najmä v dôsledku nedostatočného uspokojovania potrieb každého člena. Ľudská spoločnosť býva rôzne definovaná, najčastejšie je definovaná ako súhrn jednotlivcov a systém ich vzájomných vzťahov, ktoré sú diferencované do viacerých subsystémov.

Na jednej strane človek má nevyhnutnú potrebu žiť v spoločnosti, pomáhať, ale na druhej strane pri realizácii svojich individuálnych potrieb dochádza ku konfliktom, tým sa stáva podľa Thomasa Hobbesa človek človeku vlkom. Podľa Hobbesa príroda vytvorila

1) PRUSÁK, J.: *Teória práva*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty Univerzity Komenského. 1997. S. 15. ISBN 80-7160-113-0.

2) VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M.: *Sociologie práva*. 1. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. S. 10. ISBN 80-86898-72-5.

ľudí natoľko seberovných v schopnostiach tela a mysle, že občas sa nájde človek telesne alebo duševne silnejší než ten druhý, ale v podstate sa ľudia rodia rovní.³⁾

V priebehu dejin dochádzalo k zmene štruktúry spoločnosti, dochádzalo k zložitosti vzťahov v spoločnosti a taktiež sa diferencovali aj záujmy jednotlivých členov. Napriek uvedenému platilo, že spoločnosť sa nezaobíde bez celého radu regulačných mechanizmov.

Hlavnou úlohou spoločnosti je najmä zaistenie sociálnej interakcie, riešenia stretov a kolízií záujmov jednotlivcov a vďaka uvedenému sa zabezpečuje cieľ spoločnosti, teda jej reprodukcia. Medzi jednotlivé regulačné mechanizmy patria normatívne systémy, ktorých je v spoločnosti veľa. Líšia sa najmä úlohami, ktoré plnia v spoločnosti a taktiež aj okruhom spoločenských vzťahov, ktoré regulujú. Do hlavných normatívnych systémov, ktoré si plnia v spoločnosti svoje úlohy, môžeme zaradiť: právo, morálku a náboženstvo.

Historický pohľad na vznik práva

Právo ako súbor právnych noriem neexistoval od samého počiatku, na začiatku boli obyčaje. Rozdiel medzi právom a obyczajou v samej podstate nie je, keďže obe predstavujú pravidlá správania ľudí a taktiež obe majú normatívny charakter. Samotné pravidlá správania vznikli spontánne v spoločnosti, to znamená z generácie na generáciu opakovaním, čím postupne naberali silu zvyku alebo „záväznej občeje“. Stávali sa vnútorným príkazom, ktorému sa ľudia podrobovali. Išlo o pravidlá (obyčaje), ktorých zrod nastal v dávnej minulosti ako „odkazy otcov“. Keďže tieto pravidlá nestáli proti jednotlivcom, ale boli ich „vnútornými hlasmi“, ich porušenie bolo raritné. Pokiaľ sa ale porušenie opakovalo, išlo o znak diferenciacie pôvodnej pospolitosti. Tak ako pravidlá v modernej spoločnosti, aj obyčaj platí pre všetkých rovnako v rovnakých podmienkach. V prípade, že sa tieto životné podmienky zmenili, prišlo k rozporu a vzniku nových občeají. Tieto nové občeaje popierali oprávnenosť toho nového, keďže vznikli v sociálne odlišných podmienkach. Nové občeaje prijímali vlastnosti tých starých najmä spontánnosťou ich vzniku a sakrálnou povahou.

V dôsledku triedenia spoločnosti dochádzalo taktiež aj k vnútorným rozporom starých a nových občeají, z týchto konfliktov vzniká prvý formálny zákonodarca – sudca, ktorý jedným právom priznáva a druhým nie. V modernom práve túto úlohu plní zákonodarný zbor. Postupne sa tento sudca osamostatňuje a vytvára samostatné nové pravidlá – precedensy.

Pokiaľ v minulosti počas éry občeají existoval priamy bezprostredný vzťah medzi jedincom a normou správania, v modernom práve nastupuje spojovací článok – štát ako donucovací činiteľ.⁴⁾

Definície práva

Pojem právo nie je ľahké definovať, pretože ide o multidimenzionálny fenomén, ktorý je nutné skúmať z rôznych uhlov pohľadu. Nie je možné vytvoriť jednu definíciu, pretože ide o polysémantický výraz.

3) HOBBS, T.: *O človeku*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2010. S. 114. ISBN 978-80-8101-384-3.

4) MARŠÁLEK, F.: *Právo a spoločnosť*. 1. vyd. Praha : ACADEMIA Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. S. 23-25.

Právo môžeme skúmať vo viacerých rovinách, a to najmä v:

- **normatívnej roviny**, keďže ide o špecifický systém pravidiel regulujúci správanie ľudí,
- **axiologickej roviny**, teda z hľadiska hodnôt, najmä z pohľadu hodnôt v práve ako spravodlivosť, rovnosť, právna istota,
- **mocenskej roviny**, ako prostriedok realizácie štátnej alebo medzinárodnej politiky,
- **informačnej roviny**, teda skúmanie práva ako nositeľa informácií pre adresátov noriem,
- **roviny jazykovej**.

Právo nie je možné zredukovať len na normatívnu alebo regulatívnu povahu, pretože sprostredkováva väzbu práva na iné spoločenské normatívne systémy a vyjadruje charakter svojbytného spoločenského fenoménu.⁵⁾

Zodpovedať otázku „čo je to právo“ nie je jednoduché, ale odpoveď závisí od uhla pohľadu tej-ktorej teoretickej koncepcie. Ako uvádza Ottová, už od 5. storočia pred Kristom sa právny zákon ako produkt ľudského rozumu považoval za protiklad prírodného zákona. Od prírodného zákona nazývaného *lex naturalis* sa právny zákon odlišuje najmä podmienkami svojho vzniku a aj podmienkami svojej platnosti. Prírodné zákony vyjadrujú existujúci stav toho, čo je (*sein*). Predstavujú „prirodzený poriadok vecí“ a stoja nad zákonmi vytvorenými ľuďmi. Naproti tomu právne zákony vyjadrujú to, čo má byť (*sollen*). Tieto právne zákony upravujú správanie ľudí v spoločnosti.⁶⁾

„Málo otázok týkajúcich sa ľudskej spoločnosti bolo kladených tak naliehavo a bolo zodpovedaných mysliteľmi toľkými spôsobmi ako otázka: Čo je to právo?“⁷⁾, týmto konštatovaním začína svoju knihu *Concept of Law* (Pojem práva) významný predstaviteľ právnej filozofie 20. storočia Herbert Lionel Adolphus Hart.

Hart vychádza z domnienky, že každý tuší, čo je právo, každý vie o existencii zákonov, ale nikomu sa nepodarilo vytvoriť jednotný názor. Vychádzal z tvrdenia, že vzdelaný človek má pri pojme právo na mysli nasledovné:

1. pravidiel, ktoré pod hrozbou trestu zakazujú alebo nariaďujú určité typy správania,
2. pravidiel, ktoré od ľudí požadujú, aby odškodnili tých, ktorým spôsobili ujmu,
3. pravidiel, ktoré určujú, čo je potrebné urobiť k vytvoreniu závetu, zmlúv alebo iných dohôd, ktoré udeľujú práva a vytvárajú povinnosti,
4. súdy, ktoré určujú, aké pravidlá existujú a kedy boli porušené a stanovujú druh trestu alebo odškodnenia,
5. legislativa, ktorej úlohou je vytvárať nové pravidlá a rušiť staré.⁸⁾

Hart takisto poukázal pri pojme právo aj na nejasnosti pri rozlíšení jasných pojmov a tých napadnuteľných. Ako príklad uviedol muža s hladkým temenom, ktorý je zjavne plešatý, a naopak muž s dlhými vlasmi plešatý nie je. Uvádzal ale možnosť sporu, či plešatý muž s trochou chumáčov vlasov je plešatý alebo nie.⁹⁾

5) GERLOCH, A.: *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. S. 19. ISBN 978-80-7380-233-2.

6) OTTOVÁ, E.: *Teória práva*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2006. S. 41. ISBN 80-89122-37-X.

7) HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha : Prostor, 2004, S. 17. ISBN 80-7260-103-2.

8) HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha : Prostor, 2004. S. 19. ISBN 80-7260-103-2.

9) Tamtiež, S. 20.

Hart uviedol, že zmätok, ktorý vznikol pri odpovedaní na otázku „čo je to právo“, vznikol z dôvodu sústredenia sa autorov na jediný hlavný problém: „čo je právo“.

Aj nemecký filozof Immanuel Kant vo svojej práci *Metafyzika mravov* spochybňuje jednoznačnú odpoveď na túto otázku. Konštatuje nasledovné: „*Co je právo? Tato otázka by asi právníka uvedla do stejných rozpaků, pokud by nechtěl upadnout do tautologie nebo se odvolávat na obecné působení zákona nějaké země v nějakém období, do jakých by logika uvedla pověstná výzva: Co je to pravda*“.¹⁰⁾

Položená otázka sama skrýva otázky. Otázku „čo je právo“ je možné interpretovať dvojakým spôsobom. V prvom rade v tom, že je možné právo vymedziť ako sociálny systém, teda systém, ktorý v spoločnosti platí a pôsobí. Ale taktiež môže smerovať k idei práva. Podľa Knappa idea práva nie je vo svojej podstate nič iné ako idea spravodlivosti.

Nemecký právny filozof Rudolf Stammler rozlišoval medzi ideou práva a pojmom práva. Pojem práva chápal ako určitú triedu noriem, ktorú označoval ako „právo“. Pokiaľ sa tieto normy zhodujú so základnou ideou práva, chápal ju ako „správne právo“, teda to, ktoré je zhodné so spoločenským ideálom. Podľa jeho názoru „správne právo“ nestojí mimo pozitívneho práva, je jeho súčasťou, pokiaľ sa zhoduje so spoločenskou ideou. Podľa jeho teórie vzniká začarovaný kruh s otázkou, kto rozhodne, ktorá časť je správna. Pozitívne právo, ktoré je v rozpore s ideou práva, nie je podľa jeho názoru buď vôbec právom, alebo je „nesprávnym právom“. Idea práva je produkt sociálnych vzťahov a v spoločnosti nemôže byť len jedna idea práva, teda jeden ideál, ktorý zahŕňa všetky problémy sociálneho života. Preto „správne“ právo je nutne aj „nesprávnym“ právom, preto sa stáva voči jedincom objektívnym.¹¹⁾

Právo je inak skúmané z pohľadu právno-filozofického a inak z pohľadu pozitivistického. Rozdiel spočíva najmä v tom, že právna filozofia sa usiluje o vytvorenie všeobecného pojmu práva, ktorý by sa pri aplikácii dal rozpoznať, naopak, právny pozitivizmus pozoruje spoločenské normatívne systémy a ten, ktorý je ako právo uznaný, sa považuje za právo.¹²⁾

Viaceri filozofi a právni teoretici (Zippelius, Čermák a pod.) zastávali názor, že pojem právo nie je možné jasne definovať. Otázka teda znie, je právo vôbec definovateľné? Český právny filozof Čermák si pomáha Kantovým výrokom, že otázka „Čo je právo?“ uvádza právneho vedca do rovnakých rozpakov ako otázka „Čo je to pravda?“ logikov. Teda filozofov taktiež uvádza do rozpakov otázka Čo je mravnosť?, estetikov „Čo je krása?“... Uvedené súvisí s abstraktnosťou pojmov. Vychádza sa z toho, ako uviedol Zippelius, že nie je potrebné poznať pojem právo na to, aby vo svete objavil právo.¹³⁾

V právnom myslení sa formovali dva smery, a to všeobecné chápanie práva a teoretické poňatie práva. Tento dvojaký prístup príznačne vyjadruje Henkel „*Právo není jen regulací lidských vztahů tím, že stanoví jejich řád. Má-li být právo správným, musí splňovat dvojí očekávání – opírat se o přirozenost věcí a vyznávat právní ideu*“.¹⁴⁾

Málokto síce vie definovať alebo opísať, „čo je to právo“ (ak je to vôbec možné), každý si je vedomý, že je právom riadený v každodennom živote. Vieme, že právo stanovuje, aké úkony máme urobiť pred vstupom do manželstva, takisto každý zamestnávateľ vie, že má

10) ČERMÁK, V.: *O podstatě práva*. Praha : Orbis, 1940. S. 15.

11) ŠAMALÍK, F.: *Právo a společnost*. 1. vyd. Praha : ACADEMIA Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. S. 35.

12) KNAPP, V.: *Teorie práva*. 1. vyd. Praha : C. H. BECK, 1995. S. 41. ISBN 80-7179-028-1.

13) Tamtiež S. 42-43.

14) VEVERKA V. – BOGUSZAK J. – ČAPEK J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*. 1. vyd. Praha : CODEX, 1996. S. 267. ISBN 80-85963-06-X.

dodržiavať určité právne normy, ktoré ustanovujú pracovné alebo bezpečnostné podmienky pri práci. Ako H. L. A. Hart uviedol „*Poznáam slona, keď ho vidím, ale neumím ho definovať.*“¹⁵⁾ Takisto je to aj s pojmom práva, každý sa ho snaží definovať, pričom neexistuje jednotná odpoveď na otázku: „čo je právo“. Preto sa nám nastoľuje otázka *Prečo?*

Záver

Je vôbec potrebné alebo nutné nájsť odpoveď na túto otázku? Podľa môjho názoru nie, keďže tieto definície, ako som uviedla, sú veľmi odlišné a nájsť jednu spoločnú je obťažné. Preto každý si tú svoju upraví podľa svojho názoru a priklonenia sa ku tej-ktorej koncepcii.

Preto je skôr dôležitejšie právo pochopiť, ako ho definovať. Moje chápanie práva je nasledovné: Právo chápem ako súbor pravidiel a noriem, ktoré si spoločnosť vytvára, sú spoločnosťou akceptované a v prípade, ak dôjde k ich porušeniu, sú uplatnené sankcie, ktorým sa jednotlivец podrobi. Princípy, na ktorých sú pravidlá spoločnosti budované, by mali byť nemenné a vychádzať z prirodzenosti človeka. Tieto pravidlá však môžu byť postupne modifikované dobou, v ktorej sa spoločnosť nachádza.

Summary

The main intention of this article is to describe law, historical view of law, definition of law with its representatives. The question what arise from article is whether is the law necessary (possible) to define or not.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] ČERMÁK, V.: *O podstatě práva*. Praha : Orbis, 1940.
- [2] GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-233-2.
- [3] HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha : Prostor, 2004. ISBN 80-7260-103-2.
- [4] HOBBS, T.: *O člověku*. Bratislava : Kalligram, 2010. ISBN 978-80-8101-384-3.
- [5] KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha : C. H. BECK, 1995. ISBN 80-7179-028-1.
- [6] MARŠÁLEK, P.: *Právo a společnost*. Praha : Auditorium, 2008. ISBN 978-80-903786-8-1.
- [7] OTTOVÁ, E.: *Teória práva*. 2.vyd. Šamorín : Heuréka, 2006. ISBN 80-89122-37-X.
- [8] PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie právnickej fakulty Univerzity Komenského. 1997.
- [9] ŠAMALÍK, F.: *Právo a společnost*. Praha : ACADEMIA Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.
- [10] VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M.: *Sociologie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-72-5.
- [11] VEVERKA, V. – BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha : CODEX, 1996. ISBN 80-85963-06-X.

JUDr. Denisa Soukeníková, PhD.

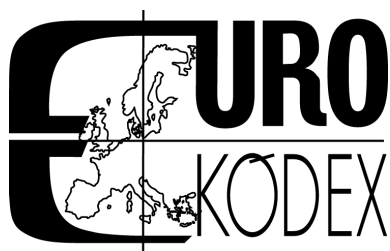
Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín
 Paneurópska vysoká škola
 denisa.soukenikova@uninova.sk

15) HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha : Prostor, 2004. S. 29. ISBN 80-7260-103-2.

Prehľad vydanej odbornej literatúry

www.eurokodex.sk

PREHĽAD VYDANEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena	mesiac/rok vydania
PRÁVNICKÉ PUBLIKÁCIE		
ČIERNE EUROKÓDEXY		
Advokát pred európskymi súdmi SVÁK, J. a kol.	13,94 €	4/2004
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii 2. prepracované a doplnené vydanie ĐURICA, M.	39,90 €	11/2010
Ochrana ľudských práv, II. vydanie SVÁK, J.	65,29 €	5/2006
Pojmy dobrého práva BARÁNY, E.	19,75 €	9/2007
Pracovné právo v zjednotenej Európe Kolektív	13,82 €	12/2004
Právnická bibliografia 1993 – 2000 BLAHO, P., SVÁK, J.	68,01 €	2001
Právnická bibliografia 2001 – 2004 BLAHO, P., SVÁK, J.	70,58 €	2005
Právo Európskej únie PROCHÁZKA, R., ČORBA, J.	45,82 €	2/2007
Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva SVÁK, J. a kol.	85,32 €	9/2006
Slovenské a európske pracovné právo BARANCOVÁ, E.	52,14 €	9/2004
Súdny systém EÚ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.	33,45 €	8/2008
SCRIPTA IURIDICA QUAE MANSERUNT		
Corpus Iuris Civilis, Digesta (Tomus I.) BLAHO, P., VANĽKOVÁ, J.	49,75 €	9/2008
História advokácie na Slovensku KERECMAN, P., MANIK, R.	66 €	8/2011
Súd a tvorba práva RATICA, J.	24,99 €	12/2009
TRIPARTITUM ŠTENPIEN, E.	43,11 €	12/2008
KOMENTÁRE K ZÁKONOM		
Veľký komentár k Občianskemu zákonníku FEKETE, I.	137,50 €	11/2011
UČEBNICE		
PRÁVNICKÉ		
Antológia z politickej a právnej filozofie, 3. rozšírené vydanie CHOVANCOVÁ, J.	16 €	12/2009
Civilné právo procesné ŠTEVČEK, M. a kolektív	45,76 €	5/2010
Československé právne dejiny VOJÁČEK, L., KOLÁRIK, J., GÁBRIŠ, T.	20 €	4/2011
Európska integrácia a právo EÚ STRÁŽNICKÁ, V.	19,90 €	11/2009

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena	mesiac/rok vydania
Europeizace trestního práva FENYK, J., SVÁK, J.	13,21 €	4/2008
Európske právo/European Law , 3. vydanie FISCHER, P.	12,11 €	9/2009
Finančné právo , 2. vydanie BALKO, L., BABČÁK, V. a kol.	45,67 €	10/2009
Finančné právo na Slovensku a v Európskej únii PRIEVOZNÍKOVÁ, K., ŠTRKOLEC, M., BABČÁK, V.	35,00 €	10/2012
Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie – 3. prepracované a rozšírené vydanie HERETIK, A.	35,17 €	9/2010
International Commercial Arbitration / Medzinárodná obchodná arbitráž CHOVANCOVÁ, K.	11,61 €	2/2009
Investigatívna psychológia KUBÍK, O.	22,00 €	6/2012
Komparatívne perspektívy verejnoprávných deliktov (v právnom poriadku SR) POTÁSCH, P.	15,50 €	2/2011
Komentár k Ústave Slovenskej republiky ČIČ, M. a kolektív	79,00 €	12/2012
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii , 3. prepracované a doplnené vydanie ĎURICA, M.	42,00 €	12/2012
Legal English , revised edition KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTÁSCH, P.	22,20 €	4/2009
Legal English , 3. edition KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTÁSCH, P.	22,20 €	12/2010
Legal Sources of Private International Law – Pramene medzinárodného práva súkromného a procesného VERSCHRAEGEN, B., HAŤAPKA, M.	35 €	2/2010
Maloletí v slovenskom rodinnom práve, Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa , 2. časť PAVELKOVÁ, B.	5,70 €	6/2009
Medzinárodná arbitráž investičných sporov/ International Arbitration of Investment Disputes – dvojazyčná publikácia CHOVANCOVÁ, K.	17 €	12/2009
Medzinárodné právo verejné (všeobecná časť) VALUCH, J., VRŠANSKÝ, P. a kolektív	27,50 €	5/2012
Občanské právo hmotné I. HURDÍK, J., LAVICKÝ, P., TELEČ, I.	7,44 €	9/2008
Od zločinu k trestu (Sprievodca občana v trestnom konaní) IVOR, J. a kolektív	25,00 €	9/2012
Ochrana osobnosti a medicínske právo HUMENÍK, I.	13,90 €	12/2011
Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch SVÁK J.	100 €	6/2011
Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky DRGONEC, J.	33,50 €	9/2010
Penológia FÁBRY, A.	16,52 €	10/2009
Právne dejiny Slovenska , 3. prepracované vydanie KOLÁRIK, J.	10,00 €	10/2012
Právne dejiny Slovenska II. VOJÁČEK, L.	8,33 €	4/2008
Právo životného prostredia , 2. zmenené a rozšírené vydanie KOŠČIAROVÁ, S. a kol.	25 €	3/2009
Prokuratúra SR – orgán ochrany práva HOFFMANN, M.	5,80 €	10/2010
Prvky európskej právnej kultúry , I. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	9,30 €	2/2009
Prvky európskej právnej kultúry , II. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	9,30 €	4/2009

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena	mesiac/rok vydania
Soudní lékařství DOGOŠI, M.	13,24 €	11/2008
Správne právo – osobitná časť SOBIHARD, J. a kolektív	19,90 €	12/2010
Svedok v trestnom konaní POLÁK, P.	15 €	6/2011
Súdna moc a moc sudcov na Slovensku / The Judiciary and the Power of Judges in Slovakia SVÁK, J.	27 €	11/2011
Súdne inžinierstvo BRADÁČ, A., PORADA, V. a kol.	12,28 €	11/2008
Svetové právne systémy ŠTEFANOVIČ, M.	8,89 €	6/2007
Sportové právo GÁBRIS, T.	19,90 €	10/2011
Teória a prax legislatívy, 3. rozšírené vydanie SVÁK, J. et al.	19,90 €	2/2012
Teória práva, 4. vydanie VEČEŘA, M. a kolektív	15,50 €	3/2011
Teorie a praxe mezinárodních vztahů, 3. vydání NOVOTNÝ, A.	18,50 €	4/2011
Ústavné právo SR – Osobitná časť, 4. rozšírené vydanie SVÁK, J., CIBULKA, L.	46,10 €	11/2009
Ústavné právo SR (Všeobecná časť), 3. vydanie SVÁK, J., KLÍMA, K., CIBULKA, L.	45,28 €	11/2009
Všeobecné správne právo, 6. aktualizované vydanie MACHAJOVÁ, J. a kolektív	25,70 €	11/2012
Voľný pohyb osôb v EÚ KUNOVÁ, V., SVITANA, R.	8,07 €	8/2008
Vplyv WTO na právny systém členských štátov WTO z pohľadu Číny WANG, G.	33 €	3/2012
Vybrané problémy miestnej samosprávy (v komparácii niektorých štátov EÚ) KUKLIŠ, P., VIROVÁ, V.	10 €	3/2012
Vybrané správne procesy, 2. vydanie s judikaturou POTÁSCH, P., HAŠANOVÁ, J.	24 €	2/2011
Základy masmediálneho práva DRGONEC, J.	36,35 €	9/2008
Základy stavebného práva PLOS, J. a HUTTA, V.	14,60 €	12/2011
Základy teórie konštitucionalizmu, 2. vydanie OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.	29,90 €	10/2012
EKONOMICKÉ		
Celostný manažment PORVAZNÍK, J.	23,46 €	9/2007
Dane podnikateľských subjektov HARUMOVÁ, A., KUBÁTOVÁ, H.	18,72 €	10/2006
Kreativní ekonomika – vybrané ekonomické, právní, masmédiální a informatizační aspekty KLOUDOVÁ, J. a kolektív	13,39 €	3/2010
Makroekonomie, 3. vydanie KLOUDOVÁ, J.	12,38 €	11/2009
Medzinárodné podnikanie DVOŘÁČEK, J.	10,90 €	12/2006
Podnikanie a jeho komunálna a regionálna podpora JEŽKOVÁ, R., JEŽEK, J.	15,50 €	5/2011
Podnikanie v nových ekonomických a sociálnych podmienkach PERNSTEINER, H., WAGNER, E., KABÁT, L.	7,95 €	10/2011
Podnikateľské prostredí v EÚ z hľadiska verejných financií KUBÁTOVÁ, K. a kolektív	6,00 €	11/2012

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena	mesiac/rok vydania
Rostoucí hospodářství a řídicí stát DI FABIO, U.	7,95 €	10/2011
Sociální kompetence MIKULÁŠTIK, M.	22,64 €	5/2008
Základy marketingovej komunikácie LABSKÁ, H., TAJTÁKOVÁ, M., FORET, M.	13,04 €	11/2009
Úvod do mikroekonómie STIASNY, A.	18,12 €	1/2008
Základy statistiky SOUČEK, E.	11,25 €	5/2006
MASMEDIÁLNE		
Ako sa robia noviny TUŠER, A.	21,90 €	7/2010
Marketing kultúry: Ako osloviť a udržať si publikum TAJTÁKOVÁ, M. a kol.	13,10 €	10/2010
Médiá a novinári na Slovensku 2010 BREČKA, S., ONDŘÁŠIK, B., KEKLAK, R.	10,10 €	11/2010
Od tamtamov po internet BREČKA, S. a kol.	19,50 €	3/2009
O podstatě reklamy SVĚTLÍK, J.	16,60 €	10/2012
O novinářstve TUŠER, A.	16,60 €	3/2012
Praktická příručka písania pre profesionálov KASARDA, M.	10 €	3/2012
Praktikum mediálnej tvorby TUŠER, A. a kol.	23 €	2/2010
Psychológia médií HRADISKÁ, E., BREČKA, S., VYBÍRAL, Z.	20,17 €	11/2009
Teorie a praxe kulturních průmyslů ZELINSKÝ, M. a kolektiv	12,50 €	12/2012
INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE		
Softvérové technológie na platforme Microsoft .NET HANÁK, J.	16,01 €	11/2009
ZBORNÍKY		
Akademické akcenty Kolektiv	12 €	3/2011
Akademické akcenty 2011 Kolektiv	12,50 €	10/2012
Aktuálne otázky ekonomickej teórie a praxe v medzinárodnom podnikaní 2011 Kolektiv	13 €	5/2012
Aktuálne otázky trestného zákonodarstva Kolektiv	10,50 €	1/2012
Biomedicínsky výskum – právne, eticky, filozoficky Kolektiv	12,50 €	4/2012
Ekonomická kríza – nové podnety pre ekonomickú teóriu a prax Kolektiv	14 €	12/2010
Díla v ohrožení Kolektiv	8,47 €	7/2010
Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe ZÁHORA, J. (ed.)	4,71 €	3/2008
Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries Kolektiv	9,85 €	5/2008
Human rights forum 2008 OSTRO, N. (ed.)	7,15 €	2/2012

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena	mesiac/rok vydania
HUMAN RIGHTS FORUM 2012 – Medicínske právo interdisciplinárne JANOŠIKOVÁ, L., OSTRO, N. (eds.)	11,00 €	9/2012
Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho prania HUMENIK, I. (ed.)	7,24 €	9/2008
Ludský faktor v spravodajských službách Kolektív	2 €	6/2008
Národné verzus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb Kolektív	3 €	4/2011
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva LAZAR, J. (ed.)	7,24 €	9/2008
Obete kriminality Kolektív	13 €	12/2010
Pluralizmus moci a práva LENGYELOVÁ, D. (ed.)	11,50 €	9/2009
Problémy spravodajských služieb v otvorenej spoločnosti CIBULA, I. (ed.)	5 €	1/2012
Rekodifikovaný Trestný zákon a Trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe KURUC, P. (ed.)	9,50 €	12/2011
Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti ZAHORA, J. (ed.)	8,82 €	6/2008
Rímska rodina Kolektív	3,25 €	6/2007
Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie POTASCH, P. (ed.)	12 €	1/2011
Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti CIBULA, I. (ed.)		1/2009
Športové právo JANOŠIKOVÁ, L., ČORBA, J. (eds.)	7,50 €	3/2012
Terorizmus a medzinárodné právo Kolektív	9,22 €	11/2007
Trestná zodpovednosť právnických osôb Kolektív	9,50 €	2/2010
Zmeny v spravodajských službách CIBULA, I. (ed.)	2,25 €	3/2008
ČASOPISY		
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2007	10,38 €	1/2007
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2008	6,30 €	5/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2008	10,38 €	12/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2009	6 €	4/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2009	6 €	6/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2009	6 €	11/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2009	6 €	12/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2010	6 €	4/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2010	6 €	5/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2010	6 €	10/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2010	6 €	12/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2011	6 €	4/2011
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2011	6 €	8/2011
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2011	6 €	10/2011
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2011	6 €	12/2011
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2012	6 €	3/2012
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2012	6 €	6/2012

Pripravujeme:

BROWNLIE, I. – **Princípy medzinárodného práva verejného**

ĐURICA, M. – **Konkurzné právo na Slovensku a v EÚ**, 3. prepracované vydanie

HRADISKÁ E., ČERTÍKOVÁ, H., HUDÍKOVÁ, Z. – **Prezentačné a komunikačné zručnosti
mediálneho pracovníka**

HRTÁNEK, L. – **Model optimálneho fungovania modernej štátnej správy**

STRÁŽNICKÁ, V. A KOLEKTÍV – **Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv**

ŠTEVČEK, M., A KOLEKTÍV – **Civilné právo procesné**, 2. prepracované vydanie

ZBORNÍK – **Human rights forum 2010**

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť na predajných miestach:

Predajňa **EuroKódex**, Tomášikova 20, **Bratislava** 02/ 434 26 815

Predajňa **EuroKódex**, Fučíkova 269, **Sládkovičovo** 031/ 789 99 29

Predajňa **EuroKódex**, Tematínska 10, **Bratislava** 02/ 682 03 655

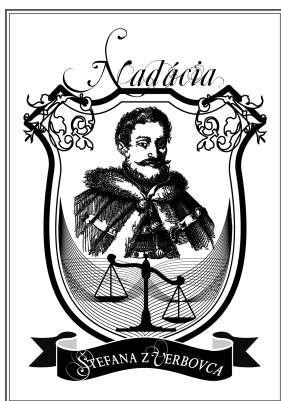
Predajňa **EuroKódex**, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika,
Kováčska 26, **Košice** 055/ 622 04 78

Distribúciu pre ČR zabezpečuje Aleš Čeněk, s. r. o.

www.alescenek.cz, tel. č.: +420 222 311 629

**Uvedené publikácie si môžete zakúpiť
za výhodné ceny aj prostredníctvom
nášho e-shopu na stránke:**

www.eurokodex.sk

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – 3/2012

Vydavateľ:

Paneurópska vysoká škola

www.eurokodex.sk

EUROKÓDEX, s. r. o.

Martina Rázusa 23A

010 01 Žilina

IČO: 44 871 384, DIČ: 2022865999

Grafické spracovanie:

Mgr. Jozef Kotačka

Jazykové redaktorky:

Mgr. Jana Matušekovičová

Mgr. Vlasta Dordžová

Sadzba dodaná do tlače:

september 2012

Vytlačil:

Beki design s. r. o.

Borodáčová 46

040 01 Košice

ISSN 1337-6810